

Penning- och valutapolitik

TIDSKRIFT UTGIVEN AV SVERIGES RIKSBANK

SVERIGES
RIKSBANK

Specialutgåva:

Till 100-årsminnet av

Dag Hammarskjölds födelse

2005:3

S V E R I G E S R I K S B A N K

Penning- och valutapolitik

2005:3

*Till 100-årsminnet av
Dag Hammarskjölds
födelse*

PENNING- OCH VALUTAPOLITIK

utges av Sveriges riksbank och utkommer med fyra nummer per år.

ANSVARIG UTGIVARE: LARS HEIKENSTEN

REDAKTION: STAFFAN VIOTTI, KERSTIN MITLID
OCH INFORMATIONSSSEKRETARIATET

Sveriges riksbank, 103 37 Stockholm.

Telefon 08-787 00 00.

De synpunkter som framförs i signerad artikel representerar
artikelförfattarens egen uppfattning och kan inte tas som
uttryck för Riksbankens syn i berörda frågor.

Prenumeration på samt lösnummer av tidskriften kan beställas via

Riksbankens webbplats [www.riksbank.se/Publicerat/Publikationer/Penning- och valutapolitik](http://www.riksbank.se/Publicerat/Publikationer/Penning-och-valutapolitik)

E-post forradet@riksbank.se

Telefax 08-787 05 26

Informationssekretariatet, Sveriges riksbank, 103 37 Stockholm.

Publikationen utkommer även i en engelsk version,

Sveriges Riksbank Economic Review.

341 123
Trycksak

Innehåll

- Förord 5
Lars Heikensten och Björn Hasselgren
- Dag Hammarskjölds insats som ekonom och ämbetsman i Sverige 9
Assar Lindbeck
- Vägvalets tid. Dag Hammarskjöld och Riksbanken under 1930-talet 13
Hans Landberg
- Ämbetsman eller politiker? Om Dag Hammarskjölds roll i fyrtiotalets svenska regeringspolitik 33
Örjan Appelqvist
- Hammarskjöld, Sverige och Bretton Woods 50
Göran Ahlström och Benny Carlsson
- Nationalekonomen Dag Hammarskjöld 82
Börje Kragh
- Notiser 87
- Kalendarium 92
- Avgivna yttranden 94
- Tabeller 99
- Tidigare utgivna artiklar 108

Det är i år 100 år sedan Dag Hammarskjöld föddes. Hans gärning har uppmärksammats i många sammanhang under detta år. Utan tvekan är Dag Hammarskjöld en person som fascinerar. Oftast uppmärksammas Hammarskjöld för sin tid som Förenta nationernas (FN) generalsekreterare under tiden 1953–1961 samt för de efterlämnade verken, främst kanske "Vägmärken". Det är mindre känt att Dag Hammarskjöld var ekonom och dessutom under närmare tjugo års tid verksam i Riksbanken och i Finansdepartementet.

Riksbanken uppmärksammar i år Dag Hammarskjöld med ett minnesmynt, som gavs ut den 7 september. Samma dag höll Riksbanken ett seminarium som belyste Hammarskjölds gärning som ekonom och hans tid i Riksbanken och i Finansdepartementet. Seminariet leddes av professor Assar Lindbeck, som också medverkar i detta nummer av *Penning- och valutapolitik*.

Tre uppsatser presenterades vid seminariet, som belyser olika skeden i Dag Hammarskjölds yrkesverksamhet under 1930- och 1940-talet.

Historikern professor Hans Landbergs uppsats tar upp Dag Hammarskjölds akademiska karriär och åren fram till mitten av 1930-talet. Hans Landberg har bland annat varit skribent i den jubileumsbok om Dag Hammarskjöld som nyligen utkommit.

Universitetslektor Örjan Appelqvist, Ekonomisk-historiska institutionen vid Stockholms universitet, presenterar en uppsats om Dag Hammarskjölds tid som ordförande i riksbanksfullmäktige och statssekreterare i Finansdepartementet. Örjan Appelqvist har tidigare bland annat i boken "Bruten brygga" belyst Gunnar Myrdals, och i viss mån Dag Hammarskjölds, betydelse för utformningen av Sveriges ekonomiska politik åren 1943–1947. Denna bok gavs ut inom ramen för forskningsprojektet "Sverige under kalla kriget".

Docent Benny Carlsson och docent Göran Ahlström, Ekonomisk-historiska institutionen vid Lunds universitet, belyser i en uppsats Sveriges inträde i Bretton Woods-institutionerna och Dag Hammarskjölds roll i denna process. Benny Carlsson och Göran Ahlström arbetar för närvarande med ett forskningsprojekt om Sverige och Bretton Woods (åren 1945–1960), finansierat av Riksbankens Jubileumsfond.

Professor emeritus Börje Kragh medverkade i seminariet om Dag Hammarskjöld. Kragh gav en muntlig presentation av några av Hammarskjölds insatser som nationalekonomisk forskare samt personliga intryck av Hammarskjöld, bland annat under Kraghs tid som verksam i FN. Börje Kragh medverkar här med skriftlig version av denna kommentar.

Uppsatserna ger sammantaget en bild av att Dag Hammarskjöld som ekonom var präglad av erfarenheterna från efterspelet till första världskriget och mellankrigsperioden. Som statssekreterare i Finansdepartementet åren 1936–1945 drev han en linje med strikta krav på en balanserad statsbudget och med endast begränsat utrymme för underbalansering och aktiva arbetsmarknadspolitiska åtgärder.

När det gäller synen på penning- och valutapolitiken kom den givetvis tydligast till uttryck under Dag Hammarskjölds tid som ordförande i riksbanksfullmäktige åren 1941–1948. De inledande åren var präglade av krigsekonomin verklighet med en starkt reglerad kapitalmarknad. Frågor som stod i fokus var hur svensk utrikeshandel skulle kunna betalas och hur de inhemska prisökningarna skulle kunna kontrolleras. Utrikesförhandlingarna sköttes av ett fåtal personer i den centrala statsförvaltningen och av ledande bank- och industriföreträdare, allt under tydlig statlig styrning.

När andra världskriget var över var en viktig fråga hur man skulle möta de utmaningar, som ekonomin stod inför. Det fanns en oro för att efterkrigstiden, liksom tiden efter första världskriget, skulle präglas av fallande priser och världsomspännande lågkonjunktur. Istället kom prisökningar i importledet och inhemsk inflation att bli dominerande fenomen under åren från 1945 och framåt.

Dag Hammarskjöld företrädde en syn där det var väsentligt att återföra penningvärdet till en förkrigsnivå. Ett bevarande av den höjda prisnivån från krigsåren skulle enligt denna syn bidra till att bestående och felaktigt omfördela förmögenheter i samhället mellan långivare och låntagare, något som staten enligt Hammarskjöld inte kunde medverka till. Resonemanget ledde fram till att Riksbanken revalverade kronan mot pundet och dollarn i juli 1946. Revalveringen skulle återföra prisnivån till förkrigsnivå och skydda landet från importerad inflation. Men beslutet följdes inte upp av finanspolitiska åtgärder med syfte att hantera den inhemska efterfrågan och kom därför inte att kunna hejda den starka efterfrågeökningen och de följande inflationstendenserna.

Andra vägar fick istället prövas. Dag Hammarskjöld kom, som ett led i statsmakternas strävanden att hålla tillbaka prisutvecklingen, att leda en inflationskonferens 1947 med företrädare för politiska partier och arbetsmarknadens parter. Konferensen ledde inte fram till några konkreta resul-

tat. Såväl revalveringen som inflationskonferensen framstår i efterhand som i huvudsak missriktade åtgärder.

Från 1943 vidtog en diskussion om hur de internationella valutaförhållandena skulle regleras efter det att andra världskriget var över. I USA lades fram förslag till organisering av valutasamarbetet, som skulle komma att leda fram till bildandet av Bretton Woods-institutionerna. Dag Hammarskjöld deltog i dessa diskussioner med interna promemorior i Riksbanken och med publika inlägg. Trots engagemanget från bland annat Riksbanken och näringslivet kom Sverige att inta en avvaktande hållning till det nya valutasamarbetet. Till en del var det sannolikt en effekt av att USA ställde sig tveksamt till Sveriges roll som neutral stat under andra världskriget, med nära relationer till och handelsutbyte med Tyskland under hela kriget.

Efter det att Hammarskjöld lämnat Riksbanken och Finansdepartementet kom han under ett antal år att vara verksam inom Utrikesdepartementet. Han arbetade då bland annat med uppbyggnaden av OECD samt Sveriges inträde i Bretton Woods, som slutligen kom att ske 1951. Från denna tid var Hammarskjöld alltmer engagerad i internationella förhandlingar och lämnade i allt väsentligt frågor med anknytning till den inhemska ekonomin och finansiella frågor. Kanske var det i detta sammanhang han gjorde sina största insatser som svensk ämbetsman, inte minst när det gällde att efter kriget upprätta förtroendet hos segrarmakterna för Sverige och att underlätta vår integration i den nya värld som växte fram efter kriget.

Vi som är verksamma i Riksbanken i dag kan känna igen flera av de frågeställningar Dag Hammarskjöld och hans samtida var engagerade i när det gäller finans- och penningpolitiken. Det gäller till exempel värdet av inflationsbekämpning och behovet av balans i statens budget. Samtidigt är det mycket tydligt att synen på samhällsekonomin påtagligt har förändrats. Hos Hammarskjöld fanns en tilltro till en centralstyrd stat och till olika former av regleringar som inte finns i dag. Inte heller betonades den åtskillnad som vi nu har mellan finans- och penningpolitiken. Tvärtom förkroppsligade han under en lång tid sammanblandningen av de båda politikområdena.

Få personer hade ett sådant samlat inflytande över finans- och penningpolitiken under 1900-talet som Dag Hammarskjöld. Själv hävdade han dock hela tiden sin rätt att uppträda som partipolitiskt obunden, även när han trädde in som statsråd i den socialdemokratiska regeringen 1951. Det reser frågan om tjänstemannarollen i relation till politikerrollen i ett demokratiskt system. I början av 1950-talet utvecklade Hammarskjöld sina tankar om just tjänstemannarollen i några artiklar, och senare i FN. Här framstår Hammarskjöld som framsynt; han pekar på de svåra avväg-

ningar man kan ställas inför och de viktiga värden och ideal man har att beakta som anställd i offentlig tjänst.

Det har varit stimulerande och utvecklande att under det här året lära oss mer om Dag Hammarskjöld och hans gärning som ekonom. De uppsatser som redovisas här ger nya inblickar i ett viktigt skede i Sveriges moderna historia och hjälper oss att fördjupa förståelsen för efterkrigstidens ekonomiska politik.

Dag Hammarskjölds fortsatta tid i FN ges också en ny relief. De erfarenheter Hammarskjöld vann i den svenska förvaltningen kom att omsättas i en ny miljö. De båda kollegorna från 1930- och 1940-talet i Riksbanken, Dag Hammarskjöld och riksbankschefen Ivar Rooth, kom att inneha två av de viktigaste posterna i det internationella samfundet, uppdraget som generalsekreterare i FN respektive chef för Internationella valutafonden (IMF). Genom uppsatserna som presenteras här får vi möjlighet att bättre förstå och värdera även dessa senare skeenden.

Stockholm i oktober 2005

Lars Heikensten

Björn Hasselgren

■ Dag Hammarskjölds insats som ekonom och ämbetsman i Sverige

AV ASSAR LINDBECK

Assar Lindbeck är professor i internationell ekonomi vid Institutet för internationell ekonomi vid Stockholms universitet.

Det märkligaste med Dag Hammarskjölds roll som ekonom och ämbetsman i Sverige från mitten av 1930-talet till början av 1950-talet är kanske att en opolitisk ämbetsman kunde få så stort inflytande inom centrala delar av den ekonomiska politiken. Jag tvivlar på att något liknande skulle kunna hända i dag mot bakgrund av den politisering av regeringskansliet som senare inträffat.

Under trettio-talet var Hammarskjölds viktigaste enskilda insats troligen 1937 års budgetreform, med dess uppdelning på driftbudget och kapitalbudget. Tanken var att kapitalutgifter skulle kunna finansieras genom upplåning, medan löpande utgifter (på driftbudgeten), sett över en hel konjunkturcykel, skulle finansieras med skatter. Gunnar Sträng avvecklade dock uppdelningen i mitten av 1950-talet för att slippa registrera överskott i en del av statsbudgeten (driftbudgeten), vilket regelbundet resulterade i politiska krav antingen på sänkta skatter eller på ökade statliga utgifter. Uppdelningen mellan drift- och kapitalbudget har naturligtvis sina begränsningar, bland annat genom svåra gränsdragningsproblem. Men det finns i dag förespråkare för en sådan uppdelning i samband med att regeringar och internationella organisationer (såsom EU) ställer upp mål beträffande den offentliga budgetens saldo, exempelvis i anslutning till den s.k. stabilitets- och tillväxtpakten.

När man bedömer Hammarskjölds insatser skall man naturligtvis ha klart för sig att han, liksom alla andra, var influerad av "tidsandan". Det framgår mycket klart i Hans Landbergs uppsats som presenterades vid Riksbankens seminarium den 7 september och som publiceras i denna utgåva. Inflytandet märks kanske särskilt i Hammarskjölds tal om "planhushållning". Men med denna, under de första efterkrigsåren, kontroversiella term tycks han främst ha menat att staten via penningpolitiska medel och investeringar i infrastruktur skulle påverka investeringsnivån i

samhället. Han talade också om behovet av något slags (vagt antydd) konsensus mellan stat och företag beträffande den samhällsekonomiska utvecklingen. Kanske Bertil Ohlins vaga term "ramhushållning" skulle passa bättre som karakteristik av Hammarskjölds syn på statens roll.

Men samtidigt som Hammarskjöld var präglad av sin tid visade han också stor självständighet i sina åsikter. Ett exempel är att han under 1930-talet förordade en från politiken självständig centralbank – något som i stor utsträckning blivit verklighet långt senare. Men i praktiken uppvisade han en viss ambivalens i frågan. Han betonade redan under 1930-talet att penning- och finanspolitiken bör koordineras. Under 1940-talet hade han dessutom själv en dubbelroll genom att samtidigt vara statssekreterare i Finansdepartementet och ordförande i riksbanksfullmäktige.

Hammarskjöld var också självständig i förhållande till Gunnar Myrdal, som mer energiskt än andra drev tanken om en kontracyklisk finanspolitik – underskott i driftbudgeten under lågkonjunkturer och överskott i högkonjunkturer. Hammarskjöld var skeptisk till tanken eftersom han tvivlade på att politikerna skulle klara uppgiften att få fram överskott i högkonjunkturer – i dag en vanlig invändning mot kontracyklisk finanspolitik.

Hur skall man då se på Hammarskjölds insatser efter andra världskriget? Det framgår bland annat av Örjan Appelqvists uppsats att Hammarskjöld var en energisk företrädare för lågräntepolitiken. Han var också, enligt Appelqvist, huvudansvarig för apprecieringen av den svenska kronan 1946. Hammarskjölds motiv tycks i båda fallen ha baserats på föreställningen att prisutvecklingen helt drivs från kostnadssidan, medan efterfrågesidan är av mindre betydelse – en vid den tiden inte ovanlig inställning bland beslutsfattare. Hammarskjölds motiv för apprecieringen var uppenbarligen att försöka få ned prisnivån, så att de som förlorat på inflationen under kriget (långivare och löntagare med speciellt stela löner) skulle få tillbaka en del av förlusterna.

Med utgångspunkt från en realistisk inflationsteori borde naturligtvis apprecieringen ha kombinerats med en stramare penningpolitik, men detta förhindrades av lågräntedoktrinen, som innebar en spikad ränta på statspapper. Som ett resultat hamnade Sverige i en inflationsekonomi, där myndigheterna försökte hålla tillbaka inflationen med diverse regleringar som ärvts från krigsekonomin. Det är inte alldeles klart om Hammarskjöld betraktade dessa regleringar som tillfälliga inslag i den ekonomiska politiken, för att under en begränsad period rulla tillbaka en del av den tidigare inflationen, eller om han såg regleringarna som mer permanenta inslag i den ekonomiska politiken. Jag gissar att det förre var fallet, eftersom han ofta sade sig vara anhängare av ett liberalt ekonomiskt system.

Sammanfattningsvis måste man säga att varken finanspolitiken eller penningpolitiken var framgångsrik under det första efterkrigstidsdecenni-

et. Uppsatserna vid Riksbankens seminarium tyder på att misslyckandena i stor utsträckning berodde just på att ansvariga företrädare för staten, inklusive Hammarskjöld, föreställde sig att kostnadssidan var helt avgörande för prisutvecklingen. Det förklarar varför de satsade på låga räntor, en apprecierad valuta och centrala avtalsförhandlingar under en period med stigande inflation, snarare än en restriktiv penning- och finanspolitik.

När så den internationella inflationen sköt fart 1950 i samband med Koreakriget fanns det faktiskt ett gott argument för att appreciera valutatan. Sverige fick nämligen en kraftig terms of trade-förbättring i samband med exceptionellt kraftigt stigande priser på råvaror (skog och malm), som vid den tiden spelade en dominerande roll i svensk export. Trots att förslag till appreciering fördes fram i den allmänna debatten avstod regering/riksbank från en sådan åtgärd, med en kraftig inflationsutveckling ("Korea-inflationen") som följd. Det framgår inte helt av uppsatserna vid Riksbankens seminarium om Hammarskjöld hade något ansvar för växelkurspolitiken också vid detta tillfälle. Han hade nu flyttat över från Finansdepartementet till Utrikesdepartementet, där han i praktiken tycks ha fungerat som huvudansvarig för Sverige internationella ekonomiska relationer. Penningpolitiken och växelkursfrågorna hade han fjärrmat sig från sedan han 1948 lämnade riksbanksfullmäktige.

Låt oss så övergå till Hammarskjölds insatser när det gäller utlandsrelationerna. Jag skulle tro att Hammarskjölds största konstruktiva insats i svensk ekonomisk politik var just hans mångåriga arbete som förhandlare med västmakterna om Sveriges återinträde i det internationella, främst västliga, ekonomiska samarbetet. Det var en krävande uppgift på grund av Sveriges eftergifter gentemot Tyskland under kriget, men också på grund av Sveriges något undfallande attityd gentemot Sovjet omedelbart efter kriget. Problemet med ett inträde i det västliga ekonomiska samarbetet komplicerades naturligtvis av Sveriges uttalade önskan att samtidigt upprätthålla utrikespolitisk och försvarspolitisk neutralitet.

Det framgick vid seminariet, inte minst av Benny Carlssons och Göran Ahlströms uppsats, att Hammarskjöld var skicklig när det gällde att bedriva förtroendeskapande förhandlingar i utrikesfrågor. Förhandlingsparterna litade uppenbarligen på att de löften han gav också skulle uppfyllas. Hammarskjöld lyckades klargöra att han var en person att lita på. Men han tycks också ha haft ett mycket "öppet mandat" när det gällde att ge och ta i internationella förhandlingar. Det är troligt att Hammarskjölds senare internationella karriär grundlades i detta internationella förhandlingsarbete.

Själv träffade jag aldrig Hammarskjöld. Min enda personliga erfarenhet av honom var att *atmosfären* av hans verksamhet fanns kvar i Kanslihuset när jag 1953 började vid Finansdepartementet som yngsta amanu-

ens. Hammarskjölds anda satt kvar i departementets väggar på Storkyrko-
brinken. Det märktes framför allt på arbetsmoralen. Det ansågs som en
patriotisk plikt att i Hammarskjölds anda påbörja ett andra arbetspass
sedan man intagit middag på en närbelägen restaurang. Ett mer rörande
exempel var att dåvarande statssekreteraren i Finansdepartementet höll
hårt på att just han skulle ha tillgång till Hammarskjölds krok att hänga
upp rock och hatt. Sedan dess har Finansen förstås fått både nya väggar,
nya hatthängare och nya statssekreterare.

■ Vägvalets tid.

Dag Hammarskjöld och Riksbanken under 1930-talet

AV HANS LANDBERG

Hans Landberg är professor och f.d. huvudsekreterare i Forskningsrådsnämnden.

När 30-talskrisen, utlöst av börskraschen i USA 1929, drog in över Sverige sommaren 1931 arbetade Dag Hammarskjöld sedan ett år som biträdande sekreterare i Arbetslöshetsutredningen. Den hade tillsatts 1927 med uppgift att analysera orsakerna till den trots 1920-talets högkonjunktur kvardröjande "permanent" arbetslösheten och att föreslå medel för dess bekämpande. Dag Hammarskjöld var sysselsatt med färdigställandet av utredningens första betänkande – "Arbetslöshetens omfattning, karaktär och orsaker" – och arbetade samtidigt med planeringen av det andra betänkandet, som skulle behandla motmedlen. Han var sedan 1928 licentiat i nationalekonomi efter studier i Uppsala. Ett mycket slätstruket betyg på den teoretiskt inriktade licentiatavhandlingen gjorde att han istället för att snabbt gå vidare till disputation för doktorsgraden måste satsa på ett fullföljande av de redan tidigare inledda juridikstudierna, nödvändiga för en ämbetsmannakarriär.

Sekreteraruppgiften gav honom en gynnsam möjlighet att lite vid sidan av den vanliga ämbetsmannakarriären gå ut i arbetslivet med bevarad identitet som nationalekonom. I utredningen fick han direktkontakt med det politiska livets spänningar genom mötet med bland andra nationalekonomen och sedermera högerledaren Gösta Bagge och socialdemokratiens främste ideologiske och ekonomiske företrädare, Ernst Wigforss, båda ledamöter i utredningen.¹

¹ Uppsatsen bygger på egna förarbeten till ett arbete om Dag Hammarskjölds svenska ämbetsmannakarriär. Generellt kan hänvisas till Arbetslöshetsutredningens arkiv, RA; Finansdepartementets arkiv, RA; Hammarskjöldska arkivet och Dag Hammarskjölds samling, KB; Eli Heckschers samling, KB samt Erik Lindahls samling, LUB.

Eskil Wadensjö har i flera uppsatser behandlat Arbetslöshetsutredningen. Se t.ex. *The Committee on Unemployment and the Stockholm School* i Jonung, L. (red.), (1991), *The Stockholm School of Economics Revisited* och *Bertil Ohlin and the Committee on Unemployment 1927–1935* i Findlay, R., Jonung, L. & Lundahl, M. (red.), (2002), *Bertil Ohlin – A Centennial Celebration (1899–1999)*.

Krisen nalkas. In under fanorna

Under augusti 1931 hade negativa nyheter dominerat det ekonomiska nyhetsflödet. England, där situationen hade förvärrats, fick stödjande lån från Frankrike och USA. Börsen pekade nedåt och den svenska valutareserven blev hårt ansträngd. Kreugerkoncernens ekonomiska ställning väckte internationell orolig uppmärksamhet.

I regeringskansliet beslutade man i början av september att höja sin beredskap. Det behövdes en aktuell och klarare uppfattning om landets ekonomiska tillstånd och om vad som verkligen hände i ekonomin.

Den frisinnaade regeringen grå eminens i ekonomisk-politiska frågor, Eli Heckscher, konsulterades och producerade med sedvanlig effektivitet två promemorior. Heckscher rekommenderade dels att praktiker från näringslivet skulle dras in i diskussionerna, dels också att någon yngre nationalekonom skulle engageras för en analys av det statistiska materialet.²

Den yngre ekonom Heckscher talat om blev Dag Hammarskjöld. Den 14 september fick han av statssekreteraren i finansdepartementet, Kurt Bergendal, beskedet att han skulle engageras och dagen därpå deltog han i ett sammanträde på finansdepartementet med, som han själv lite omtumlad och stolt noterar, "dubbla statsråd" närvarande. Uppgiften blev att hjälpa till att ta fram en plan för en prisnivåundersökning; prisstabilitet hade högsta prioritet i den ekonomiska politiken. Det var bråttom, förstås, och Dag Hammarskjöld kastade sig över arbetet. Två dagar senare presenterade han ett förslag för Bergendal – och fick bakläxa. Det fanns flera berörda myndigheter i denna fråga; främst Kommerskollegium, som hade ansvar för handelsstatistiken, men även Socialstyrelsen och Riksbanken hade intressen att bevaka. Efter diskussioner med Eli Heckscher anpassades planerna så att de kunde accepteras även i Kommerskollegium och den 21 september var Dag Hammarskjöld i arbete med en prisnivåundersökning.³

Samma dag noterade han i sin fickdagbok att England var "friad" från guldmyntfoten och utbrast med viss arrogant uppgivenhet i ett "vad fan arbeta vi vidare för?".

Nu var det plötsligt ett akut läge. Under några dagar, med allehanda rykten och offentliga uttalanden av finansminister Felix Hamrin och riksbankschefen Ivar Rooth och politiska ledarkommentarer i pressen, arbetade Dag Hammarskjöld ändå vidare med sin analys av prismaterialet i nära kontakt med en aktuarie på Kommerskollegium och med Eli Heckscher

² Eli Heckschers samling L67:97, KB. Jämför Henriksson, R. G. H., *Konjunkturinstitutsiden och konjunkturbevakning före konjunkturinstitutet* i Henriksson, R. G. H. (red.), (1987), "Konjunkturinstitutet under Erik Lundbergs tid. Tillbakablickar vid 50-årsjubileet 1987".

³ DH:s dagbok september 1931, KB. I Eli Heckschers samling i KB finns några versioner av dessa PM bevarade i en volym (L67:97) med handlingar från valutakrisen 1931.

som övervakande stöd. Arbetet var av begränsad omfattning, det viktiga var att snabbt få fram en översiktlig och aktuell bild, grundad på befintligt material.

Regeringen följde under tiden Heckschers andra råd. Den 25 september samlade statsminister Carl Gustaf Ekman till ett möte för diskussion om situationen. Bland deltagarna märktes från regeringskansliet förutom statsministern och finansministern Felix Hamrin, jordbruksministern Bo von Stockenström och statssekreteraren Kurt Bergendal. Bankmännen Jakob Wallenberg, Oscar Rydbeck och Helmer Stén, svarade för de tre stora banksfärerna Enskilda banken, Skandinaviska banken och Svenska Handelsbanken. Kommerskollegium var representerat av sin generaldirektör, Karl Axel Fryxell, och Riksbanken av riksbankschefen Ivar Rooth. Den nationalekonomiska vetenskapen företrädde av Eli Heckscher och Gustaf Cassel.

I diskussionen identifierades tre handlingsalternativ: att försvara guldmyntfoten, att anknyta kronans värde till det engelska pundet samt att släppa guldpariteten och införa vad man kallade "pappersmyntfot", det vill säga att kronan skulle finna sitt värde utan anknytning till vare sig guld eller någon annan valuta. Den allmänna meningen tycks ha varit att guldmyntfoten så långt möjligt skulle försvaras. Endast Helmer Stén uttryckte tvivel om önskvärdheten att bevara guldpariteten. Heckschers argument för ett försvar av guldpariteten var att man inte skall "göra självmord av fruktan för döden". Den relativt nyutträdde riksbankschefen Ivar Rooth konstaterade att ingen handlingsplan fanns för ett läge med en fri valuta. Cassel ville också värna guldmyntfoten men betonade att en handlingsplan måste skapas för hur man vid en pappersmyntfot skulle värna den svenska kronans köpkraft. En koppling till pundet ansåg han, liksom Wallenberg, vara utesluten. Hamrin framhöll i enighet med statsministern att möjligheterna att med en utländsk kredit stödja kronan skulle prövas och sammanfattade diskussionen med att krisen inte gav regeringen anledning fatta några beslut. Om riksbanksfullmäktige anmälde guldmyntfotens ohållbarhet ställdes "regeringen inför ett fait accompli".⁴

Till detta högnivåmöte var Dag Hammarskjöld naturligtvis inte kallad; han strävade vidare med sin snabbundersökning. Dagen efter mötet hos Ekman, lördagen den 26 september, blev han färdig med analysen och endast en del renskrivning och redigering återstod till söndagen. När han

⁴ Mötet inför statsministern omnämndes av Hamrin i ett föredrag refererat i DN den 3/11 1931. Han anger enligt DN att undersökningen om Sveriges ekonomiska läge i mitten av september gällde dels hur den svenska prisnivån förhöll sig till utlandets, dels avsåg en beräkning av import och export under resten av året. Eli Heckscher förde anteckningar under sammanträdet den 25 september. Eli Heckschers samling L67:97, KB. Jonung, L. framhåller i *Penningpolitiken under trettioåret* i Herin, J. & Werin, L. (red.), (1977), "Ekonomisk debatt och Ekonomisk politik. Nationalekonomiska Föreningen 100 år", under hänvisning till hans memoarer att Cassel måste anses vara den som formulerade regeringens och Riksbankens prisstabiliseringsnorm.

på söndagskvällen arbetade med detta fick han telefonbud om att även Sverige "slängt guldlet överbord". I ironisk dagenefterstämning konstaterar han att den 28 september präglades av "kannstöperier i all oändlighet" och att "växelkurserna dök till stor förfäran och veklagan hos det gamla Sverige". Uppenbarligen delade han inte etablissemangets uppfattning om guldmyntfotens betydelse.

Dag Hammarskjölds undersökning för Kommerskollegium och Finansdepartementet blev nu mindre intressant. Verkligheten sprang för fort. När Kommerskollegium den 29 september kallade på honom var han i varje fall inte längre tjänstvillig utan "tjurade och fick motvilligt lov att syssla med mitt".

Redan dagen därpå hade det dock ryckts i nya trådar och Dag Hammarskjöld fick överge både sitt tjurande och sysslandet med sitt. Han var den 30 september redan i färd med nytt promemoieskrivande; nu handlade det om "möjligheterna att statistiskt konstatera förekomsten av inflation". Eli Heckscher var även denna gång inkopplad men kontakterna med honom började nu kännas jobbiga.

Samarbete med Erik Lindahl för Riksbanken

Riksbanken, med sin gentemot regeringen rätt självständiga ställning som riksdagens egen bank, sitt särskilda ansvar för penningpolitiken och guldmyntfoten, måste nu agera. Redan under sommaren hade man använt sig av sitt enda vapen mot oron på valutamarkanden och höjt diskontot med 1 procentenhet. Försök – som misslyckades – gjordes också att ta upp krediter i USA eller Frankrike. När England övergav guldmyntfoten höjdes det svenska diskontot från 4 till 5 procent och endast ett par dagar senare till 6 procent. Då banken den 27 september bad regeringen att slippa lösa in sedlar mot guld och begärde utförselbud på guld, kompletterade man med en höjning av räntan till 8 procent. Allt i det uttalade syftet att "bevara den svenska kronans inhemska köpkraft".

Men osäkerheten var stor. Riksbanken hade inte tillräckliga redskap för en bedömning av vilken räntepolitik som var nödvändig och Ivar Rooth kände rimligen rätt starkt kravet på att i enlighet med Cassels kraftfulla uppmaning under policymötet inför statsministern skapa en plan för hur den svenska kronans köpkraft skulle bevaras.

Rooth agerade på riksbanksfullmäktiges sammanträde den 1 oktober. Han framhöll för fullmäktige att i den penningpolitiska situation som inträtt måste Riksbanken ha tillgång till ett eget tillförlitligt statistiskt material som skulle ge möjlighet att i detalj följa prisutvecklingen och läget på varumarknaden. Prismaterialet skulle enligt Rooth insamlas veckovis och på ett sådant sätt att banken skulle kunna bedöma om

observerade prisrörelser hade sitt ursprung i förändrade växelkurser eller i inflationstendenser i den inre marknaden. Möjligheterna att skapa ett nytt prisindex skulle undersökas och materialet insamlas så att eventuella förändringar i importens och efterfrågans sammansättning skulle kunna identifieras. Rooth framhöll att det arbete han nu talade om skulle ses som en komplettering av Kommerskollegiums och Socialstyrelsens arbete. Arbetet skulle i stor utsträckning kunna ske inom de redan prisregistrerande myndigheterna och givetvis i samarbete med dem, betonade Rooth, men underströk också att ansvaret nu borde ligga hos Riksbanken. Han noterade att hans förslag låg i linje med förarbeten och planering som utförts inom Finansdepartementet och kunde därmed lugna eventuell oro för att hans förslag skulle möta kritik från regeringen och regeringen understödda myndigheter. Uppenbarligen syftade han här på det arbete som Dag Hammarskjöld inlett. Rooth föreslog att en av de fullmäktige skulle ges ansvaret för en skyndsamt utredning att genomföras i samråd med Rooth, de berörda myndigheterna och " några sakkunniga personer inom nationalekonomiens och statistikens områden ".⁵

Det var ju med tanke på vad som tidigare förevarit rätt givet att Dag Hammarskjöld skulle engageras och han kallades också till ett möte den 2 oktober med Rooth, Eli Heckscher och Per Edvin Sköld, som var den fullmäktige som utsetts. Dag Hammarskjöld kunde naturligtvis inte ensam representera sakkunskapen inom nationalekonomin och statistiken och man bestämde sig för att engagera Erik Lindahl. Han var etablerad docent i nationalekonomi, upprätthöll en professur vid handelshögskolan i Göteborg, hade publicerat viktiga arbeten om Penningpolitikens mål respektive Penningpolitikens medel och var därmed synnerligen väl kvalificerad som rådgivare till just Riksbanken. Dag Hammarskjöld måste varit nöjd med valet av Lindahl, som varit och var hans akademiske mentor. Redan dagen därpå fick Dag Hammarskjöld ensam föredra frågorna vid ett morgonsammanträde i Riksbanken där den utifrån kommande, mycket unge, nationalekonomen nog betraktades med viss skepsis av Riksbankens kommissarier. Dag Hammarskjöld talar i sin dagbok om att han uppträtt " inför ett flertal illvilliga herrar ". Utredningsarbetet inleddes omedelbart och resten av månaden arbetade han nästan enbart och under stor självständighet, men under Lindahls aktiva överinseende, med uppläggnings av ett konsumtionsprisindex. Givetvis hade han också kontakter med och assistans av olika personer i Riksbanken och Kommerskollegium. En i Arbetslöshetsutredningens arbete engagerad statistiker fick också göra arbetsinsatser. Den 29 oktober kunde Lindahl och Hammarskjöld för riksbanksfull-

⁵ Bankofullmäktiges protokoll 1/10 1931, Riksbankens arkiv, vol.signum A1A:31, Eli Heckschers samling L67:97, KB.

måktige presentera sin gemensamt utarbetade plan för prisstatistiken. Det handlade om att möjliggöra analyser av prisutvecklingen byggda dels på dags- och veckouppgifter om parti- och detaljhandelspriserna och varuomsättningen i Stockholm, dels på en veckaindex om konsumtionsvarornas genomsnittliga prisnivå samt på ett par kompletterande indexserier för längre perioder. Förslaget krävde en viss administrativ planering och en sådan hade utredarna också presterat. Uppgifterna fördelades mellan Socialstyrelsen, Kommerskollegium och Riksbanken, som skulle svara för uppgifterna om varuomsättningen i Stockholm men framför allt för uträkningen av indices och bearbetning och kommentarer till prismaterialet. Erik Lindahl utsågs till ledare för undersökningarna men med hänvisning till att han på grund av sitt arbete i Göteborg inte kunde förväntas fullgöra alla "på ledaren ankommande uppgifter" anställdes Dag Hammarskjöld tillsvidare som biträde åt honom. För Hammarskjölds del betydde det att han varannan vecka självständigt svarade för den fortlöpande analysen av den veckostatistik som insamlades, varannan vecka var "auditorium" åt Lindahl. Utformningen av Riksbankens pressmeddelanden föll regelmässigt på Hammarskjölds lott.⁶

Dag Hammarskjölds arvoderade insats för Riksbankens konsumtionsindex varade endast året ut. På nyåret 1932 anhöll han i ett artigt brev till Ivar Rooth att bli befriad från uppgiften under hänvisning till att det löpande arbetet med prisindexserierna och kommentarerna nu föreföll tillfredsställande organiserat och att hans "arbete på annat håll" i allt högre grad tog hans tid i anspråk. "Givetvis", fortsatte han, "skall det dock vara mig en glädje att även i fortsättningen biträda notarie Hansson /den tjänsteman inom banken som hade det löpande ansvaret/ och docenten Lindahl när de så önska. Jag anser mig dock för detta obetydliga arbete icke berättigad till någon som helst ersättning".⁷

Erik Lindahl, som fortsatte som rådgivare till Riksbanken, publicerade ett drygt år senare en uppsats i *Ekonomisk tidskrift* där han redovisade arbetet med Riksbankens konsumtionsprisindex och dess teoretiska problem. I en not till uppsatsen framhöll han Dag Hammarskjölds betydelsefulla insats vid organiserandet av Riksbankens prisstatistiska arbete och bekräftade att han även senare utnyttjats vid flera tillfällen. Han tackade honom också för granskningen av uppsatsen.⁸

⁶ Bancoposten 1931:4. Bancoposten utgavs av riksbankstjänstemännens förening. DH:s dagbok, KB.

⁷ Specifikation över förvaltningsutgifter och extra arvoden, DH till Rooth 8/1 1932, Ivar Rooths korrespondens, Riksbankens arkiv.

⁸ DH:s dagbok oktober-november 1931. Erik Lindahl till DH 7/11 1931. Dag Hammarskjölds samling, KB. Lindahls artikel i *Ekonomisk Tidskrift* 35:1933.

Pristeoretiskt avhandlingsarbete

Dag Hammarskjöld hade verkligen goda skäl att dra sig tillbaka från uppdraget för Riksbanken. Det viktigaste var att den plan han hade utarbetat för Arbetslöshetsutredningens slutbetänkande innebar att en rad expertrapporter skulle skrivas och att han själv skulle svara för en av dem. Under hösten hade han på lediga småstunder funderat över sin expertbilaga. När han avsåg sig riksbanksuppdraget kom planeringsarbetet igång på allvar. I februari presenterade han sin plan för utredningen och ambitionen var från början att hans rapport också skulle bli hans doktorsavhandling. Identiteten som nationalekonom var viktig för honom och möjligheten till disputation innebar i sig en revansch för den halvt kapsejsade licentiatavhandlingen. Parallellt med de övriga sekreterargöromålen i Arbetslöshetsutredningen färdigställde Dag Hammarskjöld sin avhandling på knappa två år och disputerade i början av november 1933 vid Stockholms högskola.

Expertbilagan/doktorsavhandlingen fick titeln *Konjunkturspridningen. En teoretisk och historisk undersökning*. Den är beryktad för sin svårtilgänglighet och föga läst. Vad som i efterhand mest diskuterats är vari Dag Hammarskjölds bidrag till utvecklingen av en dynamisk teori bestod och hur betydelsefullt detta bidrag var. Här finns anledning betona en annan sida.⁹

Dag Hammarskjöld utgick i sin analys av konjunkturutvecklingen och konjunkturspridningen, det vill säga den internationella spridningen av en ekonomisk utvecklingstrend, från priserna och deras förändringar. Med detta synsätt framstod konjunkturutvecklingen som en serie varandra avlösande "priskonstellationer" framkallande driftsinskränkningar eller driftutvidgningar inom olika näringsgrenar eller inom näringslivet i sin helhet. Priskonstellationerna var av två slag. Dels var de relaterade till tidigare priskonstellationer och Dag Hammarskjöld talade då om "prisspridning" och "prisspridningsförlopp", dels var de beroende av andra mer eller mindre externa orsaker och Dag Hammarskjöld kallade dem då för "primära prisförändringar". En undersökning av den internationella konjunkturspridningens mekanism blev då en studie över hur prisspridningsförloppen tekniskt sett gick till och av orsakerna till i olika länder parallellt uppträdande primära prisförändringar.

Med denna utgångspunkt var det självklart att han i både avhandlingens teoretiska och dess empiriska del hade anledning att fördjupa sig i prisstatistiskt och handelsstatistiskt material och dessutom till ingående

⁹ Avhandlingen publicerades som bilaga 4 (SOU 1933:29) till Arbetslöshetsutredningens betänkanden. Om diskussionen om Hammarskjölds bidrag till teoriutvecklingen se Hansson, B., (1982), *The Stockholm School and the Development of Dynamic Method*.

diskussion om valuta- och penningteoretiska frågor. Naturligt nog förde han också en initierad diskussion om förhållandet mellan Riksbankens nya konsumtionsprisindex och övrig svensk prisstatistik. Avhandlingens relevans för Riksbanken var uppenbar och det var ingen tillfällighet att andre opponenter var Karin Kock, bankekonom i den yngre generationen akademiska nationalekonomer.

Fakultetsopponenten Gunnar Myrdal föreslog, trots en hel del kritik, ett högt betyg – "cum ins" – på själva avhandlingen men Gösta Bagge, som var ämnesrepresentant, genomdrev ett slätstruket "cum". Dag Hammarskjöld fick dock högsta betyg på sitt försvar och blev docent i nationalekonomi vid högskolan.¹⁰

"Redan slåss man om honom ..."

Planen var att Arbetslöshetsutredningen skulle vara avslutad strax efter årsskiftet 1933/34 och Dag Hammarskjöld måste därför planera för sin framtid. Han hyste vissa förhoppningar att kunna inleda akademisk verksamhet i Uppsala men de grusades, kanske endast delvis på grund av att utredningen efter en kris kring årsskiftet kom att förlängas med ungefär ett år. Utredningsarbetet krävde dock inte längre hans fulla insats och nya arbetsmöjligheter kunde och måste sökas.

Redan då den nya arbetsplanen för utredningen lades fast nyåret 1934 hade Dag Hammarskjöld erbjudits att arbeta på Finansdepartementet. Han började där den 1 februari och fick ett förordnande som 2:e amanuens från den 1 april. Inledningsvis tycks arbetsuppgiften ha varit reguljärt tjänstemannaarbete med budgetens utgiftssida men han drogs också in i diskussioner hemma hos Ernst Wigforss tillsammans med Gunnar Myrdal och Alf Johansson, som även han disputerat i nationalekonomi på en expertbilaga till Arbetslöshetsutredningen. Samtalen gällde frågor om "planhushållning", som ju var i den politiska debattens hetluft. Dag Hammarskjöld fick ett personligt uppdrag att skriva en PM i frågan, som han arbetade med fram till maj.

Ett par veckor efter det att han börjat på Finansdepartementet hörde dock Riksbanken av sig. Rooth önskade sig en vetenskapligt utbildad nationalekonom att som tjänsteman i banken stå till direktionens omedelbara förfogande för ekonomiska utredningar, främst om konjunkturer och penningpolitiska frågor. Med sin disputation klar var Dag Hammarskjöld en given kandidat till en sådan tjänst. En möjlighet yppades när vice riksbankschefen, Erik Lamm, begärde entledigande och i successionen efter

¹⁰ Angående Dag Hammarskjölds avhandlingsbetyg se Stockholms högskolas arkiv, Serie A V c a Humanistiska fakultetens protokoll, RA.

honom en "tjänst över stat", alltså en icke ordinarie tjänst, i 26:e lönegraden kunde frigöras. Detta var ett mycket förmånligt erbjudande men den 22 februari, dagen efter det han fått det personliga uppdraget av Wigforss, tackade Dag Hammarskjöld nej – endast för att erfara att det var starkare krafter än han själv som avgjorde saken. Rooth vände sig till Herman Ericsson, då statssekreterare hos Wigforss, och en överenskommelse träffades dagen därpå mellan de tre parterna om att Riksbanken och Finansdepartementet skulle dela på Dag Hammarskjölds tjänster.

Den 1 mars kunde Rooth agera i fullmäktige där han motiverade sitt förslag att till sekreterare hos direktionen rekrytera en person utan förtroendet med Riksbankens inre organisation. Rooth anmälde också att han förutsåg en inordning av direktionssekreterariatet i ett fullmäktiges sekretariat med bankosekreteraren som föreståndare. Om en sådan lösning kom till stånd skulle direktionssekreteraren bli bankosekreterarens närmaste man. Det noterades också att Dag Hammarskjöld på grund av tjänstgöring i Finansdepartementet "till en början" inte kunde ägna hela sin arbetstid åt banken.¹¹

Erik Lindahl gratulerade Dag Hammarskjöld hjärtligt till den nya tjänsten och konstaterade nöjt att även om hans rådgivartjänster nu inte längre skulle behövas inom banken skulle han genom Dag Hammarskjöld även fortsättningsvis ha kontakt med den aktuella penningpolitiken. Dag Hammarskjölds äldste bror Bo Hammarskjöld, vilken som statssekreterare i socialdepartementet väl kunde följa broderns karriär och utveckling, konstaterade under våren i ett belåtet brev till den vid Internationella domstolen i Haag verksamme brodern Åke att "Dag går från klarhet till klarhet. Hans anseende både som teoretiker och praktiker är mycket stort och allmänt. Redan slåss man om honom och värre blir det väl."¹²

Det var dock inte bara Finansdepartementet och Riksbanken som deltog i dragkampen. Arbetslöshetsutredningen krävde långt mer arbete än vad som förutsetts och 1934 fick varken departementet eller banken ut särskilt mycket arbetstid av den nyförvärvade 2:e amanuensen respektive sekreteraren. Av det något fragmentariska materialet framgår att Dag Hammarskjöld arbetade halvtid i Finansdepartementet under april till juni men var helt tjänstledig därifrån under resten av 1934. I Riksbanken började Dag Hammarskjöld sitt arbete den 6 mars men den inledande perioden i banken blev kort. Redan den 16 maj blev han helt tjänstledig för att arbeta med Arbetslöshetsutredningen. Under sommaren visade det sig att en intensiv arbetsinsats krävdes för att fullfölja utredningsarbetet och Dag

¹¹ DH:s dagbok, KB. Bancofullmäktiges protokoll 1/3 1934, Riksbankens arkiv, vol. signum A1A:34. Rooths förslag är in extenso återgivet i tidningen Bancoposten (1934:1).

¹² Erik Lindahl till DH 1/3, 1934, DH:s samling, KB. Bo Hammarskjöld till Åke Hammarskjöld 7/6 1934, Hammarskjöldska arkivet, KB.

Hammarskjöld anmälde för Rooth i augusti att han inte såg någon omedelbar möjlighet att börja det regelbundna riksbanksarbetet igen.

Rooth kan inte ha varit helt nöjd med detta sakernas tillstånd och i mitten av november fick Dag Hammarskjöld lova att börja heltid i banken från den 1 december trots att betänkandet då ännu inte var klart.

Han hann inte mer än börja i Riksbanken förrän Wigforss åter kallade på honom och bad honom utarbeta en översikt över konjunkturutvecklingen inför den kommande budgetpropositionen.¹³

I Riksbanken

Det löpande arbetet i banken gav inte vad Dag Hammarskjöld önskat sig. Han upplevde det som "ospecificerat" och alltför mycket fyllt av rutinarbete. I hans fickdagbok, som i övrigt ger få uttryck för känslöstämningar, finns en rad noteringar som andas brist på stimulans. "Började heltid i banken – naturligtvis utan något att göra" antecknar han redan samma dag han började arbeta heltid. "Jag lyckades i alla fall få dagen att gå", "Days without end", "Det vanliga ödet i RB – dagen slut innan den börjat", "Arbetsdagen slukad av de vanliga petits riens" är några noteringar under våren 1935. Starten var olycklig eftersom han kring årsskiftet 1934/35 slets mellan uppgiften att faktiskt jobba på banken, den frustrerande slutspurten med Arbetslöshetsutredningen och Wigforss uppdrag.

I Dag Hammarskjölds känsla av att vara underutnyttjad fanns en viss anspråksfullhet. Han ansåg sig nog som nationalekonom överkvalificerad för en del av de uppgifter han fick. Men det bör påpekas att detta faktiskt var hans första reguljära tjänstemannajobb, där en väsentlig del ändå alltid måste vara "rutin" och att detta rutinarbete kom att konkurrera med andra krävande och kanske mer pockande uppgifter. Det är också viktigt att säga att förhållandet till Rooth var gott, att Rooth satsade på honom och knappast kan anklagas för att inte använda sig av hans kompetens.

Stimulerande bör det dock ha känts när Dag Hammarskjöld i slutet av januari 1935 fick inleda en drygt månadslång Europaresa. Uppdraget var att vid ett antal utländska centralbanker studera det statistiska arbetet men resan innebar också en möjlighet att knyta personliga kontakter med "opposite numbers" på viktiga banker. Första anhalten var England, där han hann med både London och Cambridge, besökte Bank of England, London School of Economics, lunchade med den inflytelserike ekonomen John Maynard Keynes och träffade många andra av sina kontakter från en studievistelse där hösten 1927. Från England gick resan vidare till Paris

¹³ Uppgifter om DH:s tjänstgöringsförhållanden i hans dagbok, i Riksbanksfullmäktiges protokoll samt i Finansdepartementets arkiv D 1 A matriklar och tjänsteförteckningar 1922–1939, RA.

där han spenderade två dagar på Banque de France. I Schweiz fick både Basel, Genève och Zürich besök. Svensken Per Jacobsson, som sedan 1931 var ekonomisk rådgivare åt Internationella regleringsbanken, BIS, var hans värd i Basel. Från Schweiz gick vägen till den tyska centralbanken i Berlin, som var sista anhalten före hemresan. Resan avrapporterades i en promemoria om "Personliga intryck av för den svenska valutapolitiken betydelsefulla förhållanden. England – Frankrike – Schweiz – Tyskland". Ett särskilt förtroende visades honom också när han i maj 1934 som ersättare för Rooth fick representera Riksbanken vid Internationella regleringsbankens bolagsstämma i Basel. Resan kombinerades med bankbesök i Berlin och Köpenhamn. Även denna resa avsatte en rapport.

Vid sidan av "korrespondens" och allmänt administrativa uppgifter fick Dag Hammarskjöld bland annat analysera konsekvenser av en då aktuell och politiskt kontroversiell handelskredit till Sovjetunionen, arbeta med den spannmålsbelåning som Riksbanken hade till uppgift att hantera, analysera de tekniska möjligheterna att i en situation med stark överlikviditet i affärsbanksystemet åstadkomma en åtstramning på penningmarknaden, göra förslag till ändringar i myntlagstiftningen och anstränga sig ordentligt med de tekniska valutaclearingsproblem som uppstått i och med att länderna i Europa kommit att tillhöra olika valutablock. Till valutaproblematiken hörde också att Dag Hammarskjöld råkade i konflikt med en av de fullmäktige som kraftfullt motsatte sig hans rekommendation att Riksbanken vid ökade utländska tillgångar skulle öka sitt dollarinnehav på bekostnad av pund.¹⁴

I offentlighetens ljus

Men Dag Hammarskjöld var intresserad av de stora principiella frågorna i gränslandet mellan teori och politisk praktik. Och därvidlag erbjöd valutafrågorna och enkannerligen frågan om en stabilisering av det internationella valutasystemet en förvisso tillräcklig utmaning. Härom förde han samtal med Erik Lindahl och i Riksbanken finns några promemorior kring denna fråga av hans hand.

1935 är dock det år då han – efter att ha sluppit loss från Arbetslöshetsutredningen och den bindning rollen som dess sekreterare innebar och innan han som statssekreterare åter ålägger sig sträng tjänstemannaloyalitet – framträder som en självständig ekonomisk-politisk debattör med egen profil.

I april 1935 höll han i Nationalekonomiska klubben – ett slutet sällskap av fackekonomer – ett föredrag som han gav titeln "Valutapolitisk

¹⁴ DH:s dagbok, KB. Reserapporter i Riksbankens arkiv, vol.signum F1A:124.

mellanakt". Föredraget var avstämt med Rooth, som för övrigt invaldes i klubben vid det sammanträde då Dag Hammarskjöld höll sitt föredrag.

Offentligt utvecklade han tankar om "De nordiska länderna och valutakrisen" i en uppsats i *Nordisk tidskrift* i maj 1935. Han ställde där frågan om inte de nordiska länderna borde inleda ett valutapolitiskt samarbete. "Vi ha haft en myntunion utan en i samråd utformad penningpolitik. Är icke tiden nu inne för en gemensam penningpolitik – utan myntunion?" provocerade han och resonerade om möjligheterna till ett nordiskt valutasamarbete inom ramen för ett vidare internationellt. I juni kunde han, tillsammans med Rooth delta i det nordiska nationalekonomiska mötet i Oslo. Där deltog han, med den publicerade uppsatsen i ryggen, i en plenardiskussion på förmiddagen den 18 juni om "Mulighederne for Genoprettelse af en international Pengestandard". Inför denna fackkunniga publik vidareutvecklade han mer tekniskt sin i *Nordisk tidskrift* presenterade idé.¹⁵ De nordiska länderna skulle skapa ett valutapolitiskt samarbete sinsemellan och göra det inom ramen för ett större samarbete mellan de stater som sökte stabilitet genom en anknytning av sina respektive valutor till det engelska pundet. För en sådan "sterlinggrupp" förordade han ett flexibelt system utan fasta låsningar och där guldet skulle kunna spela en roll utan att man därför återgick till guldmyntfot. Han skyggade dock inte för påpekandet att ett sådant valutasamarbete måste följas av överenskommelser om gemensam politik också inom andra områden. Han pekade på produktionsreglerande åtgärder, tullsystemet och kreditöverenskommelser till stöd för de samverkande ländernas valutor och avslutade sitt inlägg med en fortsättning på tankegången som inte heller i dag – sjuttio år senare – är utan intresse: *Det skulle också, och där kommer man till den kanske vanskligaste punkten, vara nödvändigt att tänka sig någon bindning beträffande den enskilda statens finanspolitik och över huvud taget beträffande statens ekonomiska verksamhet. Jag är fullt medveten om att när man kommer fram till sådana konsekvenser är man långt borta från det som nu ter sig som praktiskt möjligt. Jag är dock böjd att tro, att vi så småningom skola tvingas inse, att den uppoffring av nationell självständighet, som kan ligga i sådana överenskommelser, kan vara värd mer än den kostar.*

Sin konferensinsats ger han i fickdagboken en självkritisk kommentar: "I dålig form." Tillsammans med den unge nationalekonomen Ingvar Svennilson, som varit hans medarbetare i Arbetslöshetsutredningens slutskede, smet han från eftermiddagens session för ett besök på Nationalgalleriet.

Sin syn på valutastabiliseringsfrågorna kunde han ett år senare pre-

¹⁵ Förhandlingar ved det tiende nordiske nasjonaløkonomiske møte i Oslo den 17–18. juli 1935, (Oslo 1935).

sentera för ett vidare internationellt forum. Med detta förhöll det sig så att International Chamber of Commerce och Carnegie Endowment hade skapat en "Joint Committee", för att ta fram en rapport om två av "efter-kristidens" ekonomiska innefrågor: "The improvement of commercial relations between nations" och "The problems of monetary stabilization". Kommittén knöt till sig en internationell grupp nationalekonomiska experter i vilken ingick den nu internationellt välkände Bertil Ohlin. Expertgruppen i sin tur engagerade ytterligare tio ekonomer för att bidra till den rapport och de rekommendationer som expertgruppen och Joint Committee så småningom antog vid ett möte i Paris i juni 1936. Två svenskar, Per Jakobsson vid Internationella regleringsbanken i Basel och Dag Hammarskjöld ingick i denna tiomannagrupp. Dag Hammarskjölds bidrag har titeln "*Note on a designated, provisional monetary standard as a basis for stabilization*" och publicerades i slutrapporten.¹⁶ I uppsatsen vidareutvecklade han sina idéer från *Nordisk Tidskrift* och det nordiska nationalekonomiska mötet men nu i ett större internationellt perspektiv. Den tanke han lade fram var att den kaotiska valutasituationen skulle successivt stabiliseras genom att ett antal olika valutastandarder etablerades. Det skulle ske genom att små valutor valde en fast anknytning till för respektive land lämplig större valuta, till exempel pund, franc eller dollar. Växelkursförändringar skulle vara möjliga på vissa givna kriterier och guldets skulle bevara sin roll som en sorts reservvaluta i vilken betalningar alltid kunde göras till guldets marknadspris i den större valuta till vilken gruppen länder anknutit sig. En stabilisering längs denna linje, med start i de minsta enheterna och utvecklad successivt, var att föredra, menade Dag Hammarskjöld, framför ett färdiggjort fullständigt system som alla länder måste ansluta sig till vare sig det passade dem eller inte. När han skrev sin uppsats var han sekreterare i Riksbanken. När den publicerades var han statssekreterare i Finansdepartementet.

I ett föredrag vid Svenska Bankföreningens årsmöte i oktober klev han ett tydligt steg närmare den politiska sfären när han redovisade sin syn på *Centralbankerna i nutidens ekonomiska liv*.¹⁷ Ämnet hade sin särskilda aktualitet genom att Sverige 1935 hade fått en ny riksbankslag, som visserligen inte innebar någon dramatisk förändring av den tidigare men betonade bankens gentemot regeringen självständiga ställning. Lagen stadgade att riksbanksfullmäktige endast fick ta emot föreskrifter från riksdagen. Regeringen kunde begära en överläggning med riksbanksfullmäktige via ett särskilt utsett ombud men fullmäktige förbjöds uttryckligen att fatta några beslut i ombudets närvaro. Den pågående, heta poli-

¹⁶ Rapporten publicerades av Carnegie Endowment och International Chamber of Commerce 1936.

¹⁷ Hammarskjöld, D., *Centralbankerna i nutidens ekonomiska liv*, föredrag vid Svenska Bankföreningens årsmöte 1935, skrifter utgivna av Svenska bankföreningen 61, 1935.

tiska debatten om krispolitiken och den finanspolitik den vilade på och om "planhushållningens" möjligheter och innebörd gav diskussionen om Riksbankens ställning dess politiska laddning. I diskussionen kring frågan hade både Heckscher och Myrdal framhållit att regeringen inte kunde fransäga sig ansvaret för den samlade ekonomiska politiken, varav penningpolitiken var en del. Arbetslöshetsutredningen hade i sitt slutbetänkande betonat Riksbankens roll i konjunkturpolitiken – i linje med dess uppfattning att de finanspolitiska möjligheterna att påverka konjunkturer och arbetslöshet var begränsade och att man i stor utsträckning måste lita till penningpolitiska åtgärder. Erik Lindahl hade i sin analys av betänkandet spetsat till det genom förslaget att Riksbanken skulle ge direktiv till regeringen om vad som från penningpolitisk synpunkt var den önskvärda politiken i frågor som budgetens under- eller överbalansering.¹⁸

I sitt föredrag analyserade Dag Hammarskjöld inledningsvis den förändrade situation som centralbankerna stod inför när guldmyntfoten avskaffades. Det innebar helt enkelt att de inte längre kunde lita på den "automatism" som innebar att utvecklingen av valutorna skedde utan egentliga ingripanden från centralbankens sida. De gamla enkla principerna och handlingsreglerna gällde inte längre framhöll han och gav – utan att explicit tala om sig själv – en tydlig motivering till varför han anställts i Riksbanken och hur han uppfattade sin uppgift där: *Den moderna centralbanken behöver något som de gamla centralbankerna utan saknad kunna avvara, nämligen en stab av tjänstemän, vilkas arbetsuppgift inte företrädesvis är av bankteknisk art utan består i att följa utvecklingen, att försöka vinna insikt om den längre gående ekonomiska betydelsen av vad som sker, och att därav till tjänst för centralbanksledningarna draga de slutsatser, närmast beträffande valutapolitikens utformning vartill materialet berättigar.*

Föredraget hade två huvudfrågeställningar: centralbankernas förhållande till regeringarna samt förhållandet mellan centralbankerna och det privata näringslivet.

Idealtypiskt är, framhöll han, regeringarna och centralbankerna bärare av olika delar av den ekonomiska politiken, där regeringarna svarar för finans- och handelspolitiken och bankerna för penning- och kreditpolitiken. I verkligheten har dock i vissa fall skett en integration. Som ett exempel visade han på en situation där man för att lätta på ett depressionstillstånd vill öka den statliga upplåningen utan uppoffring av en låg ränta. Om en tillräckligt stor integration finns mellan finans- och penningpolitiken kan saken ordnas genom att man klarar statens verksamhet "med hjälp av sedelpressarna". Men möjlighet finns också till destruktiv konflikt.

¹⁸ Lindahl, E., (1935), *Arbetslöshet och finanspolitik*, Ekonomisk Tidskrift.

Utformas finanspolitik och penningpolitik självständigt av olika organ och de arbetar mot olika mål omintetgjorts lätt bådadas strävanden, underströk Dag Hammarskjöld. Han konstaterade hur olika förutsättningarna i detta avseende var i olika länder. I Tyskland hade integrationen mellan riksregering och centralbank blivit total. Som en kontrast pekade han på Danmark, där centralbankens ställning var så stark att den i viss mån kunnat kontrollera finanspolitiken. England och Sverige är särfall underströk han: i England är centralbanken fortfarande en privat institution, i Sverige konstitutionellt skild från Kungl. Maj:t. Hans sammanfattande synpunkt, inbegripande den svenska situationen, var att om man vill bevara centralbankens självständighet syns den bästa politiken vara att underlätta dess strävanden att fritt utforma en rationell integration av penningpolitiken och den ekonomiska politiken i övrigt. Efter denna mycket diplomatiska utsaga tillade han i klarare ordalag att hur ovan tanken än är för många och hur litet som än syns utåt – kontinuerligt samarbete mellan centralbanken och finansministern är ett faktum. Med tanke på det forum han talade inför var det naturligt att framhålla att detta förhållande ur näringslivets synvinkel var fördelaktigt och han påminde också om att Arbetslöshetsutredningen hade betonat Riksbankens starka ställning och föreslagit att bankofullmäktige skulle förstärkas med representanter från näringslivet.

Därmed var han framme vid den andra huvudfrågan: förhållandet mellan näringslivet och centralbanken. Medveten om den dominerande uppfattningen i publiken måste han nu vara mindre diplomatisk och tala mer klartext. Inledningsvis försökte han komma runt vad han förmodligen med rätta såg som publikens främsta auktoritet i all diskussion av dessa frågor genom att hänvisa till den beskrivning av den tekniska och samhällsekonomiska utvecklingen som Eli Heckscher givit vid Nationalekonomiska föreningens stora planhushållningsdebatt våren 1935. Han drog dock andra slutsatser än Heckscher och gav ett nyanserat men tydligt försvar för en nödvändig planhushållning, men en planhushållning som inte stod i motsatsställning till en liberal reformistisk politik.

Med hänvisning till Heckscher pekade han på de starka gruppbildningar som uppträder på marknaden och vilkas prispolitik har en så direkt inverkan på den ekonomiska utvecklingen att man inte längre kan tala om en "fri marknadsprisbildning i den ursprungliga meningen". Han förklarade vad han avsåg med uttrycket genom en beskrivning av den neoklassiska prisbildningsteorin: "... en prisbildning där ingen kan göras ansvarig för de förändringar, vilka framträda på marknaden, utan där utvecklingen bygges upp ur alla de enskilda personernas och sammanslutningarnas i det isolerade fallet oväsentliga handlande". Som en andra bakgrundsfaktor höll han fram den tekniska utvecklingen och hur den knutit samman av varandra tidigare relativt oberoende delar av det ekonomiska livet. Han

exemplifierade med vägnätet, järnvägsnätet, den centraliserade nyhetsförmedlingen – här måste han ha tänkt på etableringen endast ett decennium tidigare av det statligt reglerade och licensfinansierade Radiotjänst – telefon- och telegrafsystemen och på den samhälliga distributionen av vatten, elektricitet och gas etc. Allt detta innebar, menade Dag Hammarskjöld, att "vi mer eller mindre mot vår vilja inordnats i intressegrupper" med olika målsättningar av betydelse för näringslivets utveckling samtidigt som "vi sålunda omedvetet i långt högre grad än tidigare bundits vid varandra såsom medlemmar i ett och samma storhushåll". Han avslutade bakgrundsbeskrivningen med att betona betydelsen av världsmarknadens utveckling: "Vad som händer på andra sidan Atlanten är nu på ett alldeles annat sätt av betydelse för vårt handlande här i Europa än det var för bara några decennier sedan. Vad som händer en del av Europa är av omedelbar och vital vikt även för övriga europeiska stater."

Det parti i föredraget som följer utgör en unik offentlig redovisning av hans uppfattning i den tidiga planhushållningsdebatten: *Tidigare, när regeringarna arbetade på marknader utan starkare gruppbildningar etc., kunde de känna sig i viss mån fritagna från ansvar för hur den ekonomiska utvecklingen länkades, eftersom denna ekonomiska utveckling framstod som någonting ofrånkomligt givet; även vetenskapsmännen talade då ännu om "ekonomiska lagar" med en respekt, som numera förvägras naturlagarna. Underlaget för en sådan inställning är en gång för alla borta i och med att olika grupper utan politiskt ansvar – stundom tyvärr också utan tillräcklig politisk ansvarskänsla – medvetet försöka att länka utvecklingen efter sina önskemål och i och med att tillkomsten av stora gemensamma nyttigheter och intressen skapat maktmedel av förut oanad betydelse. Om de centrala statsorganen i det förändrade läget se sig tvungna att pröva nya vägar, att klarare än förr fixera sina mål och att – om så skulle behövas – även mot intressegruppernas vilja söka förverkliga dessa mål, innebär detta i och för sig icke, att de övergå till att fullfölja en politik, principiellt motsatt den hittillsvarande, liberal reformistiska – den farliga beteckningen planhushållning må sedan synas kritikerna aldrig så berättigad. Att den ekonomiska politiken, som man tillspetsat kan uttrycka saken, i allt högre grad övergår från att vara ett traditionsbundet rutinarbete till att bli en experimentell vetenskap och att, i samband därmed, målen för den ekonomiska politiken ställas under debatt, behöver nämligen icke betyda – och har, såvitt jag kan döma, för Sveriges vidkommande hittills icke heller betytt – att man bryter sig ut ur den tidigare ekonomisk-politiska motivkretsen. Vad beträffar den obestridliga ökningen i statens makt, som utvecklingen medför, bör denna från äldre utgångspunkter icke vara ägnad att väcka opposition i den mån nya funktioner organiskt få växa fram ur ändrade sociala förhållanden. – Större*

anledning till farhågor erbjuder då den maktställning för det allmänna, som skapas, exempelvis när man utan tvingande skäl på staten vältrar över egna bördor och därigenom ställer sig i beroende.

Denna deklaration om hans syn på planhushållningen är utgångspunkten för hans diskussion om förhållandet mellan centralbanken och det privata näringslivet. Han konstaterade att centralbankernas traditionella redskap för att påverka den inhemska marknaden var ändringar av "växelräntan". Efter att en passant ha kostat på sig en lite ironisk kommentar om att makten över växelräntan obestriddligen är en "i sin anda planhushållningsmässig form av ingripande från det allmännas sida i näringslivets fria utveckling" ställde han frågan om centralbankerna i den nya situation han beskrivit verkligen kunde nöja sig med endast räntevapnet. Därmed var han framme vid den principiella frågan om ansvaret för de åtgärder som behövdes skulle ligga på centralbankerna eller regeringen. Om man ville begränsa centralbankernas makt till att bli den gamla måste, menade han, åtskilliga nya funktioner som kunde ses som naturliga för centralbankerna överföras på regeringarna. Sin egen mening deklarerade han tydligt: *Principiellt sett är det dock mest tilltalande, att statsmakten, när den av utvecklingen påtvingas nya, vanskliga funktioner, i så stor utsträckning som möjligt uppbyggs av organ, vilka såsom centralbankerna i väsentlig utsträckning äro undandragna direkt partipolitiskt inflytande.*

Om man delade uppfattningen om centralbankens ledande roll blev konsekvensen att den måste ha nya tekniska möjligheter att autonomt inverka på marknadsutvecklingen. Diskontot är inte tillräckligt i den nya situationen och dess betydelse minskar, hävdade Dag Hammarskjöld, medveten om att detta var ett kontroversiellt ståndpunktstagande "ägnat att väcka gensagor". För att åstadkomma en tillräckligt effektiv räntepolitik måste Riksbanken också, framhöll han, kunna göra regelbundna operationer i öppna marknaden.

Särskilt betydelsefullt var att diskontoregleringen var otillräcklig som medel för att åstadkomma en "kreditdiskriminering". Det rådde samsyn bland nationalekonomerna om att konjunktursvängningarna påverkas av realinvesteringarnas omfattning, framhöll Dag Hammarskjöld, och underströk att "kapitalbildningen är av så avgörande betydelse för uppkomsten av kriserna, att vi inte kan hoppas bemästra dem förrän vi fått en möjlighet till kontroll över den takt, i vilken realkapitalen utbyggas." Detta var den viktigaste angreppspunkten för centralbanken i dess strävan att utjämna konjunkturen, hävdade han och framhöll att det krävdes ett samarbete mellan centralbanken, affärsbankerna och andra kreditgivare för att vid behov strama åt kreditgivningen till överhettade områden. Ytterst vilade dock ansvaret på "näringslivets män", betonade han, och pekade på

de förhoppningar som knutits till industriorganisationernas arbete för en reglering av utvecklingen. Problemet var att dessa organisationer saknade överblicken över investeringssituationen inom landet och Hammarskjöld förutsåg därför ett ökat samarbete mellan dessa organisationer och Riksbanken som en möjlig bas för den fortsatta striden mot kriserna.

Han förklarade sig medveten om att han lämnade det område där man kunde grunda sina omdömen på analys av rådande faktiska förhållanden och rörde sig in på politikens när han sammanfattade sin uppfattning "att marknadens utveckling tvingat oss in i ett tillstånd, där det allmännas inflytande på näringslivet i långt högre grad än tidigare måste byggas på en analys av de krafter, som bestämma marknadsläget, och medvetet inriktas på att neutralisera eller utnyttja dessa krafter för gemensamma mål. Om det allmännas inflytande på detta sätt ökas", fortsatte han, "uppstår frågan, hur det politiska handlandet skall fördelas mellan regeringen och de icke partipolitiska statsorgan, varpå centralbanken utgör ett av de renaste exemplen". Det finns, menade han, starka skäl för att "den ekonomiska politiken, i den utsträckning som följer av karaktären hos deras verksamhet, får förbli i centralbankernas hand".

"Så mycket är utan vidare klart", avslutade han föredraget, "att de problem som de nya företeelserna i näringslivet ställt för bankväsendets vidkommande, endast kunna lösas genom samarbete mellan de privata finansinstitutionerna och centralbankerna. Det är att hoppas att lösningarna hos oss skola kunna nås utan att man beträder tvångets väg, såsom redan skett i stora delar av världen, där utgångsläget inte skilt sig så mycket från den nuvarande situationen i vårt land som man stundom föreställer sig." Formuleringen skall knappast ses som ett hot – Dag Hammarskjöld var inte i position och knappast benägen att utslunga hotelser – men väl som en tydlig anvisning till auditoriet att verkligen överväga möjligheten att undvika konfrontation och i stället söka samarbete inför den "nödvändiga planhushållningen".

Men detta var alltså kontroversiella frågor och för Dag Hammarskjöld handlade det naturligtvis inte bara om en nationalekonomisk och ekonomisk-politisk analys utan också om vad han som anställd i Riksbanken kunde tillåta sig att säga. Det är inte osannolikt att han visat föredraget för Rooth men helt klart att han sände ett manus till Eli Heckscher och bad om råd och synpunkter.¹⁹ Eli Heckschers reaktion var positiv men han såg också omedelbart Dag Hammarskjölds situation: "Jag har läst Ditt manuskript med stort intresse. Det är säkert första gången centralbankens ställning i den nya ordningen har blivit föremål för ens tillnärmelsevis så givande diskussion här hos oss. En sådan diskussion kan naturligtvis inte

¹⁹ DH:s dagbok 10/10 1935. Kopia av Heckschers svarsbrev daterad 11/10 i Eli Heckschers samling L67, KB.

undgå att beröra ömtåliga frågor. Vill man inte det är det bättre att avstå från hela ämnet, så som du har fattat det. För egen del skulle jag inte dra mig från att ta ett kraftigt grepp om brännässlan, detta inte bara i min nuvarande oansvariga ställning utan också om jag tänkte mig in i Dina kläder. Jag vet inte om Du tänkt förelägga Rooth manuskriptet i förväg; finner Du det välbetänkt – varom jag inte kan ha någon mening – och han inte opponerar sig, förefaller det mig som om Du kunde vara fullkomligt lugn.”

Vad vi här ser är alltså en Dag Hammarskjöld med en egen profil, egna konsekventa uppfattningar och hävdande av egen auktoritet som nationalekonom, konjunkturforskare och bankstrateg. Det är en pragmatisk, i grunden närmast liberal, men rätt radikal planhushållare som talar. Samhällsförändringarna, tekniskt, ekonomiskt, socialt, nödvändiggör för honom ett ökat samhälleligt – statligt – ansvarstagande för det gemensamma bästa, inte ideologier och alls inte socialistiska ambitioner. För att kampen mot konjunkturkriserna och den därav följande arbetslösheten – den för alla samhällsgrupper gemensamma fienden – skall kunna genomföras måste staten hålla intresseorganisationer och gruppintressen tillbaka. Tydligt är också att de politiska partierna inte går fria från misstanken om eftergivenhet för gruppintressena. Staten själv måste, när så är möjligt, utnyttja ”de icke partipolitiska statsorgan” som står till buds. Riksbanken är ett sådant redskap och nationalekonomiskt skolade ämbetsmän kan i en i grunden idealistisk lojalitet mot regeringen som statens företrädare med sin sociala ingenjörskonst vara effektiva främjare av ett gemensamt samhällsintresse.

Förnyad dragkamp

Dag Hammarskjöld hade alltså Rooths förtroende och den 18 juli 1935 befordrades ”den extra tjänstemannen över stat” Dag Hammarskjöld till en ordinarie tjänst som sekreterare i Riksbanken. Det innebar att han måste ta avsked från tjänsten som 2:e amanuens i Finansdepartementet och utifrån sett framstod en bana som bankekonomet utstakad.

Redan innan utnämningen hade dock statssekreteraren i Finansdepartementet, Herman Eriksson, anmält för Rooth att man i departementet hade behov av Dag Hammarskjölds tjänster för arbete med skattefrågor och med statsbudgetens uppställning och att han under hösten skulle behöva vara tjänstledig på halvtid.²⁰

Till en början arbetade Dag Hammarskjöld med sina uppgifter för Finansdepartementet utan formell tjänstledighet från banken, men den

²⁰ Ivar Rooths dagsanteckningar, Riksbankens arkiv, vol.signum F1A:15401.

31 oktober befriade bankdirektionen honom från högst halva tjänstgöringen under november månad. Den dominerande arbetsuppgiften var en utredning om skattetrycket och skattesystemets utformning men han engagerades också i den reguljära budgetberedningen och den kommande finansplanen samt i förberedelsearbetet för vad som skulle bli Konjunkturinstitutet. Arbetsstrycket i Finansdepartementet var alltså stort och från den 5 december och en månad framåt var Dag Hammarskjöld helt tjänstledig från Riksbanken.²¹ När han i början på januari 1936 åter trädde i tjänst på banken innebar det inte att arbetet i departementet upphörde och notiser om uppgifterna där dominerar hans egna anteckningar.

När Dag Hammarskjölds sensationella förordnande som statssekreterare kom i början på mars kunde Rooth konstatera att han förlorat dragkampen. Förordnandet var emellertid interimistiskt – det hade att göra med Dag Hammarskjölds ungdom och en tveksamhet – också hos honom själv – huruvida han skulle klara den arbetsledande uppgiften. Det fanns alltså ur Rooths synpunkt en möjlighet att Dag Hammarskjöld skulle tvingas ge upp och återvända till banken. Ett definitivt förordnande kom den 1 juli men Rooth resignerade först den 8 oktober då han anmälde att Dag Hammarskjöld "med sannolikhet icke komme att inom närmaste framtiden återinträda i sin tjänst i Riksbanken" varför ett långtidsförordnande på tjänsten borde ledigförklaras.

Rooth gjorde ett nytt försök 1937 och lockade då med tjänsten som vice riksbankschef. Men nu var Dag Hammarskjöld varm i kläderna på det nya jobbet. Han tackade nej.

Till Riksbanken återvände han 1941, som riksbanksfullmäktiges ordförande.

²¹ Bancoposten 1934:4 och DH:s dagbok 5/12 1935, KB.

■ Ämbetsman eller politiker?

Om Dag Hammarskjölds roll i fyrtiotalets svenska regeringspolitik

AV ÖRJAN APPELOVIST

Örjan Appelqvist är universitetslektor vid Ekonomisk-historiska institutionen vid Stockholms universitet.

Sveriges historia är dess konungars har det ju sagts. I samtidshistorien tenderar uttrycket att leva vidare i något förändrad form: Sveriges historia är dess politikers. I bedömningen av hur svensk politik utformades under den långa perioden av socialdemokratisk hegemoni har denna karaktäristik i hög grad varit giltig.

Inte minst gäller det diskussionerna om hur trettioalets krispolitik utformades och om hur efterkrigstidens ekonomiska politik växte fram. Som jag påpekat i annat sammanhang¹ utgör verken av Erik Lundberg, Leif Lewin och Assar Lindbeck alltså den grund på vilken de flesta historieskildringar av denna tid bygger. Gemensamt för dessa är att de är politikercentrerade, där regeringsmedlemmar – och där främst Ernst Wigforss – tilldelas den aktiva rollen.²

Men hur förbereddes de olika besluten? Vilken roll spelade de statliga institutionerna och beredningsorganen?

Den politiska roll som Riksbanken, och departementstjänstemän spelade i utformningen av svensk politik menar jag är allvarlig underskattad.³

Dag Hammarskjöld var under åren 1936–1945 statssekreterare i Finansdepartementet och därmed finansminister Wigforss närmaste underställde. Under åren 1941–1948 var han tillika ordförande för riksbanksfullmäktige. I samband med de minnesbilder kring Dag Hammarskjölds insatser som presenteras i anledning av hundraårsdagen

¹ Se Appelqvist, Ö., (2000), *Bruten Brygga. Gunnar Myrdal och Sveriges ekonomiska efterkrigspolitik 1943–1947*.

² Det gäller såväl politiskt som ekonomisk-historiskt inriktade översiktsverk: varken i Möller, T., (2003), *Svensk politisk historia 1890–1975* eller i Schön, L., (2001), *Sveriges ekonomiska historia* finns Hammarskjöld överhuvudtaget omnämnd.

³ Man kan här jämföra med de utomordentliga institutionella analyser som gjorts av fransk och tysk finanshistoria inom ramen för det franska institutet för finanshistoriska studier, CHEFF, kanske särskilt studier av den betydelse Banque de France respektive Commissariat du Plan spelade för utformningen av fransk efterkrigstida ekonomisk politik. Se särskilt Margairaz, M., (1991), *L'État, les finances et l'économie. Histoire d'une conversion 1932–1952*.

av hans födelse i juli 2005 finns det anledning att som ett led i denna omvärdering av de statliga institutionernas betydelse för den ekonomiska politikens praktiska utformning lyfta fram Hammarskjölds politiska betydelse i en rad viktiga situationer på ett sätt som forskningen hittills i hög grad missat.⁴

Vem utformade trettiotalets 'nya ekonomiska politik'?

Socialdemokratiens långa, under fyrtio år obrutna, regeringsinnehav i Sverige har givit upphov till en mycket seglivad historieskildring som det under lång tid funnits behov av att omtolka. Man kan säga att verken av Lundberg, Lewin och Lindbeck utgjort en kanon vars grunder mycket få ifrågasatt.⁵ När det gäller frågan om trettiotalets ekonomiska politik har det varit något av ett axiom att denna innebar något fundamentalt nytt och att detta nya introducerades i samband med den socialdemokratiska regeringens tillträde 1932. Om detta var Lundberg och Lewin överens även om de inte var ense om innebörden i denna förändring. Lundberg hänvisade i detta sammanhang till Gunnar Myrdals konjunkturteoretiska bilaga till statsverkspropositionen som exempel på den nya politiska inriktningen. Lundberg menade att denna försåg finansminister Wigforss med det teoretiska underlaget för den nya, konjunkturliska ekonomiska politiken. Lewin gick ett steg längre och menade därutöver att regeringspolitiken redan under denna tid var inriktad på en allmänt expansiv politik med full sysselsättning som målsättning.

Det är i och för sig riktigt att Myrdals utredning spelade en viktig legitimerande roll för socialdemokratiens ekonomiska politik vid regeringstillträdet 1932. Det är anmärkningsvärt, och symptomatiskt, att Wigforss även överlät åt Myrdal att skriva statsverkspropositionens inledande ekonomiska analys av det internationella och inhemska läget.⁶ Men den praktiska politik som därefter bedrevs av Wigforss låg långt ifrån den aktiva, konjunkturliska, politik som Myrdal förespråkade. Gustafssons analys av den svenska finanspolitikens verkningar under trettiotalet visade att det endast var under två av de åtta åren av socialdemokratisk regering som

⁴ Essén bygger, förutom genomgång av Hammarskjölds personarkiv på KB och Alva och Gunnar Myrdals arkiv vid Arbetarrörelsens Arkiv och Bibliotek, på det arkivarbete som finns redovisat i ovan nämnda avhandling.

⁵ Lewin, L., (1967), *Planhushållningsdebatten*; Lindbeck, A., (1979), *Svensk ekonomisk politik. Problem och teorier*; Lundberg, E., (1953), *Konjunkturer och ekonomisk politik. Utveckling och debatt i Sverige sedan första världskriget*.

⁶ Det säger också en del om det nationalekonomiska etablissemangets ställning i förhållande till regering och Finansdepartementet: det uppfattades som den självklara, objektiva sakkunskapen. Enligt Myrdals anteckningar hade denna uppgift tidigare anförtratts Cassel, hans lärofader och företrädare. Se vol. 061.007.2.3 i Alva och Gunnar Myrdals personarkiv på Arbetarrörelsens Arkiv och Bibliotek, Stockholm (härefter *AGM.ARAB*).

den kunde betecknas som expansiv trots en kvarstående hög arbetslöshet.⁷ Den som söker efter uttalanden av Wigforss under denna tid som på ett specifikt sätt försöker argumentera för full sysselsättning kommer att leta förgäves.

Den budgetpolitiska utredning som Wigforss tillsatte 1936 hade betydligt snävare direktiv.⁸ Utredningens främsta resultat var att en i och för sig lovvärd, stramare uppdelning mellan drift- och kapitalbudget genomfördes vilket gav vidgade möjligheter för statens olika affärsdrivande verk. Utredningen var delvis föranledd av Myrdals principiella kritik av det ologiska i den snäva ettårsbalanseringen av statsfinanserna: konjunktursvängningarna hade ju en annan, längre rytm. Utredningen hade därför föreslagit inrättandet av en särskild 'konjunkturutjämningsfond' för att möjliggöra en smidigare, kontracyklisk budgetpolitik. Under 1937 föll det på Hammarskjöld att inom Finansdepartementet vidareutveckla de allmänna resonemangen till praktiskt förslag för budgeteringsprinciper. Resultatet blev härvidlag synnerligen måttligt: statens kassafond döptes om till 'budgetutjämningsfonden'. För budgetåret 1937/38 uppfördes tillhoppa 37 miljoner kronor som underskott att avföras på denna fond.⁹ Det rörde sig om extra anslag till försvarsanläggningar och några extraordinära avskrivningar – knappast något av konjunkturpolitisk betydelse.

Det enda initiativet av större konjunkturpolitisk betydelse var inrättandet 1938 av s.k. tilläggs- eller beredskapsbudgetar och denna gång var det en produkt helt utarbetad inom Finansdepartementet, vars obestridda budgetauktoritet Hammarskjöld redan vid detta tillfälle var.

Den kontracykliska komponenten utformades här som en tilläggsbudget, som riksdagen senare under 1938 bemyndigade regeringen att tillämpa "i händelse av 'allvarlig depression'" som termen då löd. Wigforss utvecklade den allmänna argumentationen för detta i presentationen av den ordinarie budgeten 1938. Konjunkturlägets osäkerhet kunde inte bemötas med något mellanting mellan restriktiva och expansiva åtgärder: "Det naturliga blir istället att vid uppgörandet av ordinarie anslagsäskanden i budgeten öva all den återhållsamhet som är förenlig med ofrånkomliga praktiska hänsyn, men att samtidigt för ett möjligt krisläge ha i färdig

⁷ Gustafsson, B., (1974), "Perspektiv på den offentliga sektorn under 1930-talet" i *Kriser och krispolitik i Norden under mellankrigstiden*, Nordiska historikermötet i Uppsala 1974, Mötesrapport, Uppsala.

⁸ 1936 års budgetsakkunniga bestod av Kurt Bergendahl, Gustav Cassel, Dag Hammarskjöld, Karl Hildebrand, Gunnar Myrdal, Bertil Ohlin, Erik Stridsberg, Herman Eriksson och P. S. Runemark. Utredningen arbetade mellan mars och december 1936.

⁹ "PM angående omläggning av riksstatsförslaget för budgetåret 1937/1938 i anslutning till de av budgetsakkunniga förordade grunderna, upprättad inom Finansdepartementet". Bilaga B till Proposition 225/1937, *Riksdagens protokoll 1937, 1. samlingen, band 12*.

beredskap arbetsplaner för kapitalinvesteringar som med kortaste varsel kunna sättas i verket.”¹⁰

Det nya var här att staten utvecklade en planering för omfattande offentliga arbeten i förväg, för att på det sättet korta ned den tid som skulle förflyta från beslut till förverkligande, ”’ledtiden’” för att använda ett modernt ord. Det var detta som var det stora problemet med den kontracykliska politiken: risken var att fördröjningen av tillämpningen av åtgärderna skulle göra att de inte fick effekt förrän konjunkturen redan vänt – och att de därigenom skulle motverka sitt syfte.

Den första beredskapsbudgeten lades fram på hösten 1938 och bemyndigade anslag om 182 miljoner till egentliga statsutgifter och 75 miljoner till kapitalinvesteringar. I valpropagandan inför valet 1938 presenterades denna reform som ett socialdemokratiskt glansnummer som skulle undanröja arbetslösheten.

Faktum är alltså att den aldrig någonsin kom att tillämpas i detta syfte. Modellen med tilläggsbudgetar kom visserligen att äga bestånd ett tiotal år – men då istället som den teknik som användes för att finansiera beredskapsinsatserna under kriget. Liksom annorstädes var det alltså krigets tvång och inte kristidspolitiken som eliminerade trettiotalets massarbetslöshet.

Den långsiktiga finanspolitiska reformen 1946

Ett andra exempel på den centrala politiska roll Hammarskjöld spelade under Wigforss tid som finansminister är det sätt varpå förarbetet till 1946 års proposition angående den långsiktiga finanspolitiken skedde. Krigsårens samlingsregering hade 1945 ersatts av en socialdemokratisk ministär. Den skulle presentera hållpunkterna för den långsiktiga finanspolitiken. Det naturliga hade varit att denna presenterats av finansministern eller av sakkunniga i Finansdepartementet. Men i stället utformades propositionen av Dag Hammarskjöld.¹¹

Denne hade i september 1945 utsetts till ”ministre plénipotentiaire” i Utrikesdepartementet, med särskilt ansvar för de internationella finansiella förhandlingarna. Han hade därmed inget som helst ämbetsmannaansvar för finanspolitiken. Han var visserligen fortfarande ordförande i bankofullmäktige men bankofullmäktiges domän var penningpolitik, inte finanspolitik. Den ytterst ansvarige i regeringen, finansminister Wigforss var vid denna tid helt sysselsatt med att föra skattepolitiken i hamn, och överlät

¹⁰ Ur presentationen av statsverkspropositionen 1938, ”Inkomster å driftbudgeten”, s. 17, *Riksdagens protokoll 1938, 1. samlingen, nr 1, del 2*.

¹¹ Bihang till Riksdagens protokoll 1946, 1. samlingen, nr 1, del 2, bilang D.

uppenbarligen åt sin f.d. statssekreterare att dra upp de stora linjerna för framtiden.

Detta var samtidigt ett ställningstagande med klar politisk udd mot en annan medlem i regeringen, dess dåvarande handelsminister Gunnar Myrdal. Denne hade som finanspolitisk expert vid ett flertal tillfällen såväl internt som offentligt argumenterat för en ny, tillväxtbefrämjande finanspolitik, som byggde på att man tog hänsyn till den makroekonomiska tillväxtens effekter på statsskuld, skatteintäkter och upplåningsförmåga. Genom att räkna in den förväntade tillväxtens effekter kunde möjligheterna till en expansiv finanspolitik vidgas avsevärt. I diskussioner sommaren 1944 med Myrdal hade Hammarskjöld i och för sig vidgått detta som en möjlig grund men avvisat den eftersom den genom sin tendens till inflationistisk utveckling skulle missgynna långgivare till staten såsom banker och andra innehavare av statsobligationer. Statens neutralitet mellan låntagare och långgivare var viktigare än andra ekonomiska fördelar.¹²

Cassel hade under kriget hårt drivit kravet på återbetalning av statskulden till oförändrat penningvärde som en förutsättning för en sund statlig ekonomi. Denna restriktiva syn på statens upplåning delade också Hammarskjöld och den kom till synes i regeringspropositionen. Han menade i den promemoria som bildade underlag för propositionen att "Statsutgifter som ge upphov till i den fria marknaden räntabla förmögenhetsobjekt bära alltså finansieras med lån, medan däremot utgifter för förbrukningsändamål eller för investeringar som icke äro räntabla böras finansieras genom skattebidrag."

En mer långsiktig underbalansering av statsbudgeten stred enligt Hammarskjöld mot detta betraktelsesätt eftersom den skulle resultera i ökande ränteutgifter:

"Den valda finansieringsformen skulle därmed upphöra att vara neutral i förhållande till förmögenhets- och inkomstfördelningen i samhället, vilket det grundläggande betraktelsesättet strängt genomfört leder till att den bör vara."¹³

Hammarskjöld påpekade i utredningen att redan budgetreformen 1938 hade inneburit ökade risker för underbalansering:

"Det är till en början tydligt att övergången från ettårsbalansering till flerårsbalansering inrymmer risker för att statens nettoräntebörda på längre sikt öka, att med andra ord underskotten icke komma att motvägas av överskott... Om budgeten ändå underbalanseras är det svårt att besvara frågan varför underskottet skall vara av just en viss storlek och inte större.

¹² Diskussionen finns detaljerat återgiven i Appelqvist, Ö., (2000), s. 176–180.

¹³ Bihang D, sid. 6. Se not 11 ovan.

Utgiftskrav ha därför lättare att vinna gehör än om de måste vägas mot en ökad beskattning.”

Hammarskjöld hade i själva verket en mycket pessimistisk syn på finanspolitikens möjligheter. Efter att ha påpekat svårigheterna med att i högkonjunkturer få till stånd överskottsbudgetering utöver vad som fordras för täckning av tidigare underskott och svårigheterna överhuvudtaget att konjunkturrellt anpassa utgifterna sade han:

”Den begränsning som långtidsbalanseringen enligt nu godtagna principer sålunda av olika skäl är underkastad betyder sannolikt att den icke möjliggör mera än att man undviker att låta budgetutvecklingen förstärka konjunkturfluktuationerna.”¹⁴

Promemorian avslutades med ett mycket bestämt avvisande av en underbalansering ”i strid med de samhällsekonomiska principerna”: behovsprövningen skulle försvagas, tillväxtbetingelserna kan försämrans genom att resurser förs över till improduktiv sysselsättning, priserna kan drivas upp och statens nettoräntebörda skulle öka.¹⁵

Det var alltså inte bara ett avvisande av varje anspråk på generellt efterfrågestimulerande roll för finanspolitiken som Hammarskjöld här uttryckte. Dessutom visade han en uttalad skepsis mot de mer modesta, kontracykliska ambitioner som 1938 års budgetreform uttryckte. I verkligheten var de principer som här utvecklades tämligen långt från keynesianska idéer. Det säger mycket om finanspolitikens karaktär av experternas exklusiva domän att denna mycket restriktiva syn på finanspolitiken – utan invändningar i sak – bekräftades av riksdagen i januari 1946.

Men historien om vem som formade efterkrigstidens finanspolitik tar inte slut här. Myrdal, som såväl i Arbetarrörelsens Efterkrigsråd som i riksdagsdebatten i januari 1945 hade talat för döva öron hade likväl lyckats få tillstånd en utredning om långsiktiga ekonomiska prognoser vad gäller nationalinkomstens utveckling. En utredningsgrupp som skulle bli ursprunget till Långtidsutredningarna. Under våren 1946 hade de första prognoserna för de kommande årens nationalinkomstutveckling presenterats. Expertgruppen under ledning av Ingvar Svennilsson och Erik Lundberg hade presenterat tre olika alternativ: hög tillväxt, låg tillväxt och stagnerande nationalinkomst.

Samtidigt hade Socialdepartementets olika utredningar angående pensioner, barnbidrag och bostadsfinansiering kommit med sina första förslag. Det var möjligt att beräkna kostnaderna för de olika reformerna – och kommunalvalet 1946 närmade sig.

I det läget använde Wigforss sig av det högsta tillväxtalternativet för

¹⁴ Ibid., s. 12.

¹⁵ Ibid., s. 18.

att visa att det fanns statsfinansiellt utrymme för de föreslagna reformerna och ändrade på det sättet grundförutsättningarna för den restriktiva finanspolitik Hammarskjöld just fått riksdagen att besluta om.

Av denna händelseutveckling kan man se de politiska ingenjörernas begränsningar: de kan leverera sakkunskapen, men när den politiska makten står på spel är det andra hänsyn som tar över.

Den ödesdigra revalveringen 1946

Det kanske viktigaste ekonomisk-politiska vägvalet under åren efter kriget – och samtidigt ett av de minst diskuterade – utgörs av Riksbankens och regeringens beslut att appreciera/revalvera den svenska kronan med 14 procent gentemot dollar¹⁶ och pund i juli 1946. Här är det övertydligt vilken dominerande roll som Hammarskjöld spelade såväl i Riksbanken som i förhållande till regering och utrikesnämnd.

I egenskap av ordförande i bankofullmäktige ålåg det honom att övervaka att prisstabiliteten upprätthölls. Penningpolitiken såsom den utformats av Riksbanken och riksdagen 1944 byggde i själva verket på att priserna skulle falla efter kriget: tanken var att detta skulle ge såväl bankerna kompensation för krigsårens 'penningvärdesförsämring' som industriarbetarna höjda reallöner utan lönehöjningar i kronor och ören. Redan i början av 1945 hade Myrdal uttryckt sin skepsis mot denna målsättning. Under 1946 kom den att visa sig alltmer orealistisk. Efterfrågetrycket pressade upp de inhemska lönerna oavsett vilka avtal SAF och LO ingick. Inflationstrycket i USA var än kraftigare. Där drev starka ekonomiska krafter på för att häva krigstidens prisregleringar.

I maj 1946 företog Hammarskjöld en resa till USA för att orientera sig om den ekonomiska utvecklingen där. Under denna hade han mycket tydligt sett kraften i detta inflationstryck. I Hammarskjölds handskriftsarkiv på KB finns ett antal föredragningar och promemorior han höll inför bankofullmäktige som visar bredden i hans politiska analys. I promemorian av den 17 maj konstaterade han avslutningsvis:

”Över hela det fält som här passerat revy inregistreras ett växande tryck i prisstegrande riktning. Delvis återgår detta på från det allmännas sida vidtagna åtgärder. Ur penningpolitisk synpunkt kan läget betraktas som det allvarligaste efter krigsutbrottet. Staten synes kunna sätta in ett starkare mottryck endast genom investeringskontrollen, priskontrollen samt valutapolitiken. Vad som kan göras på dessa områden måste genomföras relativt hårt och konsekvent i fullt medvetande om att vissa ogygn-

¹⁶ Dollarkursen ändrades från 4:20 till 3:60.

samma återverkningar av de vidtagna åtgärderna äro ofrånkomliga och måste godtagas om några resultat av värde skola kunna nås.”¹⁷

Den 2 juli talade han inför bankofullmäktige om att det visserligen fanns en ”betydande sannolikhet för en utveckling i inflatorisk riktning” men menade att denna skulle vara av kortsiktig karaktär: ”Om en inflation på detta sätt verkligen skulle utveckla sig kan den tänkas bli av relativt kort varaktighet... Av tidigare erfarenheter att döma skulle snarast ett kraftigt omslag i deflatorisk riktning vara att motse.” (Detta visar i hur hög grad den penningpolitiska utredningens analogi med händelseförloppet 1919–1920 ännu styrde hans analys.)

Detta resonemang ledde honom till att vid det tillfället avstyrka någon kursförändring. Bara elva dagar senare hade bedömningen dock ändrats. Sedan Kanada revalverat sin valuta gentemot dollarn hade det uppstått ett tryck mot den svenska kronan så att man måste inställa valutaköpen. Riksbanken och regeringen ställdes inför en valsituation, där det val man gjorde skulle få konsekvenser på längre sikt.

Det framgår av Hammarskjölds föredragning att han insåg att man stod inför ett viktigt politiskt val, det var han som formulerade termerna för detta val, det var också hans rekommendation som genomförs. Den argumentation han anförde i Riksbanken kom också till användning i föredragningar inför regering och utrikesnämnd.¹⁸

Trots att det var alltmer uppenbart att det rädde andra penningpolitiska förutsättningar än dem man väntat sig under kriget höll Riksbanken fast vid den tidigare politiken inriktat på prisstabilitet/prissänkningar.

Alternativet hade kunnat vara att låta övertrycket/prisspanningen slå igenom i vissa prishöjningar. Men nu föredrog Hammarskjöld att i prisneutralitetens namn använda valutareserven till att avskärma Sverige från inflationsimpulserna utifrån.

Det sades klart ut att denna politik förutsatte åtgärder på andra områden än penningpolitiken. De åtgärder som diskuterades (skärpt investeringskontroll, skärpt priskontroll) var emellertid så obehagliga för regeringen att vidta att de aldrig företogs. Hammarskjöld dominans över svensk penning-, valuta- och finanspolitik var obestridd, men över övriga delar av den ekonomiska politiken rädde han inte.

Denna halvhet i den ekonomiska politiken under hösten 1946 och vintern 1947 kom att förslösa en tillsynes betryggande valutareserv och ställa Sverige inför en akut valutakris i mars 1947.

¹⁷ *PM angående det ekonomiska läget. 17 maj 1946.* Kopia i en av Hammarskjöld sammanställd Dossier om Finanspolitik 1945–1949, Hammarskjölds personarkiv, KB (hädanefter *Finpol.DH.KB*). Att läget var det allvarligaste sedan ”krigsutbrottet” – alltså sedan 1940 – är en överraskande karaktäristik som understryker hur allvarligt Hammarskjöld såg på läget.

¹⁸ En reservation får göras när det gäller KB:s arkivsamling: det är uppenbart att samlingen genomgåtts av Hammarskjöld personligen och är arrangerad så att den skall frita honom från anklagelser om vanstyrelse.

Alltför länge har svensk debatt låtit sig styras av Dagens Nyheters dåtida kampanjjournalistik om 'vanstyre' och memoarernas tal om det fördärvliga i att Myrdal i Nationalekonomiska Föreningen i december 1946 tog bladet från munnen och varnade för att handelsregleringar skulle kunna bli nödvändiga.

Den verkliga dramatiken låg i den politiska handlingsförklaring som Wigforss hamnat i inför oppositionens kampanj. Det var en handlingsförklaring som gjorde att alla parter snarast var inriktade på att skjuta skulden på andra.

Hammarskjöld – som under det ovan nämnda mötet öppet stödde Myrdal i dennes skildring av riskerna i den aktuella situationen – sammanställde ett knappt år senare ett dokument för att inför historien rentvå sig från kritik för passivitet.

I en 'Förtrolig PM' till bankofullmäktiges ledamöter i oktober 1947¹⁹ redogör Hammarskjöld för alla de initiativ som 'ordföranden i bankofullmäktige' vidtagit för att varna för utvecklingen efter apprecieringsbeslutet. Den 20 november 1946 hade han kallat ett antal ekonomer till diskussion inför finansministern för att varna för effekterna av valutautflödet och framhålla behovet av att "sammhällesekonomisk balans återställdes inom landet" och den 23 november samma år hade samma farhågor ventilerats inför regeringen som helhet. I början av december hade bankofullmäktige påpekat att den som varken var beredd att begränsa importen, styra över produktion till export eller reducera köpkraften "måste ta risken av en valutakris med allvarliga och svåröverskådliga konsekvenser." I tydliga ordalag angav här Hammarskjöld i protokollet att det var regeringens sak att agera: "Riksbankens politik måste för att bli av värde inordnas i eller i varje fall samordnas med den allmänna ekonomiska politiken. Ett ställningstagande från fullmäktiges sida till de problem som nu möta är därför möjligt först när dessa upptagits till prövning av regering och riksdag."

Mot bakgrund av dessa starka påtryckningar är det inte att förundra sig över att Hammarskjöld understödde Myrdals varningar för den uppkomna situationen när denne vid sitt av eftervärlden så kritiserade tal i december 1946 inför nationalekonomiska klubben varnade för att importregleringar kanske skulle bli nödvändiga.

I en situation där det partipolitiska samtalet gått i baklås och regering och opposition i huvudsak är inriktade på att skjuta över ansvaret på kommande problem på motståndaren stod de politiska ingenjörerna i det statliga maskineriet maktlösa.

¹⁹ "PM angående Riksbankens ställningstagande till valutakrisen och därmed sammanhängande omständigheter", *Finpol.DH.KB*.

Hammar skjöld som riksmedlare – 'inflationkonferensen' 1947

Den s.k. inflationkonferensen 1947 framstår i efterhand som ett av de mer märkliga politiska initiativen i svensk efterkrigsolitik. I en situation där man trots ett högt efterfrågetryck genom en hårdhänt lönepolitisk centralisering lyckats hålla tillbaka pris- och lönestegringar bättre än i alla andra europeiska länder, Norge undantaget, skulle man diskutera 'inflationproblemet'.

Mot bakgrund av förhoppningarna om fallande priser kunde det vara rimligt – men det är snarare förvånansvärt hur väl man dittills lyckats hålla tillbaka naturliga marknadsreaktioner på efterfrågeöverskottet.

Den borgerliga oppositionen och dess pressröster hade fört en högröstad kritik av den socialdemokratiska regeringen för dess påstådda ambitioner av 'planhushållning'. På en punkt var man dock en ivrig tillskyndare av planhushållning: prispolitiken. Varje marknadsmässig anpassning av löne- och prisnivåerna avvisades som en 'försämring av penningvärdet'. På denna punkt var regering och opposition överens.

Eftersom varje 'reduktion av köpkraftsoverskottet' oundvikligen skulle vara impopulär strävade regeringen efter att med oppositionen finna gemensamma lösningar medan oppositionen av samma skäl ville undvika att bli delaktig i de oönskade besluten.

I januari 1947 utsågs Hammar skjöld till att leda dessa förhandlingar: ännu ett exempel på den centrala politiska roll hans spelade under denna tid.²⁰ Dessa förhandlingar kom att pågå under sex veckor och de leddes på ett för Hammar skjöld karaktäristiskt sätt: det var inte några regeringsförslag som utgjorde grundvalen för diskussionerna utan bankofullmäktiges promemorior (författade av Hammar skjöld) och olika resolutionsförslag också utarbetade av Hammar skjöld.

Regeringsmedlemmarna spelade en mycket tillbakadragen, närmast passiv roll. Inget tyder på att de skulle ha haft något att invända mot Hammar skjölds ledning av förhandlingarna, snarare var det nog insikten att Hammar skjöld var den enda som kunde framställa förslag som hade utsikt att accepteras av den borgerliga oppositionen.

Inför det första sammanträdet utsändes en promemoria vari Hammar skjöld presenterade problemsituation och handlingsalternativ.²¹ De alternativ som han (och bankofullmäktige) såg framför sig var hårda:

²⁰ Formellt kan man se utnämningen till Riksbankens roll som stående över partipolitiken. Men i så fall hade det varit naturligare att välja Riksbankens exekutive chef, Ivar Rooth, än dess styrelseordförande, med tanke på Hammar skjölds aktiva roll i regeringspolitiken. Att så inte blev fallet torde vara ett uttryck för den starka personliga auktoritet Hammar skjöld åtnjöt i partipolitiska kretsar

²¹ PM DH 24 jan. 1947. "PM med huvudpunkter för en diskussion av inflationproblemet", Tage Erlanders arkiv 4.1.010.ABAB.

Om ingenting gjordes innan valutakrisen blev akut och betalningar måste inställas, skulle kronan falla, och utlandet (läs USA) skulle kunna ställa hårda handelspolitiska villkor för varje fri amerikansk export av bilar, gummidäck, bananer och andra åtråvärda varor.

Om man däremot agerade innan krisen blev akut stod man inför alternativ som inte heller var smärtfria. Hammarskjöld pekade på fem valmöjligheter:

- man kunde be om dollarlån men knappast få det: långt ner på listan, handelsavtalet med Sovjetunionen låg i vägen
- man kunde höja räntan, men då så drastiskt att man skapade depression
- man kunde devalvera, men då så omfattande att den skulle leda till mycket allvarlig prishöjning
- man kunde vidare belägga importen med generella avgifter eller slutligen
- besluta om generell importreglering

Inget av detta skulle dock enligt denna promemoria vara annat än kortsiktiga lösningar.

På längre sikt, menade Hammarskjöld, måste balansen återskapas genom än mer drastiska åtgärder. Här angav han sex tänkbara alternativ. Man kunde dra in efterfrågeöverskott genom "tvångsskatter", men för att vara verksamma måste de i så fall gå "djupt ned i inkomstskikten". Man kunde – i strid med folkpartiets krav och regeringens löfte – besluta att uppskjuta avskaffandet av omsättningsskatten. Man kunde sätta stopp för alla utlandskrediter: ett drag som efter striden om det svensk-sovjetiska handelsavtalet skulle vara politisk dynamik. Han kunde för det fjärde tänka sig att lägga hämsko på importen genom extraskatter och marginalbegränsningar för importörerna. Två mer generella åtgärder – investeringsreglering och allmän lönesänkning – menade han visserligen skulle vara verkningsfulla, men var svåra att genomföra.

Det var således en mycket besk uppsättning av mediciner han ställde regering och opposition inför.

Hela denna kyliga genomgång av möjliga handlingsalternativ inger en känsla av att Hammarskjöld snarare betraktade sig som den auktoritative sanningssägaren än som kompromissmakaren.

I en något senare författad promemoria gav han en mer allmän lägesbakgrund och visade här en tydlig irritation över hur dagstidningsdebatten kommit att snedvrída uppmärksamheten: "utvecklingen av den politiska debatten /har/ spelat en mycket olycklig roll ... bristen på realism: uppmärksamheten inriktades helt på den lätt populariserade pris-

stegringsrisken – vilken är diskutabel – medan man däremot i regel förbigick den svårförståeligare men samtidigt så mycket akutare risk som föreligger för en allvarlig rubbning av vår valutapolitiska (och därmed även handels- och i viss mån produktionspolitiska) rörelsefrihet.”²² Han varnade för varje användning av ‘inflationsrisken’ som argument – en sådan uppmärksamhet skulle enligt honom endast förvärra utvecklingen.

Promemorian avslutades med ett åtgärdsförslag i sex punkter inriktade bland annat på att hålla nere importen och den inhemska pappersförbrukningen och att få till stånd prissänkingsinitiativ från handelns sida. Hammarskjöld drev en mycket tydlig politisk linje redan från början av förhandlingarna.

Det skulle dock visa sig ogörligt att åstadkomma enighet om någonting, trots alla kompromissförsök från Hammarskjölds sida. Det föreligger tre olika alternativ av Hammarskjöld till slutkommunikéer från inflationskonferensen. Det sista, daterat den 12 mars, talade om vad man är ense om i mycket allmänna ordalag (“att förhindra en glidning i priserna”, att löneinkomsterna inte bör höjas, att “investeringarna bör hållas tillbaka”). Det sista gäller särskilt de offentliga investeringarna: “en omprövning av investeringsplanen för år 1947 kan visa sig befogad”. När det gäller åtgärder som berör det privata näringslivet är ordalagen betydligt mindre bindande, det sägs endast att “en ökad återhållsamhet från de enskilda företagens sida synes påkallad”. Men trots att såväl Hammarskjöld som regeringen visat sig beredda att gå oppositionen till mötes på detta sätt sprack alla försök till gemensam kommuniké. Den borgerliga oppositionen och SAF:s ordförande Gustaf Söderlund gjorde nämligen ett tillbakadragande av skatteutredningens förslag om höjd förmögenhetsskatt till villkor för en uppgörelse överhuvudtaget.

De olika förhandlingsturerna har jag mer ingående beskrivit i ett annat sammanhang, här ska endast återges den mycket beska efterhandskommentar som Hammarskjöld i september samma år lät foga till riksbanksfullmäktiges protokoll. Efter att ha talat om hur “en förtroendekris arbetats upp” i opinionsbildningen säger Hammarskjöld att detta berodde på att “föreliggande svårigheter – oavsett innebörd och bakgrund – låta sig utnyttja för försök att till nästa val bryta ned en riksdagsmajoritet... Med delansvar för Riksbanken och ställd utanför det politiska livet kan jag endast med stark oro konstatera att partinytta över hela linjen ställs framför allmännyttan. Skall man verkligen behöva resa frågan

²² VPM av den 4.2.1947 riktad till regeringen, bifogad bankofullmäktiges framställning av den 30.1.1947, *Finpol.DH.KB*.

om en demokrati är funktionsduglig i ett ekonomiskt krisläge som det nuvarande?"²³

Det är en dramatisk fråga som Hammarskjöld här ställde riksbanksfullmäktige och partipolitiker inför: kan demokratin fungera i krislägen? Statstjänstemannen, sprungen ur en av Sveriges främsta ämbetsmannasläkter med traditioner långt före demokratins genombrott och med lojaliteten mot statens bästa som credo, förefaller tveka om svaret.

Det är uppenbart att varken Bertil Ohlins framdrivande av slopad omsättningsskatt 1946 eller hans ultimativa motstånd mot skatteförslaget 1947 låter sig förklaras med konjunkturpolitiskt rationella argument. Det måste förstås ur snävt partitaktiska motiv, eller som Hammarskjöld uttryckte saken: att partinyttan ställdes framför allmännyttan. Som Niklas Stenlåås visat var "1946 års förening" ett led i en välorganiserad kampanj för att föra den borgerliga oppositionen till valseger 1948. Därav Hammarskjölds maktlöshet: i en situation där ena parten överhuvudtaget inte ville uppnå enighet var medlarens uppdrag hopplöst.²⁴

Hammarskjölds ultimatum till den borgerliga oppositionen

Om Hammarskjölds strävan varit att i bakgrunden vara den över partistriderna stående garanten för statens neutralitet visade sig detta omöjligt efter en konferens där oppositionens sikte helt var inställt på en borgerlig valseger 1948. Veckorna efter konferensen utmanades Hammarskjölds ställning, såväl på ledarsidor som i riksdagen, av ledande företrädare för Högerpartiet (Harald Nordenson, Fritiof Domö). Nordenson menade att det inte gick att på en gång vara bankofullmäktiges ordförande och statssekreterare i Utrikesdepartementet: "Det går inte att på en gång vara den opolitiska penningpolitikens Floridor och den ekonomiska politikens Celestin."²⁵

Utan tillgång till förstahandskällor till hans personliga reaktion kan man konstatera att han reagerade snabbt och utomordentligt effektivt. Vid riksbanksfullmäktiges sammanträde den 6 maj, efter hans hemkomst från den första förhandlingsomgången i Washington, avslutade Hammarskjöld mötet med att referera till den offentliga kritik som förevarit. Efter en hänvisning till att Riksbankens ställning och verksamhet skulle

²³ Detta personliga dokument, daterat den 13 mars, återfanns inte vid riksbanksfullmäktiges protokoll från detta möte eftersom det hölls utanför protokollet. Det bifogades senare till fullmäktigesammanträdet den 27 september 1947, då Hammarskjöld uppenbarligen funnit ytterligare behov av att rättfärdiga sina tidiga ställningstaganden. Det återfanns också i Tage Erlanders material angående inflationskonferensen.

²⁴ Stenlåås, N., (1997), Den inre kretsen. Den svenska ekonomiska elitens inflytande över partipolitik och opinionsbildning 1940–1949.

²⁵ FK 16 april 1947, nr 16, s. 16. Liknande kritik av Domö nr 16, s. 26.

lida skada om en sådan inställning skulle vara dominerande inom näringslivskretsar fortsatte han: " Trots att jag själv anser kritiken sakligt ogrundad, finner jag därför att hänsyn till de intressen Riksbanken har att bevakas under angivna förutsättningar bör leda till att jag antingen lämnar min tjänst eller fullmäktige." Eftersom arbetsuppgiften på Utrikesdepartementet med att handha de internationella finans- och handelsförhandlingarna enligt hans mening redan var helt otillräckligt bemannad var hans eget ställningstagande klart: " Skall den nuvarande tjänstekombinationen brytas bör det därför ske genom att jag lämnar fullmäktige. Av angivna skäl överväger jag att före min återresa till USA i skrivelse till Kungl. Maj:t förklara att jag icke längre anser mig böra ifrågakomma för förordnande såsom bankofullmäktig."²⁶ Han begärde därefter att övriga i riksbanksfullmäktige skulle ta ställning till hans avsikt och att deras uttalanden skulle protokollföras.

Hammarskjölds temperamentsfulla utbrott gjorde uppenbarligen intryck. Dagen därpå höll riksbanksfullmäktige ett extra insatt möte där han ej var med. Fullmäktigeledamöterna förenade sig där i ett enhälligt uttalande om att det långt ifrån att vara till skada istället var en fördel att han hade sin tjänst på UD: " Fullmäktige dela icke den uppfattningen att det är till skada för Riksbankens ställning och verksamhet att envoyén Hammarskjöld jämte ordförandeskapet i fullmäktige bekläder sin nuvarande tjänst, vars centrala arbetsuppgifter hänföra sig till de internationella finans- och handelsförhandlingarna. Kombinationen har tvärtom medfört fördelar för fullmäktiges arbete och fullmäktiges möjlighet att redan på ett tidigt stadium framföra sina synpunkter på olika ekonomiska frågor. De närvarande enades därför om att rikta en bestämd vädjan till envoyén Hammarskjöld att kvarstå som ordförande." Bakom denna vädjan stod inte bara socialdemokrater och bondeförbundare utan även högerpartiets Ivar Andersson, tillika chefredaktör på Svenska Dagbladet, och folkpartiets John Bergvall.²⁷

Det är värt att notera att kritiken mot Hammarskjöld personligen därefter snabbt avtog, trots det häftiga debattläget mellan socialdemokrater och borgerliga partiföreträdare.

²⁶ Uttalandet från den 6 maj är bilagt ovan angivna protokoll från den 7 maj.

²⁷ Denna dramatiska avsägelse finns inte tidigare omnämnd i litteraturen. I ett av bidragen i Willers, U. (red.), (1961), *Dag Hammarskjöld – en minnesbok* återger Ivar Andersson Hammarskjölds protestuttalande i mars men inget om avgångshotet den 6 maj. Om detta kan ha samband med att han själv känt sig utpekad av detta är svårt att veta, i alla händelser valde Ivar Andersson själv att med omedelbar verkan avgå ur fullmäktige tio dagar efter detta möte, den 17 maj. Riksbanksfullmäktiges Allmänna protokoll den 22 maj, Riksbanksarkivet (RBA).

Hammar skjöld och regeringens ekonomiska politik efter 1947: en 'grå eminens' vars inflytande ebbade ut

Att diskutera Hammar skjölds inflytande över hur den ekonomiska politiken utvecklades under trettio- och fyrtioåret på ett mer uttömmande sätt låter sig inte göras i denna form. Det skulle bland annat kräva en mer ingående granskning av spelet mellan olika centralt placerade aktörer. Det finns exempelvis flera goda skäl till att närmare studera den roll som Gustaf Söderlund, Svenska Arbetsgivarförbundet verkställande direktör och chef för Statens Industrikommission, spelade under det tidiga fyrtioåret.

Men om man med politiker menar någon som aktivt och självständigt griper in och påverkar skeenden och politiska riktlinjer då visar redan de ögonblicksbilder jag ovan redovisat hur oundgänglig Hammar skjölds insats är om man vill förstå hur den socialdemokratiska regeringens ekonomiska politik utvecklades fram till 1947.

Därmed inte sagt att den framstår som särskilt framsynt. Varken hans fasthållande vid en uppenbart orealistisk penningpolitik, hans avvisande av en mer tillväxtorienterad budgetpolitik eller hans på egen hand genomdrivna revalvering av den svenska kronan 1946 kan frånkännas ansvar för de ekonomiska och valutamässiga svårigheter Sverige därefter hamnade i.

Det finns skäl att anta att Hammar skjöld genom sitt ultimatum inför riksbanksfullmäktige kväste en del kritiker och avsevärt stärkte sin auktoritet inom riksbanksfullmäktige och bland centrala politiska aktörer vad gäller penningpolitiken. Ändå torde det vara så att Hammar skjölds inflytande över den allmänna ekonomiska politiken minskade avsevärt efter inflationskonferensens haveri och beslutet att införa importregleringar.

Orsaken var dels att hans ansvar för de internationella förhandlingarna tog alltmer av hans tid. Från april 1947 kom Hammar skjölds att vistas utomlands en stor del av 1947 och 1948. I Washington för segslitna förhandlingar om amerikanska importlicenser. I Paris, där han som svensk chefsdelegat under förhandlingarna om Marshallhjälpens administration kom att spela en mycket aktiv roll i utformningen av CEEC, det som sedermera blev OECD.

Men detta var inte enda orsaken till att hans inflytande över svensk ekonomisk politik kom att minska så snabbt. Misslyckandet med inflationskonferensen gjorde också att hans referensramar blev alltmer inaktuella. Det fanns nämligen djupare orsaker till inflationskonferensens haveri än oppositionens obstruktion. Vilka kommunicerar man än enat sig om var det 1947 uppenbart att även Sverige obevekligt gått in i en inflationspräglad ekonomi.

Därmed var det uppenbart att Hammarskjöld spelat ut sin roll när det gällde utformningen av svensk ekonomisk politik. Hela hans neoklassiskt inriktade filosofi med prisneutraliteten som ledstjärna, som uttryck för statens neutralitet hade blivit inaktuell. Hädanefter var det långtidsutredningens mer dynamiskt präglade resonemang kring den nationalekonomiska tillväxtens och produktivitetens utvecklingens betydelse för det lönepolitiska utrymmet som styrde den ekonomiska politiken och på dessa områden hade Hammarskjöld föga expertis. Han förkroppsligade snarare en tidigare epoks, och bankvärldens syn på penningvärdets stabilitet som den fasta punkt utifrån vilken övrig ekonomisk politik skulle formuleras. I efterkrigstidens tillväxtekonomi försköts den ekonomiska politikens centrum från penningpolitik till inkomst- och prispolitik.

Avslutande kommentarer

Hur kunde han verka under en socialdemokratisk regering, under den radikale Ernst Wigforss? Somliga har förundrats över detta. Man har antagit att detta måste ha inneburit ett antal lojalitetskonflikter.

Detta är enligt min mening att grovt missförstå relationen mellan finansminister Wigforss och dennes statssekreterare. Hammarskjöld var en mycket lojal utformare av socialdemokratiens praktiska ekonomiska politik. Han kunde också vara det utan samvetskonflikter eftersom denna var långt mindre radikal än vad valtals och memoarer givit vid handen. Samtidigt gav han socialdemokratin en legitimitet inom bankvärlden som få andra kunnat. Samarbetet med Wigforss var mycket nära, breven visar förtroeligheten och samhörigheten. Samtalen dem emellan spände över vida fält inom litteratur och filosofi. Wigforss, vars verkliga intresse när det gällde praktisk politik handlade om skattepolitik, överlät penning- och finanspolitikens praktiska delar helt åt Hammarskjöld. Endast vid två tillfällen blev Hammarskjöld överkörd av Wigforss, och båda inträffade 1946: dels förändringen av budgetpolitiken, dels passiviteten under valutaflödet. Hammarskjölds noggrannhet vid efterhandsdokumentationen om Riksbankens agerande i samband med valutakrisen ger ett tydligt vittnesbörd om hans irritation mot regeringens och Wigforss passivitet. Hammarskjöld dokumenterar här för att rentvå sig själv. Men inte heller detta skadar varaktigt deras nära personliga relation, om detta vittnar den omfattande korrespondensen dem emellan åren därefter.

Var Hammarskjöld borgerlig eller socialdemokrat? 'Borgerlig' är ju en partipolitiskt präglad etikettering där det känns svårt att placera honom. Däremot är det naturligt att anta att Hammarskjöld, under kostymen av obrottsligt neutral statstjänsteman, delade de konservativa värderingar hans ursprung givit honom. I sin ekonomiska grundsyn framstår han som

en exponent av den konservativa, statsvänligt sinnade delen av borgerligheten (i social bemärkelse). Hans liberalism låg snarast på det filosofiska planet. Denna allmänna ideologiska tillhörighet hindrade inte att han kunde reagera skarpt mot vad han såg som oansvarig borgerlig partipolitik. Jag har här pekat på två sådana, båda inträffade 1947. Det första tillfället kom efter inflationskonferensens upplösning i mars, det andra var hans ultimatum inför bankofullmäktige i maj 1947.

Då var han uppriktigt uppretad över vad han såg som oansvarigt taktikspel från de borgerligas sida. I vilken mån han i efterhand förlät borgerliga partipolitiker som Bertil Ohlin vill jag lämna därhän. Däremot kom hans förhållande till det svenska näringslivets ledande kretsar att radikalt förbättras. Han hade i det moraliska ansvarets namn tillhållit svenska pappersmassfabrikanter att sänka sina priser i samband med revalveringen 1946 – året därefter återvann han näringslivets förtroende i och med sin aktiva roll vid Parisförhandlingarna. Och i takt med att hans förhandlingskontakter med USA förstärktes blev han en oundgänglig informationskanal för svenska exportinriktade företag.

Var han alltså egentligen politiker?

Om man med politik menar att åstadkomma förändring är det otvivelaktigt så att Hammarskjöld spelade en politisk aktörsroll som gick långt utöver ämbetsmannarollen.

Det var inte bara så att han vid flera tillfällen var den som utformade den praktiska politikens grunder. Jag har här pekat på förspelet till budgetreformen 1938 och den finanspolitiska propositionen 1946, det finns säkert flera.

Det var också så att hans agerande vid flera tillfällen var helt avgörande för de praktiska besluten: revalveringsbeslutet 1946, ledningen av den svenska delegationen vid Pariskonferensen 1947, de olika överenskommelserna med engelska och amerikanska representanter för att peka på några av dem. Vid flera tillfällen ställde han såväl riksdag och regering inför fait accompli, och de hade endast att foga sig.

Under ytan av strikt ämbetsman framträder bilden av en utomordentligt handlingskraftig maktpolitiker. En av dem som arbetade nära Hammarskjöld under dessa år sade om honom: " Han ville tillhöra det skikt av ämbetsmän där de verkliga besluten fattas".²⁸

Det förefaller vara en träffande karaktäristik.

²⁸ Sagt av Karin Kock, handelsminister efter Myrdal åren 1947–1950. Citerat i Lash, J. P., (1962), *Dag Hammarskjöld: en biografi*.

■ Hammarskjöld, Sverige och Bretton Woods

AV GÖRAN AHLSTRÖM OCH BENNY CARLSON

Göran Ahlström och Benny Carlson är båda docenter i ekonomisk historia vid Ekonomihögskolan vid Lunds universitet.

Sveriges väg till medlemskap i Bretton Woods-organisationerna (Valutafonden och Världsbanken) har hittills i det närmaste legat försänkt i historisk skugga. Den vägen sträcker sig från 1943, när de allierade valutaplanerna för efterkrigstiden presenterades, och fram till 1951, när Sverige gick med i det internationella valutasamarbetet. I den här artikeln beskrivs de viktigaste händelserna, aktörerna (med Dag Hammarskjöld i spetsen) och synpunkterna längs vägen, liksom det omgivande ekonomisk- och neutralitetspolitiska landskapet. Slutsatsen blir att Sveriges väg till Bretton Woods med fördel kan delas in i tre etapper och att det på varje etapp fanns flera omständigheter som gjorde att det svenska medlemskapet kom att dröja.¹

Det finns en omfattande internationell litteratur om Bretton Woods-systemets tillkomst och tidiga utveckling.² Systemet skapades, som är allmänt bekant, genom en överenskommelse mellan representanter för 44 länder vid en konferens i Bretton Woods, New Hampshire, USA, i juli 1944. Många länder utanför det allierade lägret var emellertid inte representerade i Bretton Woods och måste efter kriget hitta sina egna vindlande vägar till Bretton Woods-institutionerna – Internationella valutafonden (International Monetary Fund, IMF) och Världsbanken (International Bank for Reconstruction and Development, IBRD). Bland dessa länder fanns några neutrala nationer som anslöt sig över en längre tidsperiod: Turkiet 1947, Sverige 1951, Irland 1957, Spanien 1958, Portugal 1961 och Schweiz inte

¹ Denna artikel ger några "highlights" ur ett bokmanus, som är resultatet av ett projekt finansierat av Riksbankens Jubileumsfond. Vi är tacksamma för kommentarer på det manuskriptet från Tore Browaldh, Björn Elssasser, Lars Jonung, Håkan Lindgren, Jonas Ljungberg, Håkan Lobell, Lars Pettersson, Lars-Erik Thunholm och Clas Wihlborg och för tips om arkivmaterial från Hans Landberg. Vi är också tacksamma för den hjälp vi fått från personer vid olika arkiv (inom parentes anges de förkortningar som används i fotnoterna): Ms. Premela Isaac vid Internationella valutafonden (IMF), Wayne DeCesar vid National Archives and Records Administration (NARA), Inger Kindgren och Claudio Carillo vid Sveriges riksbank (RB), personal vid Riksarkivet (RA) och Arbetarrörelsens arkiv. Det svenska finansdepartementet kommer att förkortas FD och utrikesdepartementet UD.

² Se t.ex. Aldcroft & Oliver (1998), Bordo & Eichengreen (1993), Eichengreen (1996), Eichengreen & Flandreau (1997), James (1996), Kirshner (1996), Scammell (1975), Skidelsky (2000) och Triffin (1964).

förrän 1992, tjugo år efter Bretton Woods-systemets sammanbrott. Denna artikel behandlar ett av dessa neutrala länder: Sverige.

Sveriges väg till Bretton Woods har hittills legat försänkt i historisk skugga. Endast två forskare har – relativt kortfattat – behandlat ämnet: Clas Wihlborg 1993 och Erik Magnusson 2003. Wihlborg – som i huvudsak byggde på en promemoria av riksbankstjänstemannen Carl-Göran Lemne³ – noterade att Sverige inte inbjöds till Bretton Woods-konferensen och att landet betraktades med misstro av de allierade. Svenskarna var tveksamma om värdet av medlemskap i Bretton Woods-institutionerna men deras attityd ändrades i samband med förhandlingarna om GATT-avtalet (General Agreement on Tariffs and Trade) 1949. Magnusson betonar de ekonomiska motiv som låg bakom att Sverige först avstod från att gå med och sedan gick med i Bretton Woods-systemet. Sveriges ekonomiska politik – med låg ränta och syftande till full sysselsättning, vilket riskerade att leda till inflation – var beroende av möjligheten att föra en självständig växelkurspolitik och stod därmed i konflikt med Bretton Woods-systemet. Sveriges intresse av multilateral handel gjorde emellertid landet angeläget att delta i den planerade internationella handelsorganisationen (International Trade Organization, ITO) och GATT och varje land som deltog i GATT utan att vara medlem i IMF måste antingen ansluta sig till IMF eller teckna ett separat avtal baserat på fondens Articles of Agreement.⁴

Syftet med denna artikel är att redovisa viktiga händelser och diskussioner längs den svenska vägen till Bretton Woods-medlemskap från 1943, när de allierade valutaplanerna lanserades, och fram till 1951, när Sverige anslöt sig till Valutafonden och Världsbanken. Vi ska redogöra för synpunkter inom Riksbanken, Finansdepartementet och Utrikesdepartementet, uttalanden av ekonomer, politiker och bankmän, attityder gentemot Sverige inom amerikanska finans- och utrikesdepartementen samt Federal Reserve, inom brittiska finansdepartementet och Bank of England samt inom IMF och vi ska bedöma betydelsen av Sveriges handelsintressen, ekonomiska politik och neutrala hållning under andra världskriget och kalla kriget. Dessa redogörelser och bedömningar bygger på dokument och artiklar från 1940-talet och på mera sentida litteratur.

Artikeln är måhända en aning okonventionell i två avseenden. För det första ställer den inte en precis fråga som kan ges ett precist svar utan den beskriver en process. För det andra relaterar den inte oupphörligt till vad tidigare forskning har haft att säga. Båda dessa konventionsbrott bottenar i ett enkelt förhållande: Sveriges väg till Bretton Woods är i

³ RB, F1C:6, Lemnes promemorior 1951–1952, C-G. Lemne, 28 november 1989.

⁴ Wihlborg (1993) och Magnusson (2003).

huvudsak jungfrulig terräng. Man måste ge en bred översikt innan man kan börja ställa precisa frågor och man kan inte ständigt relatera till något som knappast finns.

En aktör kommer att ägnas extra uppmärksamhet: Dag Hammarskjöld. Hans synpunkter kommer att redovisas mer utförligt än andras. Det finns skäl för det – utöver att det är hundra år sedan han föddes. Hammarskjöld var, som statssekreterare i Finansdepartementet 1936–1946, ordförande i riksbanksfullmäktige 1941–1948, från 1946 envoyé och från 1949 kabinettssekreterare i Utrikesdepartementet, den viktigaste aktören bakom Sveriges inställning i efterkrigstidens internationella handels- och valutafrågor. Han arbetade tillsammans med å ena sidan finansminister Ernst Wigforss, å andra sidan riksbankschef Ivar Rooth. En medlem av riksbanksfullmäktige, Ivar Andersson, har påpekat att Hammarskjöld ibland omtalades som "den verkliga riksbankschefen". "Tidsläget krävde en stark, handlingskraftig riksbanksledning: Dag Hammarskjöld hade både vilja och förmåga att utöva en sådan. Ivar Rooth, riksbankschefen, mötte honom med största lojalitet; han visste att han i Hammarskjöld hade ett stöd och en vän. Samarbetet mellan dem var det bästa."⁵ Hammarskjölds vilja att å ena sidan handla – att bedriva politik – och att å andra sidan, trots att handlandet utövades under ideologiskt lagda politiker som Wigforss, som statstjänsteman stå höjd över partipolitiken, innebär en komplicerad balansakt som har varit föremål för utredningar av såväl Hammarskjöld själv som av andra.⁶ Hans Landberg har sammanfattat Hammarskjölds balansakter i allt vidare cirklar – mellan finansdepartement och riksbank, mellan finans-, handels- och utrikesdepartement, i förhandlingar med USA och om Marshallhjälp och OEEC – och konstaterar att "Sverige behövde under dessa år en internationell förhandlare som Hammarskjöld, med spetskompetens inom det ekonomiska och valutatekniska området, full insikt i de politiska sammanhangen och lojal mot regeringens politik". Utnämningen av Hammarskjöld till statsråd 1951 "synliggjorde, framför allt internationellt, Hammarskjölds verkliga ställning och inflytande".⁷

Ämnet Hammarskjöld, Sverige och Bretton Woods kommer att avhandlas i sju steg: (1) reaktioner på de allierade valutaplanerna 1943 och (2) på Bretton Woods-överenskommelsen 1944, (3) frågor sammanhängande med IMF, IBRD, ITO och GATT 1945–1949, (4) Sveriges beslutsfattande och slutsteg på vägen mot medlemskap 1950–1951, (5) Sveriges ekonomiska politik och (6) neutralitet och, slutligen, (7) några slutsatser.

⁵ Andersson i *Dag Hammarskjöld* (1961), s. 26.

⁶ Hammarskjöld (1951), Svegfors (2005), kap. 20, Wigforss (1980), ss. 270–71.

⁷ Landberg (2005), ss. 36, 38.

Reaktioner på de allierade valutaplanerna 1943

De amerikanska och brittiska valutaplanerna – utformade av Harry Dexter White, Assistant Secretary vid amerikanska finansdepartementet (Treasury), respektive John Maynard Keynes, framstående brittisk nationalekonom – offentliggjordes i april 1943. Några veckor tidigare hade Riksbankens man i New York, Harald Magnusson, meddelat Rooth att han misslyckats med att få tag på ett exemplar av Whiteplanen. Han tvekade att ta personlig kontakt med White eftersom denne var känd för att vara ogint inställd till alla neutrala och sedan länge hade inrangerat Sverige i den tyska intressesfären. Några dagar senare kunde Magnusson emellertid vidarebefordra en del uppgifter om Whiteplanen till Riksbanken.⁸ De närmaste dagarna levererade Magnusson flera rapporter om skillnaderna mellan White- och Keynesplanerna och om de kritiska synpunkter som framfördes av framförallt ledande amerikanska bankmän.

Den 5 april 1943 offentliggjordes Whiteplanen av den amerikanske finansministern Henry Morgenthau. Den sändes till 37 länder med ett följebrev från Morgenthau. Sverige var inte bland dessa länder. Morgenthaus brev gick emellertid ut som pressrelease och svenska dagstidningar rapporterade omedelbart om Whiteplanen och några dagar senare också om Keynesplanen.

Den första svenska nationalekonomen som reagerade var Bertil Ohlin. Han noterade att amerikanerna hade tilldelat guldets en roll i det framtida valutasystemet. Det var inget att förvåna sig över eftersom USA förfogade över tre fjärdedelar av världens guld och skulle göra "en enorm förlust om guldets 'detroniseras' och blev värdelöst".⁹ Några dagar senare luftade en annan "stor ekonom", Gustav Cassel, 77 år gammal, sin åsikt. Han tog avstamp i sin berömda köpkraftsparitetsteori och hans recept var som följer: Först måste USA och England stabilisera dollarns och pundets inre köpkraft. Därefter kunde en lämplig växelkurs mellan dessa båda valutor fastställas. Denna valutaaxel skulle få så överväldigande betydelse för världshandeln att andra länder skulle vara angelägna att knyta sina valutor till den. I så fall behövdes inga stora konferenser och organisationer.¹⁰ Denna rekommendation låg i linje med det huvudsakliga alternativet till White- och Keynesplanerna så som det utvecklades på det internationella planet.

Dag Hammarskjöld reagerade också omedelbart genom att skriva ett memorandum om Keynesplanen. Han ansåg att det ur svensk synpunkt

⁸ RB, F1A:136A, Magnusson till Rooth, 20 mars 1943; RA, UD, avd. H, vol. 2234, "PM angående frågan om internationell valutastabilisering", 24 mars 1943.

⁹ Ohlin (1943a).

¹⁰ Cassel (1943a) och (1943b). Se även Cassel (1943c).

var en bestämd fördel om man kunde räkna med en fast värderelation mellan pund och dollar. Planen syftade till att eliminera "stridsåtgärder på världsmarknaden" men en olycklig biprodukt kunde vara att den erbjöd mindre utrymme för en självständig konjunkturpolitik. Hammarskjölds rekommendation var att Sverige "tillsvidare ställer sig helt avvaktande". Skälen till detta var att Sverige först borde konsolidera samarbetet med de övriga nordiska länderna och att Sverige hade omfattande förbindelser med länder som tills vidare skulle komma att hållas utanför det bancorarrangemang som Keynes hade föreslagit. Men en avvaktande hållning behövde inte innebära isolering. Sverige kunde göra en pundstabilisering, uppträda som förhandlande part visavi Bank of England, tillgodogöra sig vinsterna av bancorarrangemanget och "bibehålla sin frihet utan att därför framstå som frondör".¹¹ En kommitté, 1943 års valutasakkunniga, tillsattes nu bestående av Ivar Rooth och Klas Bööck från Riksbanken, Hammarskjöld och de båda ekonomerna Erik Lindahl och Arthur Montgomery. Lindahls åsikt var att valutaplanerna skulle ge ett snävt utrymme för reglering av den inhemska prisnivån och en nationell konjunkturpolitik. Men sannolikt skulle det ta många år att skapa ett internationellt penningväsende. Om ett sådant mot förmodan kom till stånd inom de närmaste åren låg det inte i Sveriges intresse att genast ansluta sig. Systemet skulle i första hand ge fördelar åt stora länder, som kunde öva inflytande över det, och åt små länder med kreditbehov. "Sverige tillhör ej någondera kategorin utan torde därför göra klokt i att till en början intaga en avvaktande hållning."¹²

Lars-Erik Thunholm från Handelsbanken hävdade att Keynesplanen var mer smidig, expansiv och demokratisk än Whiteplanen, enligt vilken USA skulle kunna inlägga veto mot varje beslut. Det största problemet med båda planerna var att de inte förklarade hur världshandeln skulle återuppbyggas.¹³ Även Ohlin uppskattade de "expansionsbefrämjande" inslagen i Keynesplanen. En plan av det slaget skulle visserligen inskränka enskilda länders handlingsfrihet men det var oundvikligt om ett internationellt system skulle kunna fungera.¹⁴ Berthold Josephy, ekonom och flyktning från Tyskland som förde pennan i SAF:s *Industria*, föredrog också Keynesplanen. Whiteplanen lanserade ett interventionssystem mot växelkursstörningar men Keynesplanen försökte komma åt jämviktsbristens orsaker. Whiteplanen saknade originalitet och betydde "amerikansk valutadiktatur" medan Keynesplanen utgjorde "ett oerhört fruktbart frö".

¹¹ RB, F1A:136A, "Randanteckningar till Keynesplanen", 20 april 1944.

¹² RA, FD, Huvudarkivet, O1, "Några synpunkter på Sveriges penning- och finanspolitik efter kriget", 20 maj 1943, ss. 20-23.

¹³ Thunholm (1943).

¹⁴ Ohlin (1943b). Se även Ohlin (1943c) och (1943d).

Men ytterst var det USA som bestämde och Josephy vädjade till amerikanerna " att frivilligt stiga ned från gulddespotens tron och som *primus inter pares* ta ledningen i ett världssamhälle av jämlika nationer" .¹⁵

Nästa memorandum från Riksbanken var författat av Klas Böök. Keynesplanen lämnade mer utrymme för växelkursjusteringar än Whiteplanen men Böök menade inte desto mindre att båda planerna hade upphöjt stabilitet i valutarelationerna till " ett mål i och för sig" när det endast borde vara ett medel för att främja den internationella handeln. Restriktionerna för stater som ville föra " en oberoende och rationell konjunkturpolitik" var också sådana att de skapade en viss tvekan om att söka anslutning till en organisation som skulle kunna uppstå på grundval av dessa planer.¹⁶ Rooth var också tveksam: " Det är icke lämpligt att försöka starta ett enda internationellt valutasystem för hela världen. Man bör i stället utgå från den nuvarande besvärliga situationen och successivt bygga ut systemet." Endast USA kunde " vara solen i systemet" .¹⁷

I slutet av augusti kunde Magnusson meddela Rooth att Treasury inte tänkte tillåta neutrala länder att delta i de kommande diskussionerna om det internationella valutasystemet.¹⁸ Samtidigt hade Hammarskjöld författat ett nytt memorandum om Keynes- och Whiteplanerna. Han räknade med att England ville hålla en europeisk front samlad, omfattande även länder som varit neutrala under kriget, och att detta kunde ge visst utrymme för hänsynstagande till svenska synpunkter. Hammarskjöld diskuterade bland annat växelkurserna, formerna för en anslutning till det internationella valutasystemet och konjunkturregleringen. Den ur svensk synpunkt viktigaste frågan när det gällde växelkurserna var " vilken grad av rörelsefrihet vi kunna påräkna efter krigets slut" . Den första frågan när det gällde formerna för anslutning var när och hur valutaunionen var tänkt att utvidgas till exneutrala länder och de axelmakter med vilka Sverige bedrev utrikeshandel. Slutligen ville Hammarskjöld klargöra att Sverige borde förbehålla sig " rätt till avvägning mellan konjunkturregleringsintresset och intresset av en internationell valutastabilisering, i den mån dessa intressen råka i öppenbar konflikt" .¹⁹

Hösten 1943 tillbringade Gunnar Myrdal några månader som finansråd vid svenska beskickningen i Washington med uppdrag att samla information om amerikanska förväntningar och planer inför efterkrigstiden. Efter sin hemkomst till Sverige konstaterade han i ett memorandum att det fanns förståelse för Sverige inom State Department (amerikanska

¹⁵ Josephy (1943a), ss. 574, 576. Se även Josephy (1943b).

¹⁶ RB, F1A:136A, "Efterkrigstidens valutaproblem mot bakgrunden av Keynes- och Whiteplanerna", 1 juni 1943.

¹⁷ RB, F1A:146A, "Några synpunkter på valutaförhållandena efter kriget", 17 juni 1943.

¹⁸ RB, F1A:153, Magnusson till Rooth, 30 augusti 1943.

¹⁹ RB, F1A:136A, "PM angående det valutapolitiska läget efter kriget", 3 augusti 1943.

UD). Treasury däremot var fientligt och misstänksamt mot Sverige och detsamma gällde vissa avdelningar inom War Department och Navy Department. I fråga om förhandlingarna om ekonomiska efterkrigsproblem var ordningen den att stormakterna drog upp riktlinjerna varefter "de mindre bröderna i gemenskapen" informerades och fick yttra sig. Neutrala stater hölls svartsjukt utanför förhandlingarna och hela tillvägagångssättet bar "mycket tydliga drag av stormaktsimperialism". Valutastabiliseringsproblemet hade monopoliserats av Treasury och inom Treasury av en man, Harry Dexter White. Myrdal drog slutsatsen att Sverige inte skulle bli inbjudet att delta i förberedelserna till en valutaunion men att man med tiden förväntades ansöka om medlemskap i en institution vars konstitution man inte haft möjlighet att påverka. Om en sådan institution skapades skulle Sverige i längden knappast kunna stå utanför. Men på kort sikt hade Sverige ingen anledning att verka angeläget utan kunde vänta och se.²⁰ Myrdal använde sitt memorandum som utgångspunkt för ett föredrag inför Svenska Bankföreningen i mars 1944. Han kritiserade såväl Keynes- som Whiteplanen men menade inte desto mindre att den amerikanska kritiken mot planerna hade underskattat behovet av en överstatlig organisation på valutaområdet. Strax därefter lät Myrdal en större allmänhet ta del av sina synpunkter i boken *Varning för fredsoptimism*, i vilken han uppskattade sannolikheten för en lösning på valutastabiliseringsproblemet under 1944 till högst 10 procent.²¹ Vid denna tidpunkt var Myrdal ordförande i kommissionen för efterkrigsplanering och de farhågor för en större efterkrigsdepression som han fört med sig från USA kom följaktligen att påverka den svenska ekonomiska politiken.

Det finns ett tydligt skäl till att Myrdal hade en så negativ syn på Treasury och White. Hösten 1943 hade Myrdal i sällskap med sin assistent Tore Browaldh besökt White. Browaldh har beskrivit mötet mellan Myrdal och White i sina memoarer.²² De båda svenskarna togs emot av Whites medarbetare Edward Bernstein, "sannolikt den verkliga författaren till Whiteplanen". Bernstein verkade nervös och White "visade en nära nog hatisk uppsyn". Myrdal sade några ord om syftet med besöket och framförde några synpunkter på Whiteplanen, varefter White avslutade "audiensen" med att förklara att "rätta tidpunkten för en diskussion av det här slaget var, när Sverige hade återvänt till 'den rätta familjen'". När Myrdal lämnade Whites kontor försökte Bernstein släta över med några ursäkthan-

²⁰ Arbetarrörelsens arkiv, Alva och Gunnar Myrdals arkiv, 6.1, Vol. 17:4, "Professor Myrdals PM Nr 4", februari 1944.

²¹ Myrdal (1944a) och (1944b), s. 192.

²² Browaldh (1976), s. 43. Browaldh har också beskrivit episoden i ett opublicerat manuskript (som ställts till vårt förfogande av Lars Jonung) och i ett brev till författarna av denna artikel i november 2004.

de ord men det verkade som om Myrdal inte hörde ett ord av vad han sade.

Sverige stod knappast högre i kurs hos ledningen för Bank of England. När Hammarskjöld hösten 1943 var i England och förde samtal med Montagu Norman och C. F. Cobbold möttes han av giftiga repliker. Cobbold gick ut hårt: "Sverige är för närvarande det sannolikt mest impopulära landet i Europa, och ni komma sannolikt att på åtskilliga håll betraktas såsom potentiella spioner." Hammarskjöld förklarade att man från svensk sida med intresse följde den internationella valutadiskussionen men ansåg att det handlade om "ett engelskt-amerikanskt problem, vars resultat vi blott hade att acceptera". Svenskarna hade därför "icke någon önskan att i någon form taga upp en diskussion om saken, ehuru vi givetvis hade våra egna uppfattningar på den ena eller andra punkten". När Hammarskjöld beklagade att han själv eller Rooth inte kunnat komma till England på ett tidigare stadium och hänvisade till tunga arbetsbördor och svåra trafikförhållanden klippte Norman av med att dessa förhållanden inte hade hindrat Rooth från att resa till Berlin. Norman sade sig inte heller förstå hur ett land kunde vara neutralt. I samtal med ytterligare en representant deklarerade Hammarskjöld att en ny internationalism måste komma till stånd inom vilken Sverige måste ha en roll att spela. Svaret blev "att skillnaden mellan dem som under kriget delat bördan och övriga länder vore för djup för att kunna överbryggas". I någon mån tycks de hårda orden ha varit ett test av Hammarskjölds stryktålighet. När han en kväll stötte samman med Cobbold och Wilfrid Eady från brittiska Treasury vände sig den förre till den senare och sade att de i banken behandlat Hammarskjöld "in a most awfully rude way" men att han hade "been standing up against it extremely well".²³

Vi kan så långt konstatera att de svenska huvudaktörerna inte saknade information om eller intresse för de allierade valutaplanerna. Några officiella ställningstaganden förekom emellertid inte. När Bank of Canada i slutet av 1943 förhörde sig om huruvida det i Sverige hade formulerats några synpunkter på valutaplanerna lät Riksbanken formulera följande svar: "Bortsett från enstaka ekonomers och bankmäns kommentarer har de internationella valutaplanerna icke behandlats i Sverige."²⁴

²³ RA, FD, Huvudarkivet, Ö1, vol. 5, dokument utan rubrik, 28 oktober 1943.

²⁴ RA, UD, avd. H, vol. 2234, UD till svenska beskickningen i Montreal, 17 november 1943.

Reaktioner på Bretton Woods-överenskommelsen 1944

Den 26 maj 1944 tillkännagavs att president Roosevelt inbjöd de allierade och "associerade" nationerna till en internationell konferens i Bretton Woods, New Hampshire. Ivar Rooth hölls informerad under och efter konferensen av Riksbankens nye man i New York, Ulf Barkman, och av beskickningen i Washington.

De svenska dagstidningarna innehöll åtskilliga rapporter från Bretton Woods. Överenskommelsen i Bretton Woods förvånade de flesta kommentatorer och Dagens Nyheter noterade att Gunnar Myrdals pessimistiska profetia hade falsifierats av händelseutvecklingen. Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning manade svenskarna att inte visa missbelåtenhet över att ha blivit ställda åt sidan. Sverige hade valt neutraliteten och det hade sina "naturliga och ofrånkomliga konsekvenser".²⁵

Ekonomer och bankmän kommenterade likaså händelseutvecklingen i Bretton Woods. Ohlin hade svårt att förstå att de neutrala länderna inte blivit inbjudna. Han hade sina misstankar: "Tydligt finns det i amerikanska finansdepartementet folk som har ett horn i sidan till de neutrala." Resultatet av förhandlingarna föll emellertid Ohlin på läppen och han fann "det svårt att undgå den slutsatsen, att förverkligandet av dessa planer skulle betyda ett stort framsteg för världsekonomin". Svagheten med förslagen var att de blivit så komplicerade att de inte kunde överblickas av andra än specialister.²⁶ Myrdal klagade likaså över att planerna blivit alltför komplicerade och han var på det hela taget mindre entusiastisk. Det största misstaget i Bretton Woods var att man blandat ihop två problem: "hur man skall kunna skapa ordning under efterkrigstidens kaos och hur man skall ordna det i en normal fredlig värld".²⁷ Josephy klagade liksom Ohlin över att de neutrala inte fått närvara. Detta gjorde konferensen till "en aktion av krigförande stater".²⁸ Resultatet från Bretton Woods överraskade emellertid Josephy. Han beskrev det som "en kartritning över ett land, i vilket ingen levande människa hittills har satt sin fot". Han hävdade att det vilade på ett förbehållslöst förtroende till "statsmakternas överlägsna intellekt och obegränsade organisationsförmåga". Den "nya guldmyntfoten" var raka motsatsen till den gamla: "Den är inte längre garant för en liberal och statsfri världsekonomi utan ett redskap för en av ett stormaktskonsortium kontrollerad universell kollektivism."²⁹

²⁵ "Bretton Woods", *Dagens Nyheter*, 27 juli 1944; "Ett steg mot valutafreden", *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning*, 25 juli 1944.

²⁶ Ohlin (1944a) och (1944b).

²⁷ Myrdal (1944c).

²⁸ Josephy (1944a), s. 256.

²⁹ Josephy (1944b), s. 867.

I september 1944 skrev Rooth till Alan Sproul, chef för Federal Reserve Bank of New York, att han höll på att studera resultatet från Bretton Woods. "My first impression is that the rules laid down are going much more into detail than I think advisable for a fund which is in fact acting as the central bank of central banks." Han hade också med stort intresse läst artiklar i *Foreign Affairs* av John Williams vid Federal Reserve Board of New York och Louis Rasminsky vid Foreign Exchange Board of Canada. Något senare förklarade Rooth för Sproul att de flesta som var intresserade av frågan i Sverige delade Williams uppfattning att man måste skilja på en övergångsperiod och tiden därefter. Om bara USA och Storbritannien kunde komma överens om en "cross rate" kunde Valutafonden vänta. Rooth hoppades också att de ledande männen vid Bank for International Settlements (BIS) i Basel kunde användas i något internationellt sammanhang ifall banken likviderades.³⁰ Bakom denna vädjan låg det faktum att Rooth och Per Jacobsson vid BIS var gamla vänner. Under hösten gav Rooth dessutom vid ordinarie bankmötet en redogörelse för Bretton Woods-överenskommelsen. Han var inte särskilt frikostig med egna synpunkter men varnade för att stabiliseringskravet skulle drivas så långt att det hämmade den internationella handeln. "Största möjliga sysselsättning kommer att för framtiden spela en större roll än hittills i ländernas ekonomiska politik och ingen regering torde våga sätta detta mål efter stabila växelkurser." Fasta växelkurser skulle också betyda att mindre länder tvingades acceptera alla utifrån kommande inflations- och deflationstendenser. Han manade därför de ekonomiska stormakterna – USA och Storbritannien – att föra en ansvarsfull ekonomisk politik.³¹

Hammarskjöld var för sin del i London hösten 1944 och förhandlade om ett svenskt-engelskt betalningsavtal. När förhandlingarna öppnades passade representanter för Bank of England på att förklara att Bretton Woods inte stod högt på dagordningen. I Hammarskjölds notering heter det: "Man hade gjort fullständigt klart för amerikanarna, att Bretton Woods-programmet vore en framtidsfråga, som för engelsk del icke kunde föranleda åtgärder förrän efter utgången av en övergångstid, som finge uppskattas till åtminstone fem år."³² Eady från Treasury intog en mycket vänlig attityd och påpekade för Hammarskjöld "att Sverige kunde spela en vägledande roll för åtskilliga andra länder i fråga om de valutapolitiska avgörandena" och att en svensk anslutning till det engelska valutaförslaget kunde "sona det brott, som neutraliteten utgjort". Eady förvånade sig över att han inte sett några spår av en offentlig debatt om Bretton Woods i Sverige. Hammarskjöld svarade att de svenska ekono-

³⁰ RB, F1A:96, Rooth till Sproul, 16 september och 4 december 1944.

³¹ Rooth (1944), s. 16.

³² RA, FD, Ö1: vol. 5, PM nr 1, 4 november 1944.

merna var starkt engagerade i andra uppgifter och att myndigheterna inte velat ge någon ledtråd om Sveriges hållning med tanke på landets "speciella ställning utanför spelet".³³

Thunholm menade i efterspelet till Bretton Woods att de amerikanska bankernas kritik mot överenskommelsen var alltför ensidig och särskilt vände han sig mot uppfattningen att man var för tidigt ute med planerna. "Det är klart att återuppbyggnadsarbetet skulle få ett starkt stöd av en redan från början ernädd stabilitet i valutarelationerna."³⁴

Frågor kring IMF, IBRD, ITO och GATT 1945–1949

Efter de reaktioner som utlösts av valutaplanerna och Bretton Woods-överenskommelsen blev intresset från svenska myndigheter och media för Bretton Woods-processen sporadiskt.

I juli 1945 rapporterade Barkman till Rooth om Henry Morgenthau avgång som finansminister. "Harry White tros stanna kvar, då han är den ende i Amerika, sägs det, som förstår Bretton Woods."³⁵

En tid senare, i september, var Hammarskjöld på nytt i London och rapporterade till Wigforss att man inom Treasury inte hade några invändningar mot Sverige men att det fanns en kvarstående ovilja inom Bank of England som han försökte komma till rätta med genom att resonera med bland annat Cobbold. "Det är första gången jag på allvar här diskuterat Bretton Woods."³⁶

Månaden därpå framträdde Hammarskjöld med två föreläsningar på temat "Från Bretton Woods till 'full employment'" vid Stockholms högskola, vilka omgäende publicerades. Här ska vi hålla oss till resonemangen kring växelkurserna. Om kursförändringar tilläts endast vid djupgående strukturella förändringar kunde det bli stora svårigheter för den ekonomiska politiken i olika länder vid starka konjunktursvängningar. Om å andra sidan varje sådan svängning betraktades som tillräcklig grund för en växelkursförändring blev det inte mycket bevänt med stabiliteten. Den rimliga politiken måste ligga någonstans mitt emellan. Hammarskjölds uppfattning var att Bretton Woods-bestämmelserna hade funnit ett sådant mellanläge. De uppvisade ett janusansikte, som tillfredsställde såväl anhängare av stabilitet som anhängare av praktiskt taget fria växelkurser. Nästa problem för stater som ville ansluta sig till Bretton Woods handlade om hur stort utrymme valutastabiliteten lämnade för en självständig inhemsk ekonomisk politik. Här gällde det återigen att finna en

³³ RA, FD, Ö1, vol. 5, PM nr IX, 1 december 1944.

³⁴ Thunholm (1945), s. 206.

³⁵ RB, F1A:154, Barkman till Rooth, 11 juli 1945.

³⁶ RA, FD, Ö1, vol. 5, Hammarskjöld till Wigforss, 26 september 1945.

medelväg. Å ena sidan kunde ett land som ville upprätthålla en tillfredsställande sysselsättning ha legitima skäl att devalvera. Å andra sidan vore det olyckligt om "dörren öppnades för en äventyrspolitik, där alla valutapolitiska korrektiv mot en statsfinansiell inflationsspekulation bortföle". Ju effektivare ett land försökte uppnå "full employment", desto större risk för löneinflation och desto större sannolikhet för devalvering. Det fanns alltså en latent konflikt mellan "full employment" och stabila växelkurser men Hammarskjöld drog för den sakens skull inte slutsatsen att Bretton Woods-förslagen stod i vägen för sysselsättningspolitiken. De gav tvärtom "det mäktigaste stöd" för en sådan politik eftersom deras mål var "att undanröja alla de betalningstekniska och finansiella hindren för en fri och blomstrande världshandel".³⁷

För att undanröja rent handelsmässiga hinder lade USA:s utrikesminister James F. Byrnes hösten 1945 fram förslag om åtgärder för att främja den internationella handeln. En kommitté tillsattes för att förbereda en internationell konferens om handel och sysselsättning.

I juli 1945 hade Myrdal blivit handelsminister i den socialdemokratiska regering som efterträdde krigsårens samlingsregering. I december samma år höll han ett tal i vilket han varnade för att importregleringar kunde bli nödvändiga. Myrdal var nu engagerad i den intensiva planhushållningsdebatten och gjorde sitt yttersta för att karakterisera Bretton Woods-systemet som internationell "planhushållning i jätteformat".³⁸

I slutet av 1945 kom en förfrågan från Island: Hade Sverige för avsikt att delta i Bretton Woods-institutionerna? Svaret från UD blev "att Sverige ej erhållit någon inbjudan att delta i upprättandet av nämnda institutioner men att man på svenskt håll med största intresse följer utvecklingen av hithörande frågor".³⁹

I januari 1946 försökte journalisten C. R. Prokorny beräkna kostnaden för ett svenskt medlemskap i Valutafonden och hamnade på 135 miljoner dollar. Hans artikel väckte tydligen intresse i Riksbanken eftersom den återfinns lite här och var i Riksbankens arkivmaterial. Prokornys slutsats blev att Sverige knappast hade råd att aspirera på medlemskap.⁴⁰ En liknande beräkning i Riksbanken slutade på ett något mindre belopp: 120 miljoner dollar.⁴¹

I brev till en J. Wulfsberg på norska ambassaden i Washington våren 1946 ger Hammarskjöld sin syn på Bretton Woods i ovanligt öppenhjärtiga ordalag:

³⁷ Hammarskjöld (1945), ss. 15, 25.

³⁸ Myrdal (1945), s. 131.

³⁹ RA, UD, avd. H, vol. 2236, UD till beskickningen på Island, 11 december 1945.

⁴⁰ Prokorny (1946).

⁴¹ RB, F1A:154, Rooth till Barkman, 28 januari 1946.

Det är redan Sveriges "declared policy" att efter förmåga arbeta för de mål till vilka även Bretton Woods-planerna syfta. Enligt min uppfattning sker detta tillsvidare – ekonomiskt sett – lika bra utom som inom Bretton Woods-organisationen. Med hänsyn till fördelarna av att vara representerad inom organisationen kunde det förefalla, som om Sverige likväl borde eftersträva att komma med. Om detta enligt min mening icke är fallet, är orsaken inte de finansiella förpliktelser, som skulle följa med delaktighet, utan att jag tycker, att Sverige i nuvarande läge, med hänsyn närmast till den ovissa utvecklingen av Sovjets relationer till Bretton Woods, icke bör driva en valutapolitisk orientering västeröver vidare. Jag hyser också stark skepsis mot lämpligheten av att växelkurserna bindas i ett läge som, icke minst i USA, rymmer starka risker för häftiga prisfluktuationer.⁴²

Denna utsaga ger två intressanta besked från Hammarskjöld: Sveriges avvaktande hållning påverkades av hänsyn till Sovjet men inte av hänsyn till de ekonomiska insatserna i fond och bank.

Vid samma tid lät Cobbold från Bank of England Hammarskjöld förstå "att Harry White, Bernstein och andra av våra [...] speciella vänner skulle försvinna genom en lucka i scengolvet i juni". Den tillträdande amerikanske finansministern Fred M. Vinson sadades vara "entirely fed up with that gang". Cobbold frågade dessutom om Sverige ville hoppa på Bretton Woods-tåget. Hammarskjöld svarade att han inte såg något positivt skäl för den saken varpå Cobbold replikerade "att han för sin del skulle vara lycklig om han kunnat slippa" men om systemet verkligen kom igång blev det nog omöjligt för Sverige att stå utanför. Hammarskjöld konstaterade då "att det naturligtvis vore en skillnad mellan problemet om vi skulle svara ja på en inbjudan, och frågan, om vi borde taga initiativ till att komma med. Min negativa inställning gällde i första hand den senare frågan."⁴³ Här ges ytterligare ett intressant besked: Antingen ville man från svensk sida inte verka angelägen eller också led man fortfarande av sårad stolthet över att inte ha fått inbjudan till Bretton Woods.

Efter konferensen i Savannah oroadde sig Thunholm för amerikanska strävanden att "tillkämpa sig absolut herravälde över alla avgöranden". Han befarade att dessa strävanden skulle skrämja bort många mindre stater och påminde sina läsare om "att Bretton Woods-programmet i alla fall ännu så länge hänger på en mycket tunn tråd". Han publicerade också en skrift om Bretton Woods, i vilken han framhöll betydelsen av att i

⁴² RA, FD, Ö1, vol. 8, Hammarskjöld till Wulfsberg, 4 mars 1946.

⁴³ RA, FD, Ö1, vol. 6, Hammarskjöld till Sohlman, UD, 26 mars 1946.

valutahänseende starka länder som Sverige och Schweiz gick med i Valutafonden.⁴⁴

I en promemoria sammanfattade Frank Coe, chef för Treasury's Division of Monetary Research och från juni 1946 Valutafondens första sekreterare, ett samtal han haft med en besökare – Hammarskjöld. Denne hade förklarat att "although Sweden could subscribe entirely to the principles of the Articles of Agreement he did not feel that there was any urgency about Sweden's joining the Fund and Bank. [...] He thought that they could cooperate very well outside the Fund and take all the steps in the right direction anyway." Coe fick intrycket att Sverige inte ville ansöka om medlemskap innan det var säkert att en ansökan skulle få ett gynnsamt mottagande. Han sade till Hammarskjöld att han inte visste "what matters there were between us which had to be cleared up prior to Sweden's joining the Fund and Bank except possibly the question of German assets". Han hoppades att den saken snabbt skulle kunna läggas till handlingarna och förklarade att han ansåg det "highly important that Sweden join the Fund and the Bank as soon as possible". Hammarskjöld berättade för Coe att Sverige kunde tvingas appreciera sin valuta och befarade att det i så fall kunde bli svårt att få fondens välsignelse längre fram. Coe menade att man kunde se optimistiskt på den saken.⁴⁵

Efter den svenska revalveringen 13 juli 1946 fick Mats Lemne, nyutnämnd finansattaché vid beskickningen i Washington, åtskilligt att förklara för amerikanerna, vilket föranledde en tät brevväxling mellan honom och Hammarskjöld. Redan den 15 juli utsattes Lemne för "korsförhör" av Walter Gardner i Federal Reserve. Gardners inställning till revalveringen var mycket negativ. Hans huvudinvändning gällde, enligt Lemne, "att Sverige genom den vidtagna åtgärden skulle demonstrerat en bristande vilja att deltaga i det internationella samarbetet på valutaområdet". Lemne undrade då om ett litet land som Sverige måste acceptera stigande prisnivå vid exempelvis stark prisstegring i USA. Gardner svarade att det var oundvikligt om man ville ha en internationell växelkursreglering. Lemne svarade att Sverige aldrig kunde acceptera sådana konsekvenser av ett internationellt samarbete. Gardner svarade i sin tur att han hade svårt att se hur Sverige i så fall skulle kunna gå med i Valutafonden. En stund senare undrade Gardner inte desto mindre om Sverige ville ansluta sig till den internationella banken. Lemne svarade att Sverige inte hade fått någon inbjudan och därför inte haft anledning att ta ställning till frågan.⁴⁶

Den amerikanska kritiken mot den svenska åtgärden gick bland

⁴⁴ Thunholm (1946a), s. 10, och (1946b).

⁴⁵ NARA, Country files 1934–1952, Sweden, Box 34, Bretton Woods, "Memorandum for the files: Conversation with Mr. Hammarskjöld", 17 juni 1946.

⁴⁶ RA, FD, Ö1, vol. 8, "Anteckningar från samtal i Federal Reserve 15 juli 1946".

annat ut på att svenskarna hade försvårat starten för fonden. Lemne förklarade i brev till Rooth att hans skepsis mot Bretton Woods hade ökat eftersom amerikanerna inte tycktes förstå de mindre ländernas problem i en internationell valutafond.⁴⁷ Fondens amerikanska representanter var inte särskilt talföra. White verkade "allmänt ointresserad", Bernstein "svarslös i valet appreciering och andra skyddsåtgärder", Coe fann "ingen anledning till erinran".⁴⁸ Hammarskjöld erinrade om att valutasakkunniga, Myrdalskommissionen och Wigforss "kategoriskt uttalat sig för valutajusteringsåtgärder såsom ett medel till avskärmning av internationella prisrörelser". Om Bretton Woods skulle fungera måste stormakterna sköta sin ekonomiska politik anständigt annars blev konsekvensen "att världskonjunkturen för framtiden skall till 100 procent bestämmas av Amerikas interna ekonomiska politik".⁴⁹ Lemne träffade samman med Coe, som meddelade att den svenska apprecieringen diskuterats inom Valutafonden. Lemne underströk att svenskarna försökte begränsa verkningarna av växelkursändringen till den interna svenska ekonomin. Lemnes allmänna intryck av samtalet var "att Coe i huvudsak accepterade den svenska uppläggningsfrågan men att han icke därmed principiellt godkände en dylik växelkurspolitik".⁵⁰ Gardner med flera förblev emellertid kritiska och Hammarskjöld drog av alltsammans slutsatsen att det även på centrala positioner fanns företrädare för en snäv tolkning av "fundamental disequilibrium". "Vi kan ingalunda – om och när frågan om en anslutning till fonden blir aktuell – nöja oss med någon allmännare utläggning av vår uppfattning på ifrågavarande punkt utan måste tydligen göra uttryckligt förbehåll för en vettig tolkning som täcker bland annat läget vid juli-apprecieringen."⁵¹

Några dagar senare ställde Gardner till Lemnes överraskning frågan om Sverige ansökt om medlemskap i Valutafonden och förklarade därefter att Sverige nu kunde begära inträde. Lemne drog följande slutsats: "I och med vårt inträde i FN anser man nog här att läget avsevärt förändrats och att vi knappast ha skäl att längre ställa oss avvaktande till det internationella samarbetet på just det monetära området."⁵² Kort därefter kunde Lemne överbringa en god nyhet: Valutafonden hade beslutat biträda det engelska yrkandet att "fundamental disequilibrium" skulle kunna åberopas om det inte rädde "full employment" i landet. Det innebar att USA frångått sin tidigare ståndpunkt att "fundamental disequilibrium" bara

⁴⁷ RA, FD, Ö1, vol. 8, Lemne till Hammarskjöld, 17 juli 1946; Lemne till Rooth 22 juli 1946.

⁴⁸ RA, FD, Ö1, vol. 8, Telegram Washington, 23 juli 1946.

⁴⁹ RA, FD, Ö1, vol. 8, Hammarskjöld till Lemne, 24 juli 1946.

⁵⁰ RA, FD, Ö1, vol. 8, Lemne till Hammarskjöld, 31 juli 1946.

⁵¹ RA, FD, Ö1, vol. 8, Hammarskjöld till Lemne, 1 augusti 1946.

⁵² RA, FD, Ö1, vol. 8, "Anteckningar från samtal i Federal Reserve den 7 augusti 1946"; Lemne till Hammarskjöld, 8 september 1946.

kunde återopnas med utgångspunkt från betalningsbalansen. "Det är ur vår synpunkt onekligen ett steg i rätt riktning."⁵³ I Lemnes fortsatta korrespondens med Hammarskjöld och Rooth tog han sikte på fondens och bankens sammanträden i september 1947 som en möjlig tidpunkt för svensk anslutning.⁵⁴

I början av hösten 1946 ägde ett möte rum i London mellan två amerikanska tjänstemän, Petersen och Calder, vilka höll på med förberedelser för den stundande handelskonferensen, och två svenskar, Dag Hammarskjöld och Hubert de Besche. Mötet hade tillkommit på initiativ av amerikanerna som ville sondera Sveriges inställning till den föreslagna handelsorganisationen, ITO. En formulering i den promemoria som upprättades av de Besche efter mötet lyder: "På fråga av herr Hammarskjöld beträffande sambandet mellan ITO och Bretton Woods förklarades från amerikansk sida, att medlemskap i den ena organisationen icke utgjorde en förutsättning för medlemskap i den andra."⁵⁵

När den kommitté som hade att förbereda en internationell handelskonferens höll sitt första möte i London hösten 1946, utarbetades förslag till stadgar för ITO. Senast i början av december fick svenskarna klart för sig konsekvenserna av dessa stadgar eftersom två amerikaner hade inbjudits till Stockholm av handelsminister Gunnar Myrdal. Den ene, Clair Wilcox, var ordförande i den amerikanska delegationen vid mötet i London. Budskapet var nu ett helt annat än det varit i början av hösten. I sammanfattningen av samtalen i Stockholm fastslås att medlemskap i ITO "praktiskt taget förutsätter anslutning även till Bretton Woods-institutionerna".⁵⁶

Denna insikt föranledde Hammarskjöld, numera envoyé och finanssakkunnig i UD, att sända ett telegram till en svensk delegation bestående av utrikesminister Östen Undén, folkhushållningsminister Axel Gjöres och ministern i Washington Herman Eriksson. Delegationen befann sig i New York med anledning av att Sverige blivit invalt i FN. Hammarskjöld meddelade att Sverige måste överväga importrestriktioner för att skydda valutareserven och att redogörelsen från de båda amerikaner som besökt Stockholm visade "dels att vi kunna få svårigheter att stanna utanför den internationella handelsorganisationen, dels att anslutning till denna torde i praktiken framtvunga anslutning även [till] Bretton Woods-organisationerna". Om Sverige ville ansluta sig till Bretton Woods hösten 1947 måste en proposition föreläggas riksdagen under våren. Hammarskjöld upp-

⁵³ RA, FD, Ö1, vol. 8, Lemne till Hammarskjöld, 3 oktober 1946.

⁵⁴ RA, FD, Ö1, vol. 8, Lemne till Hammarskjöld, 7 och 24 oktober 1946; Lemne till Rooth, 10 oktober 1946.

⁵⁵ RA, Folkhushållningsdepartementet, F111ba, vol. 24, ITO, "PM angående den internationella handelsorganisationen", 27 september 1946.

⁵⁶ RA, UD, avd. HP, vol. 2882, "PM angående svensk-amerikanska handelspolitiska samtal, Stockholm", 1-3 december 1946.

manade delegationen att ta nödvändiga kontakter före Undéns och Gjörres hemresa. Sedan kunde man ta ställning efter statsrådets hemkomst.⁵⁷

Den 21 januari 1947 diskuterade svenska regeringen frågan om svenskt Bretton Woods-medlemskap och beslöt att inga åtgärder tills vidare borde vidtas. Två dagar senare vidarebefordrade Hammarskjöld detta budskap till riksbanksfullmäktige. Uppenbarligen låg Sveriges valutaproblem och de annalkande ITO-förhandlingarna bakom beslutet att avvakta.⁵⁸

I mars 1947 underrättades Treasury om att Rooth var på väg till Washington. I ett dokument från Treasury heter det: "It is reported that Mr. Rooth will be 'quite willing' to talk informally about the possibility of Sweden's joining the Fund and Bank while he is in Washington, but that, before the question of membership can be presented to the Riksdag, the Swedish Government would like to be more fully informed concerning the relationship of the Fund and Bank to the International Trade Organisation."⁵⁹

Samtidigt föreslog handelsattachén Donald W. Smith vid amerikanska beskickningen i Stockholm att tjänstemän på svenska beskickningen i Washington skulle inleda samtal med representanter för IMF. Hammarskjöld svarade att sådana samtal var välkomna – *efter* att ett resultat hade nåtts beträffande ITO och dess relationer med Bretton Woods-institutionerna.⁶⁰ Några månader senare skrev Bengt Metelius vid svenska beskickningen i Washington till Hammarskjöld om "Bretton Woods-formeln" och beräknade Sveriges insats till 170 miljoner dollar.⁶¹

I september 1947 var Phillip Thorson från IMF på besök i Stockholm. Han träffade Rooth, Hammarskjöld, Tunholm och Browaldh och skrev en rad PM till Frank Coe om sina samtal med dessa svenska nyckelpersoner. Den 24 september åt Thorson lunch med Browaldh från Handelsbanken och Erik Westerlind, kamrer från Riksbanken. Enligt Thorson förklarade Browaldh "that Sweden would always have to be especially careful of the Russian view and that if an open split developed between East and West, Sweden would have to choose the East". Westerlind deklarerade att Sverige hade för avsikt att ansluta sig till IMF redan 1948. Två dagar senare sammanträffade Thorson med Thunholm och diskuterade behovet av ett internationellt valutasystem. Samma dag åt han lunch med Rooth. Efter det samtalet gjorde Thorson följande notering: "Sweden had delayed on the Bretton Woods institutions until she could see better the probable

⁵⁷ RA, UD, avd. H, vol. 2236, Hammarskjöld till Swedeleg, New York, 3 december 1946.

⁵⁸ RB, Riksbanksfullmäktiges särskilda protokoll, 23 januari 1947, och Undén (2002), s. 177.

⁵⁹ NARA, Country files 193-52, Sweden, Box 35, Missions to the United States, Schmidt till Overby, 31 mars 1947.

⁶⁰ RB, F2A:13, Smith till Hammarskjöld, 4 mars 1947, och Hammarskjöld till Smith, 14 mars 1947.

⁶¹ RA, UD, avd. H, vol. 2236, Metelius till Hammarskjöld, 11 juli 1947.

nature of ITO. However, she was going to Havana. He felt that if after seeing the Havana development Sweden decided ITO would be acceptable, there would be a strong presumption that she would also wish to talk further with the Fund and Bank. [...] In the meantime, even though [sic] not a member, Sweden wanted the Fund to feel they were anxious to co-operate to the fullest possible extent." Påföljande dag träffade Thorson samman med Hammarskjöld som framförde samma budskap som Rooth: Det rådde ett nära samband mellan frågan om medlemskap i IMF/IBRD och Sveriges inställning till ITO. Det var betydelsefullt att Sverige skulle delta i Havanna-konferensen. "He believed Sweden generally wished to participate as much as possible in international activities with the aims of these organizations. One major reason that she had delayed so long on ITO was to see the type of provisions that would govern relations with nonmembers."⁶² Informationen från Thorson sammanfattades omedelbart av Frank Coe och vidarebefordrades till Valutafondens chef Camille Gutt.⁶³

Mot slutet av 1947 var Hammarskjöld i Washington för att förhandla med amerikanerna om Sveriges finansiella och handelsmässiga problem. På Rooths förfrågan om han hade fått någon "vink" om att Sverige borde ordna upp sitt förhållande till Bretton Woods svarade han: "Detta är icke fallet." Amerikanerna hade inte heller berört frågan om Sveriges anslutning till ITO. Mest av allt påminde förhandlingarna om en roman av Kafka.⁶⁴ Amerikanerna hade emellertid inte släppt Bretton Woods-frågan ur sikte. Dagen före nyårsafton hölls ett möte i Washington med representanter för utrikes- och finansdepartementen om det svenska dollarproblemet. Svenskarna hade låtit förstå att de inte ville be om utan ville bli erbjudna ett lån. I ett memorandum från mötet heter det att "Sweden has made no serious effort to join the International Monetary Fund. However, if Sweden were a member her problem might be fully met by drawings from the Fund. It might, therefore, be advisable to indicate this possibility to Sweden."⁶⁵ Några veckor senare frågade amerikanerna Hammarskjöld rätt ut varför Sverige inte var med i Världsbanken. Hammarskjöld rapporterade sitt svar till Östen Undén: "Jag svarade med hänvisning till Bretton Woods-organisationernas utveckling, sammanhanget med ITO, svårigheterna för oss att, när saken skulle läggas fram för riksdagen, överblicka ett komplex, där vi inte ens varit med som observatörer vid en tidpunkt, då en inbjudan till ett aktivt deltagande i och för sig hade varit naturlig. Slut-

⁶² IMF, C, Sweden, 810, Visit to Sweden, Mr. Phillip Thorson 1947, Thorson till Coe, 13 och 14 oktober 1947.

⁶³ IMF, "Talks with Swedish Financial Persons - Mr. Thorson", Secretary till Managing Director, 15 oktober 1947.

⁶⁴ RB, F1A:137, Hammarskjöld till Rooth, 29 december 1947 och 16 januari 1948.

⁶⁵ NARA, Country files 1934-52, Sweden, Box 34, Bretton Woods, Memorandum for the files by B. S. Baum: "Swedish dollar problem", 30 december 1947.

satsen blev, förklarade jag, att Sveriges ställning utanför organisationerna i dag hade en rent historisk förklaring och icke finge ges en principiell innebörd.”⁶⁶

ITO-kommittén möttes igen i Genève 1947. Jämsides med detta möte fördes bilaterala förhandlingar mellan de deltagande länderna vilka resulterade i ett allmänt tull- och handelsavtal (GATT) den 30 oktober 1947. Samma månad antog Sverige en inbjudan att delta i den av FN utlysta konferensen om handel och sysselsättning. Denna konferens, med delegationer från 56 länder, ägde rum i Havanna mellan november 1947 och mars 1948. Den svenska delegationen leddes av envoyén Stig Sahlén. Han var högst medveten om Sveriges beroende av en väl fungerande multilateral handel och därför var, som han uttryckte det, ”den svenska inställningen till stadgeförslaget [...] från början positiv”.⁶⁷ En UD-promemoria från början av 1948 understryker likaså att Sverige ville avvakta utvecklingen av ITO innan man närmade sig fonden och banken.⁶⁸

I november 1948 samlades en underkommitté till GATT till möte i London för att utforma förslag till det speciella valutaavtal som skulle krävas mellan medlemmar respektive icke-medlemmar av Valutafonden. Dessa avtal skulle omfatta liknande bestämmelser som de i IMF:s Articles of Agreement. Konsekvensen för Sveriges del var uppenbar. Sverige var inte med i IMF. Om landet ville gå med i GATT måste det antingen gå med i IMF eller underteckna ett avtal med samma bestämmelser som omfattades av IMF-medlemskap.

Nästa internationella tullkonferens ägde rum i Annecy i Frankrike våren 1949. Sverige deltog med en delegation ledd av envoyén Ragnar Kumlin. Det stod nu klart att Sverige skulle komma att ansluta sig till GATT och därmed stod inför en valsituation: IMF-medlemskap eller ett särskilt valutaavtal. I början av april gjorde riksbankschefen Klas Bök läget klart för riksbanksfullmäktige: ”Under sådana förhållanden anser man sig på svensk sida böra till prövning upptaga frågan om Sveriges anslutning till Bretton Woods-organisationerna, genom vilken ett svenskt biträdande av valutaavtalet skulle bli överflödigt.”⁶⁹

Sommaren 1949 skrev ambassadrådet Ingemar Häggelöf i Washington till Bök och frågade om Sverige borde försöka få en observatör vid fondens och bankens styrelsesammanträden (Board of Governors) i september; amerikanarna hade gjort förfrågningar om Sverige var intresserat

⁶⁶ RA, UD, avd. HP, vol 2899, ”PM angående vissa samtal med Norman T. Ness torsdagen den 22 och fredagen den 23 januari”, 23 januari 1948.

⁶⁷ RA, Folkhushållningsdepartementet, F111ba, vol. 24, ”Havana-konferensen och stadgan för den internationella handelsorganisationen. Föredrag av envoyén Stig Sahlén”, 12 april 1948.

⁶⁸ RA, UD, avd. H, vol. 2237, ”PM”, 27 januari 1948.

⁶⁹ RB, Fullmäktiges särskilda protokoll för år 1949, 7 april 1949. Förslaget om ett speciellt valutaavtal fastställdes i Annecy i juni 1949. Rooth hade avgått som riksbankschef i december 1948.

av ett sådant arrangemang. Böök svarade att han lutade åt att låta Sverige vara orepresenterat men att han ville diskutera saken med Hammar-skjöld. Sedan denne sagt sitt stod det klart att det inte var aktuellt med någon observatör.⁷⁰

Hösten 1949 reste Böök till Washington och New York för att besöka Valutafonden, Världsbanken, Treasury, Federal Reserve Board och Council of Economic Advisors. Det förefaller som om mottagandet var hjärtligt och att han var mycket nöjd med resan.⁷¹

Sveriges beslut och de sista stegen mot medlemskap 1950–1951

I en skrivelse den 8 december 1949 förordade riksbanksfullmäktige att regeringen skulle lägga fram propositioner för riksdagen med förslag om ratificering av GATT-avtalet och bemyndigande av regeringen att ingå avtal om anslutning till Valutafonden och Världsbanken. Riksbanken räknade med en svensk insats på 100 miljoner dollar i vardera fond och bank. Denna siffra hade uppenbarligen kommit fram som ett resultat av Bööks samtal med representanter för fonden under hans besök i Washington tidigare under hösten samma år.

I januari 1950 lade regeringen fram propositioner om Sveriges anslutning till GATT och ITO. Den 22 mars gav riksdagen klartecken.⁷² I slutet av mars undertecknade Sveriges man i FN, envoyén Sven Grafström, Annecy-protokollet, vilket innebar att Sverige en månad senare var avtalslutande part inom GATT. En proposition om Sveriges anslutning till Bretton Woods-institutionerna lades fram i februari. Finansminister Per Edvin Sköld förklarade att en anslutning till fond och bank var ett bättre alternativ än att ingå ett särskilt valutaavtal. Den 26 april behandlades propositionen i riksdagen. Den enda oppositionen kom från kommunister, som i första kammaren talade om "väldiga belopp, som Sverige skulle riskera" och i andra kammaren om att Sverige skulle komma att finansiera USA:s politik.⁷³ Sedan regeringens proposition bifallits tycktes den svenska vägen till Bretton Woods ligga vidöppen. Beslutet hälsades emellertid med nästan total tystnad i svenska media.

När nu tärningen var kastad väntade man sig från svenskt håll att anslutningsproceduren skulle ta endast några veckor eller åtminstone vara klar till Valutafondens och Världsbankens årliga möten i september. Den

⁷⁰ RA, UD, avd. H, vol. 2238, Hägglöf till Böök, 22 juli; Böök till Hägglöf, 8 augusti; Hägglöf till UD, 18 augusti; och Petri, UD, till "Svensk", Washington, 19 augusti 1949.

⁷¹ RA, UD, avd. H, vol. 2238, de Besche till Belfrage, 9 november 1949.

⁷² Kungl Maj:ts proposition nr 54 och riksdagens protokoll 1950, första kammaren nr 11.

⁷³ Kungl Maj:ts proposition nr 89 och riksdagens protokoll 1950, första kammaren nr 14, s. 32, och andra kammaren nr 14, s. 108.

3 juni 1950 hemställde Klas Bööck och Lennart Hammarskiöld, sektionschef i Riksbanken, om att UD skulle ge ambassaden i Washington i uppdrag att meddela Valutafonden och Världsbanken att Sverige var redo att begära medlemskap på basis av en kvot om 100 miljoner dollar i vardera institutionen. Den 16 juni gav den svenska regeringen ambassadör Erik Boheman i Washington i uppdrag att lämna in ansökningar om medlemskap i fond och bank, vilket han gjorde den 20 juni. Hubert de Besche, handelsråd på ambassaden, utsågs till svensk förhandlare.⁷⁴

De Besche upptäckte snart att flera andra länder ansökte om medlemskap och att det var tveksamt huruvida något av dessa länder skulle få inträde före de årliga mötena.⁷⁵ Bööck vände sig till Hammarskiöld och undrade om något borde göras för att skynda på processen. Hammarskiöld kunde inte finna att det fanns tillräckliga skäl för att på diplomatisk väg driva på processen.⁷⁶

När den kommitté som hade att handlägga Sveriges medlemskapsansökan sammanträdde i juli begärde den amerikanske representanten Frank Southard att överläggningarna skulle skjutas upp till efter septembermötena. Kommittén beslöt emellertid att gå vidare med behandlingen av ansökan. Ordföranden Jean de Largentaye från Frankrike hänvisade till att Sveriges kvot enligt "Bretton Woods-formeln" borde ligga på 155 miljoner dollar. Southard påpekade då att svenska riksdagen fattat beslut under förespejling att kvoten skulle ligga på 100 miljoner. Kommittén kom fram till att allt mellan 125 och 150 miljoner var rimligt.⁷⁷ Southard upprepade sina argument inför Valutafondens styrelse (Executive Board) och en klar majoritet röstade för hans förslag att frågan om svenskt medlemskap skulle uppskjutas till efter septembermötena.⁷⁸

Tiden gick och septembermötena ägde rum i Paris (Sverige hade en observatör närvarande, Lennart Hammarskiöld från Riksbanken) och medlemskapskommittén väntade på ett avgörande besked om den svenska kvoten. Amerikanerna undrade om Sverige ville ha en kvot på 100 miljoner, brittena ville att Sverige skulle höja insatsen. Enligt de Besche hade Sverige hamnat i ett maktspel mellan USA och Europa. Britterna ville ha ytterligare en representant för ett europeiskt tänkesätt i fondens och bankens styrelser. Amerikanerna ville bereda vägen för en representant från Asien.⁷⁹ Den brittiska inställningen klargjordes i ett brev från chefen för Bank of England C. F. Cobbold till Bööck i Riksbanken med budskapet att

⁷⁴ RA, UD, avd. H, vol. 2238, de Besche till utrikesministern, 20 juni 1950.

⁷⁵ RA, UD, avd. H, vol. 2238, de Besche till Finnmark, 29 juni 1950.

⁷⁶ RA, UD, avd. H, vol. 2238, Bööck till Hammarskiöld, 12 juli, och Hammarskiöld till Bööck, 14 juli 1950.

⁷⁷ IMF, C, Sweden, 1200, Quota, Committee on Membership – Sweden, "Minutes of Meeting 2", 26 juli 1950.

⁷⁸ NARA, Country files 1934-52, Sweden, Box 34, Bretton Woods, Southard till National Advisory Council, 28 juli 1950.

⁷⁹ RA, UD, avd. H, vol. 2239, de Besche till Belfrage, 20 oktober 1950.

“if Sweden were to join on the basis of a quota which would ensure a seat on the Executive Board, it would greatly strengthen the European voice in I.M.F. councils”.⁸⁰ Vissa medlemmar av medlemskapskommittén uttryckte bekymmer över behandlingen av den svenska ansökan och skrev om svenskarna: “They seem to be ill-informed of the Fund’s procedures and to have handled their own end of the application poorly, without sufficient exploration with the staff.”⁸¹

När de Besche och de Largentaye träffades bekräftades än en gång att ett maktspel pågick. Fransmännen backade upp brittena. Amerikanarna ville uppmuntra asiatiska stater att delta i det internationella samarbetet och “sökte därför hålla nere den svenska röstsiffran så mycket som möjligt”. De Largentaye uppmanade Sverige att försöka få en stor kvot, gärna 175–200 miljoner. Enda skälet för svenskarna att frånga denna linje vore om de ville ställa upp en kandidat till efterträdare åt Camille Gutt, som skulle dra sig tillbaka från IMF våren 1951. Flera svenska kandidater hade nämnts: Rooth, Ohlin och Myrdal.⁸²

I slutet av november möttes representanter för UD och Riksbanken för att diskutera dödläget. De kom fram till att det inte fanns tillräckliga skäl för att gå till riksdagen och begära mandat att förhandla om en kvot på mer än 100 miljoner dollar. Rekommendationen blev därför att “tillsvidare passivt avvakta händelsernas gång”.⁸³

Nästa möte i medlemskapskommittén ägde rum i februari 1951. Efter ytterligare en diskussion om storleken på den svenska kvoten kom man överens om att de Largentaye skulle överlämna ett memorandum till svenskarna enligt vilket en kvot på 100 miljoner dollar kunde accepteras om detta låg i linje med den svenska regeringens önskemål. I april gav Riksbanken besked till ambassaden i Washington att Sverige var redo att acceptera medlemskap på basis av insatser om 100 miljoner dollar.⁸⁴ Vid sitt nästa möte accepterade medlemskapskommittén denna siffra och beslöt att dörren till medlemskap skulle stå öppen till 30 augusti (senare utsträckt till 31 augusti).⁸⁵

Samtidigt tog frågan om Sveriges inflytande i Valutafonden en lycklig vändning genom att Ivar Rooth valdes till ny chef för fonden efter Camille Gutt. Boheman skrev till Hammarskjöld om den lyckliga tilldragelsen:

⁸⁰ RB, F1A:159, Cobbold till Bök, 24 oktober 1950.

⁸¹ IMF, C, Sweden, 1200, Quota, Mlådek till Managing Director, IMF, 1 november 1950.

⁸² RA, UD, avd. H., vol. 2239, de Besche till Belfrage, 9 november 1950.

⁸³ RA, UD, avd. H., vol. 2239, “P.M. med sammanfattning av synpunkter som framkommit vid sammanträde i riksbanken”, 28 november 1950.

⁸⁴ IMF, C, Sweden, 1200, Quota, Committee on Membership – Sweden, “Minutes of meeting 3”, 1 februari 1951; RA, UD, avd. H, vol. 2239, Boheman till utrikesministern, 9 februari, och Häggglöf till Boheman, 2 april 1951.

⁸⁵ IMF, C, Sweden, 1200, Quota, Committee on Membership – Sweden, “Minutes of meeting 4”, 18 april 1951.

”Det är naturligtvis [...] ur olika synpunkter en stor fördel att ha Rooth här i Washington i en så central position.”⁸⁶

I juni antog Valutafondens styrelse en resolution om Sveriges medlemskap avsedd att gå ut på omröstning bland Board of Governors fram till 6 juli. Av 49 medlemsländer röstade 45 för resolutionen – Kina avstod och Bolivia, Etiopien och Island hördes inte av.⁸⁷ Därmed var dörren till medlemskap öppen. Den 11 juli fick Sverige den formella inbjudan att bli medlem i Valutafonden och Världsbanken. Riksbanken gav klartecken 26 juli, svenska regeringen 27 augusti och 31 augusti undertecknades Bretton Woods-institutionernas ”Articles of Agreement” vid en ceremoni i Washington. Sverige blev därmed den 50:e medlemmen av Bretton Woods-systemet och Böök kunde ta säte i fondens och bankens Boards of Governors. Allt som återstod var att fastställa kronans parivärde, vilket baserades på växelkursen 31 augusti – 5,17321 kronor per USA-dollar.⁸⁸

Sveriges ekonomiska politik

Hittills har vi färdats på den svenska vägen mot Bretton Woods-medlemskap utan att ägna särskilt mycket uppmärksamhet åt det omgivande politiska landskapet. Frågan är: Hur påverkade Sveriges ekonomiska politik efter kriget utsikterna till medlemskap?

Flera offentliga utredningar tillsattes 1943. Som nämnts tillsattes bland annat en grupp sakkunniga bestående av Rooth, Böök, Hammar-skjöld, Lindahl och Montgomery för att utreda förutsättningarna för efterkrigstidens penning- och valutapolitik. De sakkunnigas synpunkter utgjorde avstamp för Riksbanken, kommissionen för efterkrigsplanering och finansminister Ernst Wigforss som alla betonade betydelsen av internationella strävanden till valutastabilisering och att Sverige måste ge sitt bidrag men som samtidigt underströk behovet av ”valutarörlighet” för att parera inflations- eller deflationsvågor i omvärlden.⁸⁹

I början av 1944 överfördes de många utredningarna till kommissionen för efterkrigsplanering, den s.k. Myrdalskommissionen, och Hammar-skjöld blev länken mellan kommissionen och Finansdepartementet. I den socialdemokratiska regering som tillträdde 1945 rådde ett spänt förhållande mellan finansminister Wigforss och handelsminister Myrdal. Wigforss var främst inriktad på inrikespolitiska frågor. Åren 1945–1947 utgjorde en övergångsperiod efter kriget med frånvaro av samordning mellan finans-,

⁸⁶ RA, UD, avd. H, vol. 2239, Boheman till Hammar-skjöld, 13 april 1951.

⁸⁷ IMF, C, Sweden, 710, Committee on Membership – Sweden, ”Report No. 3”, 9 juli 1951.

⁸⁸ IMF, C, Sweden, 1000, Par Value and Exchange Rates, ”Executive Board Meeting 703”, 25 september, och ”712”, 5 november 1951.

⁸⁹ Kungl Maj:ts proposition nr 252 1944. Se även Jonung (1993), s. 295.

penning-, valuta- och handelspolitik. Om den ekonomiska politiken hade en expansiv effekt så var det huvudsakligen en icke avsedd bieffekt av ansträngningarna att hålla en låg ränta i kombination med revalveringsbeslutet 1946.⁹⁰ Övergångsperioden kännetecknades av en rad förhandlingar, inte minst sammanhängande med Sveriges behov av kolimport, som utmynnade i handels- och kreditavtal med Polen, England och Sovjetunionen.⁹¹ Sveriges importbehov i kombination med avvecklingen av krigsårens regleringar och en missriktad tilltro till det brittiska pundet ledde till den svåra valutakrisen 1947. Den svenska valutareserven var dränerad på hårdvaluta (framför allt USA-dollar) och Sverige tvingades införa importrestriktioner den 15 mars 1947.

Detta beslut, i kombination med "ryssavtalet", ansträngde Sveriges relationer till USA, delvis därför att det påverkade det svensk-amerikanska handelsavtalet från 1935 och delvis beroende på att de ökade spänningarna mellan USA och Sovjet gjorde att Sveriges position mellan öst och väst hamnade i blickfånget. Ryssavtalet hade undertecknats i oktober 1946. I mars 1947 rapporterade den amerikanske ministern i Stockholm Louis G. Dreyfus till amerikanska UD att Rooth var på väg till USA och förmodligen skulle försöka att utverka ett dollarlån. Dreyfus konstaterade att "since signing Soviet agreement Swedish-American economic relations have been steadily deteriorating" och varje förfrågan som Rooth kunde tänkas göra skulle utgöra en unik möjlighet att ta upp en hel rad frågor om handelsrelationerna mellan de båda länderna till diskussion.⁹²

Svenskarna var angelägna om att förklara sin besvärliga situation. Några dagar innan importrestriktionerna infördes informerades Dreyfus av fyra medlemmar av den svenska regeringen: utrikesminister Östen Undén, finansminister Ernst Wigforss, handelsminister Gunnar Myrdal och folkhushållningsminister Axel Gjöres. Myrdal försökte förklara att Sverige inte hade för avsikt att ändra inriktningen på sin utrikeshandel⁹³ men Dreyfus var "fullständigt oförstående".⁹⁴ Ungefär tio dagar senare mottog Undén en not i vilken Dreyfus framhöll att svenskarna hade brutit mot en paragraf i det svensk-amerikanska handelsavtalet genom att inte varsla den amerikanska regeringen 30 dagar i förväg och att Sverige diskriminerade mot import av vissa varor från USA. När Undén och Dreyfus möttes öga mot öga några dagar senare var Dreyfus angelägen om att dämpa effekten av den skarpa noten.⁹⁵

Den amerikanska noten föranledde den svenska regeringen att sända

⁹⁰ Appelqvist (2000).

⁹¹ Karlsson (1992).

⁹² NARA, Country files 1934-52, Sweden, Box 35, Missions to the United States, Dreyfus till Secretary of State, 11 mars 1947.

⁹³ Karlsson (1992), s. 153.

⁹⁴ Gjöres (1967), s. 189.

Hammarskjöld till Washington för att reda ut problemen kring importrestriktionerna. Han förklarade, enligt *New York Times*, att Sverige inte haft något annat val än att införa importrestriktioner – bristen på bränsle och råvaror gjorde att man inte kunde öka exporten – och att man inte diskriminerade USA eller favoriserade europeiska länder inklusive Sovjet.⁹⁶ Ryssavtalet dök inte desto mindre upp gång på gång i hans diskussioner med amerikanerna. I juni hade problemen kring 1935 års handelsavtal retts ut. Sveriges valutaproblem kvarstod emellertid. Den svenska regeringen betraktade dessa problem som en "likviditetskris" som skulle kunna lösas med hjälp av ett amerikanskt dollarlån. Hammarskjöld var under hösten 1947 i USA för att försöka utverka ett sådant lån, men som vi redan har sett ansåg amerikanerna att Sverige kunde lösa sitt problem genom att ansluta sig till Valutafonden.

Sverige tycks ha beslutat sig för att gå med i Bretton Woods-institutionerna under 1949. Två händelser det året kan möjligtvis ha påverkat den svenska hållningen. För det första avgick Ernst Wigforss som finansminister den 30 juni. Som vi har konstaterat tycks han främst ha varit inriktad på inrikespolitiska frågor. För det andra devalverade England pundet med 30 procent i september och Sverige och andra europeiska länder följde efter. Dessa devalveringar demonstrerade att Bretton Woods-medlemskap var förenligt med möjligheten att devalvera sig ur en kostnads-kris.⁹⁷ Två tänkbara hinder på vägen mot Bretton Woods tycks ha blivit avlägsnade. Dessa händelser inträffade emellertid troligen alltför sent för att ha någon avgörande betydelse. Sverige hade varit involverat i de internationella handelsförhandlingarna i flera år och våren 1949, om inte förr, stod det klart att GATT-medlemskap och IMF-medlemskap måste gå hand i hand.

Sverige och neutraliteten

Nästa aspekt av Sveriges roll i ett vidare "landskap" gäller dess neutralitet, det vill säga de arrangemang och manövrer som användes för att först balansera mellan axelmakter och allierade och därefter mellan USA och Sovjet. I början av andra världskriget hade Sverige gjort åtskilliga eftergifter åt tyska intressen – export av järnmalm och kullager, permittenttrafik, transitering av trupp över svenskt territorium. Dessa eftergifter betraktades med viss förståelse av britterna. Amerikanerna intog, sedan de gått in

⁹⁵ RA, UD, avd. HP, vol. 2882, Dreyfus till Undén, 24 mars, och "PM" av Undén, 29 mars 1947.

⁹⁶ Walz (1947).

⁹⁷ Andersen (1951, s. 74) betecknade devalveringarna som en stor skiljelinje i efterkrigstidens ekonomiska politik, vilken i historiskt perspektiv måste ses som det första allvarliga försöket att slå en bro mellan den internationella och nationella målsättningen.

i kriget, en hårdare attityd. Denna attityd personifierades av huvudarkitekten bakom Bretton Woods-systemet, Harry Dexter White. Treasury argumenterade för svartlistning av vissa svenska affärsintressen i USA (SKF, Bosch). White betraktades i själva verket som expert på sådant som hade med SKF att göra.⁹⁸ Vid Bretton Woods-konferensen antogs en "Safehaven"-resolution om kapital och krigsbyte som gömmts undan av tyskarna i andra – särskilt neutrala – länder. Det handlar om en lång och komplicerad historia som inte kan berättas här.⁹⁹

I varje fall utmynnade Safehaven-förhandlingarna i Washington i ett avtal i juli 1946, vilket innebar att frågan om de tyska tillgångarna avlägsnades från den svenska vägen mot Bretton Woods. Samtidigt underminerades Whites ställning. Han presiderade vid Valutafondens första möte i maj 1946 men på grund av de rykten som cirkulerade om att han var spion för Sovjet kunde han inte väljas till fondens första chef.¹⁰⁰

När väl Sveriges tidigare relationer till Tyskland var avklarade kom Sveriges framtida relationer till Sovjetunionen in i bilden. Winston Churchills tal om "järnridån" i Fulton, Missouri, i mars 1946 brukar betraktas som startskottet för det kalla kriget. Historikern Harold James tar Sovjets beslut i december 1945 att inte gå med i Bretton Woods-samarbetet, tillsammans med George Kennans rapport från Moskva till Washington om detta beslut ("det långa telegrammet"), som "a useful chronological mark of the beginning of the cold war".¹⁰¹

Det råder ingen tvekan om att den amerikanska administrationen i slutet av 1940-talet ogillade neutralitet i allmänhet och svensk neutralitet i synnerhet.¹⁰² USA:s ambassadör i Sverige åren 1947–1950, H. Freeman Matthews, sägs ha bedrivit en veritabel antineutralitetskampanj mot Sverige.¹⁰³

Sverige försattes på så sätt i ett svårt politiskt läge. Landet manövrerade för att delta i det ekonomiska och politiska samarbetet i "väst" samtidigt som det försökte inta en neutral hållning mellan "öst" och "väst". Mycket av detta delikata manövrerande utfördes av Hammarskjöld, inte minst i samband med Sveriges förhandlingar med European Recovery

⁹⁸ Aalders & Wiebes (1996), s. 82.

⁹⁹ Se Aalders & Wiebes (1996), Arkivutredningen (1997), Olsson (1998) och (2001), SOU 1999:20.

¹⁰⁰ Boughton (2001) och Rees (1973). Källor till dessa rykten eller anklagelser var de amerikanska tidigare kommunisterna Whittaker Chambers och Elisabeth Bentley. White förhöordes av kongressutskottet för anti-amerikansk verksamhet (the House Un-American Activities Committee, HUAC) 1948 och avled endast några dagar senare. Det föreligger fortfarande, även efter öppnandet av KGB-arkiv, inget definitivt svar på frågan hurvida White var inblandad i spionage eller inte; underrubriken på Boughtons artikel är sålunda "Still Not Proven". Chambers trovärdighet har emellertid stärkts av den senaste analysen av hans anklagelser mot en annan mistänkt sovjetespion, Alger Hiss. Se White (2004).

¹⁰¹ James (1996), ss. 70-71. Kennan var USA:s chargé d'affaires i Moskva.

¹⁰² Lundestad (1980).

¹⁰³ Karlsson (1992), s. 235.

Program (ERP) – Marshallplanen – och i bildandet av och verksamheten i Organization for European Economic Cooperation (OEEC).

Slutsatser

Sveriges väg till Bretton Woods-medlemskap var lång och besvärlig. För att förenkla och sammanfatta skulle man kunna dela in den i tre etapper: Under den första, 1943–1946/47, stod Sverige som "intresserad åskådare". Landet var illa sett i Washington och London och hade inte inbjudits till Bretton Woods, det rådde osäkerhet om det nya betalningssystemets framtid, arvet från andra världskriget (tyska tillgångar) måste avvecklas och de svenska politikerna fokuserade på inhemska problem. Under den andra etappen, 1946/47–1949, befann sig Sverige "i väntan på ITO". Inhemska problem var fortfarande centrala, en likviditetskris utvecklades, det kalla kriget manade till försiktighet och framför allt väntade de svenska beslutsfattarna på utfallet av ITO-förhandlingarna. Under den sista etappen, 1950–1951, hade Sverige "brådska med förhinder". Man hade beslutat sig för att söka medlemskap i Bretton Woods-institutionerna men hamnade i en maktkamp mellan Europa och USA. Händelseutvecklingen under alla tre etapperna präglades i huvudsak av Sveriges förhållande till USA, som var Bretton Woods-systemets "grindvakt".

Den svenska debatten om det nya betalningssystemet nådde sin kulmen redan åren 1943–1944, när White- och Keynesplanerna offentliggjordes och Bretton Woods-konferensen ägde rum. Därefter var diskussionen ganska dämpad och sporadisk. Det är inte desto mindre möjligt att identifiera de viktigaste frågorna i debatten: Är det nödvändigt att upprätta en internationell valutaorganisation eller kan man börja med att helt enkelt upprätta en fast växelkurs mellan dollar och pund? Vilket utrymme kommer det att finnas för en självständig pris- och konjunkturpolitik? Är det meningsfullt att organisera ett betalningssystem utan att först återuppbbygga världshandeln? Varför behandlades neutrala stater så styvmoderligt? Skulle den nya organisationen bli ett redskap för (amerikansk) stormaktsimperialism? Var den föreslagna organisationen alltför komplicerad? Hur stor skulle kostnaden för svenskt medlemskap bli?

Det är svårt att gruppera deltagarna i denna diskussion efter ideologisk eller intressebaserad hemvist. Möjligen kan man skymta en generationsklyfta, där äldre aktörer som Cassel och Rooth var skeptiska till planerna på att organisera en valufond medan yngre aktörer som Ohlin, Myrdal, Böök och Thunholm – oavsett om de var ekonomer, politiker, bankmän, socialister, socialliberaler eller konservativa – ville se en internationell valutaorganisation som samtidigt gav enskilda stater frihet att parera konjunktursvängningar och prioritera full sysselsättning.

I den här artikeln har vi ägnat mer uppmärksamhet åt Dag Hammarskjöld än åt andra aktörer. Han hade stark förankring inom de myndigheter som hade störst betydelse i förhållande till Bretton Woods-institutionerna – Riksbanken, Finansdepartementet och Utrikesdepartementet – och han lyckades uppenbarligen skapa ett förtroende på det internationella planet. Hammarskjöld var, tillsammans med Ivar Rooth, den viktigaste aktören på den svenska vägen till Bretton Woods. Han förkroppsligade den svenska attityden: Vänta och se men lägg inga hinder på vägen framåt. Sök efter en medelväg mellan frihet att bedriva självständig nationell politik och samarbete för att skapa internationell ekonomisk stabilitet. Sverige hade råd att vänta och kunde samtidigt, för att använda Frank Coes formulering av Hammarskjölds budskap, "take all the steps in the right direction anyway".

Hammarskjöld och Rooth blev rikligt "belönade" för sitt försiktiga och förtroendeskapande manövrerande: Rooth blev chef för IMF 1951–1956 och efterträddes av en annan svensk, Per Jacobsson, 1956–1963. Och när Hammarskjöld blev generalsekreterare i FN 1953 hade han USA:s stöd tack vare sina tidigare förhandlingskontakter med amerikanarna.¹⁰⁴ På så vis fick Sverige ett betydande internationellt inflytande trots den "billiga" inträdesbiljetten till Bretton Woods.

¹⁰⁴ Se Svegfors (2005), s. 262.

Referenser

- Aalders, G. & Wiebes, C., (1996), *The Art of Cloaking Ownership: The Secret Collaboration and Protection of the German War Industry by the Neutrals: The Case of Sweden*, Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Aldcroft, D. & Oliver, M., (1998), *Exchange Rate Regimes in the Twentieth Century*, Cheltenham, UK & Northampton, MA: Edward Elgar.
- Andersen, S. (1951), "Efterkrigstidens valutapolitik i nordisk belysning", *Økonomi og Politik*.
- Appelqvist, Ö., (2000), *Bruten brygga: Gunnar Myrdal och Sveriges ekonomiska efterkrigspolitik 1943–1947*, Stockholm: Santérus Förlag.
- Arkivutredningen, (1997), *Riksbankens guldaffärer med Nazityskland*, Stockholm: Sveriges riksbank.
- Bordo, M. D. & Eichengreen, B. (red.), (1993), *A Retrospective on the Bretton Woods System: Lessons for International Monetary Reform*, Chicago & London: The University of Chicago Press.
- Boughton, J. M., (2001), "The Case against Harry Dexter White: Still Not Proven", *History of Political Economy*, vol. 33, nr 2.
- Browaldh, T., (1976), *Gesällvandring*, Stockholm: P. A. Norstedt & Söners Förlag.
- Cassel, G., (1943a), "Efterkrigstidens ekonomiska frihet", *Svensk Utrikeshandel*, nr 8.
- Cassel, G., (1943b), "Peningväsendets rekonstruktion", *Svenska Dagbladet*, 27 april.
- Cassel, G., (1943c), "Världsvälsutans problem", *Skandinaviska Bankens Kvartalsskrift*, nr 4, oktober.
- Dag Hammarskjöld: En minnesbok*, (1961), Stockholm: Albert Bonniers Förlag.
- Eichengreen, B., (1996), *Globalizing Capital: A History of the International Monetary System*, Princeton: Princeton University Press.
- Eichengreen, B. & Flandreau, M. (red.), (1997), *The Gold Standard in Theory and History*, London & New York: Routledge.
- Gjöres, A., (1967), *Vreda vindar*, Stockholm: P. A. Norstedt & Söners Förlag.
- Hammarskjöld, D., (1945), "Från Bretton Woods till 'full employment'", Supplement till Svenska Handelsbankens *Index*, oktober.
- Hammarskjöld, D., (1951), "Statstjänstemannen och politiken", *Tiden*.

- James, H., (1996), *International Monetary Cooperation Since Bretton Wood*, Washington, D.C.: International Monetary Fund/New York & Oxford: Oxford University Press.
- Jonung, L., (1993), "Riksbankens politik 1945–1990" i Werin, L. (red.), *Från rättereglering till inflationsnorm: Det finansiella systemet och riksbankens politik 1945–1990*, Stockholm: SNS Förlag.
- Josephy, B., (1943a), "Bancor eller Unitas?", *Industria*, 22 maj.
- Josephy, B., (1943b), "Från Whiteplanen till Världsbanken", *Industria*, 18 december.
- Josephy, B., (1944a), "Några synpunkter på valutaavtalet i Bretton Woods", *Svensk Utrikeshandel*, nr 16, 5 augusti.
- Josephy, B., (1944b), "Guldmyntfoten förr och nu: Valutaavtalet i Bretton Woods", *Industria*, 12 augusti.
- Karlsson, B., (1992), *Handelspolitik eller Politisk Handling: Sveriges handel med öststaterna 1946–1952*, Göteborg: Meddelanden från Ekonomisk-historiska institutionen vid Göteborgs Universitet 66.
- Kirshner, O. (red.), (1996), *The Bretton Woods-Gatt System: Retrospect and Prospect After Fifty Years*, Armonk, New York & London: M. E. Sharpe.
- Landberg, H., (2005), "Vägen till FN – den internationelle tjänstemannen träder fram" i Ask, S. & Mark-Jungkvist, A. (red.), *Freden som äventyr: Dag Hammarskjöld och FN:s framtid*, Stockholm: Atlantis.
- Lundestad, G., (1980), *America, Scandinavia, and the Cold War 1945–1949*, Oslo: Universitetsforlaget.
- Magnusson, E., (2003), "Sverige och Bretton Woods" i Hasselberg, Y. & Hedberg, P. (red.), *I samma båt: Uppsatser i finans- och företags-historia tillägnade Mats Larsson*, Uppsala: Uppsala Universitet.
- Myrdal, G., (1944a), "De internationella förhandlingarna i Washington om ekonomiska efterkrigsproblem", *Skrifter utgivna av Svenska Bankföreningen*, nr 75.
- Myrdal, G., (1944b), *Varning för fredsoptimism*, Stockholm: Albert Bonniers Förlag.
- Myrdal, G., (1944c), "Handels- och valutapolitik", *Mellanfolkligt samarbete*, nr 7–8.
- Myrdal, G., (1945), "Världshandels återuppbyggnad och svensk handelspolitik", *Nationalekonomiska föreningens förhandlingar*, 5 december.
- Ohlin, B., (1943a), "Efterkrigstidens penningväsen", *Stockholms-Tidningen*, 8 april.

- Ohlin, B., (1943b), "Lord Keynes' finansplan", *Stockholms-Tidningen*, 21 maj.
- Ohlin, B., (1943c), "Den amerikanska valutaplanen", *Stockholms-Tidningen*, 27 juni.
- Ohlin, B., (1943d), "En internationell bank", *Stockholms-Tidningen*, 26 oktober.
- Ohlin, B., (1944a), "Ett nytt penningväsende", *Stockholms-Tidningen*, 6 juli.
- Ohlin, B., (1944b), "Efterkrigstidens penningväsen", *Stockholms-Tidningen*, 14 augusti.
- Olsson, U., (1998), *Stockholms Enskilda Bank and the Bosch Group, 1939–1950*, Stockholm: Foundation for Economic History Research within Banking and Enterprise.
- Olsson, U., (2001), *Furthering a Fortune: Marcus Wallenberg, Swedish Banker and Industrialist 1899–1982*, Stockholm: Ekerlids Förlag.
- Prokorny, C. R., (1946), "Vad kostar oss Bretton Woods?", *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning*, 19 januari.
- Rees, D., (1973), *Harry Dexter White: A Study in Paradox*, New York: Coward, McCann & Geoghegan.
- Rooth, I., (1944), "Planer för ett internationellt samarbete efter kriget", *Skrifter utgivna av Svenska Bankföreningen*, nr 76.
- Scammell, W. M., (1975), *International Monetary Policy: Bretton Woods and After*, London: The Macmillan Press Ltd.
- Skidelsky, R., (2000), *John Maynard Keynes: Fighting for Britain, 1937–1946*, London & Oxford: Macmillan.
- SOU 1999:20. *Sverige och judarnas tillgångar: Slutrapport från Kommissionen om judiska tillgångar i Sverige vid tiden för andra världskriget*, Stockholm.
- Svegfors, M., (2005), *Dag Hammarskjöld: Den förste moderne svensken*, Stockholm: Norstedts.
- Thunholm, L-E., (1943), "De engelsk-amerikanska valutaplanerna", *Svensk Utrikeshandel*, nr 10, 15 maj.
- Thunholm, L-E., (1945), "De amerikanska bankerna och Bretton Woods-förslagen", *Ekonomisk Revy*, nr 3, juni.
- Thunholm, L-E., (1946a), "Kan Bretton Woods program genomföras?", *Svensk Utrikeshandel*, nr 9, 4 maj.
- Thunholm, L-E., (1946b), "Bretton Woods och den internationella valutafrågan", Stockholm: *Världspolitikens dagsfrågor*, nr 5.

- Triffin, R., (1964), *The Evolution of the International Monetary System: Historical Reappraisal and Future Perspectives*, Princeton, NJ: Studies in International Finance nr 12.
- Undén, Ö., (2002), *Anteckningar 1918–1952*, utgivna genom Karl Molin, Stockholm: Kungl. Samfundet för utgivande av handskrifter rörande Skandinaviens historia.
- Walz, J., (1947), "Defends Trade Bar Erected by Sweden", *New York Times*, 23 april.
- White, G. E., (2004), *Alger Hiss's Looking-Glass Wars: The Covert Life of a Soviet Spy*, Oxford: Oxford University Press.
- Wigforss, E., (1980), *Skrifter i urval VI: Fredskampen*, Stockholm: Tidens Förlag.
- Wihlborg, C., (1993), "Valutapolitiken" i Werin, L. (red.), *Från räntereglering till inflationsnorm: Det finansiella systemet och riksbankens politik 1945–1990*, Stockholm: SNS Förlag.

■ Nationalekonomen Dag Hammarskjöld

Kommentar ursprungligen framförd vid Riksbankens seminarium den 7 september 2005.

AV PROFESSOR EMERITUS BÖRJE KRAGH

Professor Börje Kragh har varit chef för Konjunkturinstitutet och varit anställd vid Förenta nationernas sekretariat i New York, Mexico City, Santiago de Chile och Genève.

Till hundraårsminnet av Dag Hammarskjölds födelse 1905 har intresset koncentrerats på hans verksamhet i FN där han blev utnämnd till generalsekreterare 1953. I Svensk Uppslagsbok från året innan karakteriseras han emellertid som "nationalekonom". Till den bilden hör Hammarskjöld som docent i nationalekonomi, som ordförande i riksbanksfullmäktige och som statssekreterare i Finansdepartementet. Hans verksamhet i Riksbanken och Finansdepartementet på 1930- och 1940-talet har beskrivits i tre skrifter som i Riksbankens regi tillkommit som ett led i firandet av hundraårsminnet. Det återstår dock att något beröra de avtryck som Hammarskjöld gjort i den vetenskapliga nationalekonomiska litteraturen.

År 1932 publicerade Hammarskjöld i *Ekonomisk Tidskrift* en artikel vari förebådas den analysteknik som senare skulle komma till användning i hans doktorsavhandling "Konjunkturspridningen" (Bilaga 4 till Arbetslöshetsutredningens betänkande, SOU 1933:29). Gunnar Myrdal var opponent på Hammarskjölds avhandling – en konfrontation som skulle följas av flera andra under de kommande åren. Hammarskjölds analys anknyter närmast till den som John Maynard Keynes använder i sitt arbete "A Treatise on Money" från 1930. Myrdals bidrag till Arbetslöshetsutredningen hade däremot, liksom kollegerna i Stockholmskolan, en uppläggnings analog med Keynes "General Theory".

För Hammarskjöld stod prispbildningen i centrum för konjunkturspridningen. Han studerade effekten av köpkraftsförändringar (till exempel vid ett exportöverskott) via lagerförändringar och omsättning fram till slutpriserna. Hammarskjöld använde sig av detaljerad och delvis självfabricerad statistik för att studera dessa förlopp (jordbruksstatistik, järnvägsstatistik med mera). Vidare testade han bilden av köpkraftsutvecklingen med kreditmarknadsstatistik. (Han konstaterade till exempel diskontots verknings-

löshet vid kreditbubblan 1931). Han gjorde ett doktrinhistoriskt sett tidigt försök att modelltekniskt beskriva ett ekonomiskt förlopp.

Som ensam kommittésekreterare tog Hammarskjöld hand om övergripande frågor om politikkoordinering. I detta sammanhang väckte han frågan om ett organ för fortlöpande konjunkturanalys till tjänst för bland annat Riksbanken, för statliga utredningar och för parterna på arbetsmarknaden. Därmed skulle, enligt Hammarskjöld, underlag skapas för samordning av olika typer av stabiliseringspolitik. Detta blev början till ett förslag och slutligt beslut om ett statligt konjunkturinstitut (proposition 1937:251). Hammarskjöld förordnades till ordinarie och jourhavande ledamot av nämnden för konjunkturinstitutet och Erik Lundberg till sakkunnig och därmed chef för institutet. Hammarskjöld bidrog till konjunkturrapporten nr 2 med en bilaga om statens roll i konjunkturförloppet.

Det är kanske nämnvärt att Erik Lundberg och Dag Hammarskjöld var släkt med varandra genom anor tillbaka till Carl Jonas Love Almqvist. (Ytterligare ett sammanträffande är att undertecknad, nummer tre i ordningen av chefer för Konjunkturinstitutet, också är relaterad till sagde Almqvist.)

Som statssekreterare i Finansdepartementet och som riksbanksfullmäktiges ordförande hade Hammarskjöld stort inflytande över den ekonomiska politiken. Hans påverkan kan spåras i många promemorior och avspeglas, fast bara sporadiskt, i den akademiska debatten. Ett exempel är den PM angående principerna för budgetens balansering som Hammarskjöld skrev som bilaga till 1946 års statsverksproposition (proposition 222). Promemorian gav upphov till en artikel av professor Carsten Welinder i *Ekonomisk Tidsskrift* (1946), följd av en kommentar av Hammarskjöld och ett genmäle från Welinder. Diskussionen rörde sig mestadels på ett semantiskt plan, där förutsättningarna för samhällsekonomisk budgetbalansering ställs mot innebörden av samhällsrättsliga balanseringsprinciper, bland annat i frågan om uppdelningen på drifts- och kapitalbudget. Argumenteringen är å omse sidor ganska snårig. I frågor som rörde praktisk politik, som till exempel problem i samband med betydande stats-skuld, hänvisar Hammarskjöld till att hans reflexioner direkt bygger på dagserfarenheter i motsats till den verklighetsförenklade läroboksanda vid vilken analysen alltför ofta får stanna. Man bortser då, enligt Hammarskjöld, bland annat från de föreställningar om budgeten som är levande verklighet i bestämmande kretsar och från bindningar satta av institutionella förhållanden som till exempel en given budgetteknik.

En debatt som hade direkt ekonomisk-politisk relevans avsåg frågan om räntepolitiken 1945. Den hade Hammarskjölds signatur och ledde till debattartiklar i *Ekonomisk Tidsskrift* 1946 och 1947. Frågan gällde argu-

menten för och emot räntesänkningen 1945 och har vissa likheter med den debatt som förts 60 år senare.

Konjunkturpolitiska skäl talade för en expansiv penningpolitik under den närmaste efterkrigstiden. Hammarskjöld ansåg det emellertid vara viktigast att förhindra inflation. Därför borde sparandet hållas uppe, särskilt genom en attraktiv inlåningsränta i bankerna. En fast oförändrad ränta skulle dessutom eliminera osäkerheten för sparare och investerare.

I februari 1945 sänkte dock Riksbanken diskontot från 3 till 2,5 procent. Hammarskjöld hävdade att sänkningen framtvingades av marknadskrafter som Riksbanken inte kunde stå emot. Kraftig likvidisering i samband med statlig underskottsfinansiering hade ökat konkurrensen mellan kreditinstituten om investeringsobjekten. Detta hade lett till en successiv nedpressning av inteckningsräntan, vilket var känsligt för de sämst ställda sparbankerna. En räntesänkning tedde sig som nödvändig för att rädda deras vinstmarginaler genom en sänkning av inlåningsräntan. Omfattande "open market operations" skulle visserligen kunna stabilisera obligationsräntan men skulle – vid rådande förväntningar om räntefall – bli alltför kostsamma.

Hammarskjölds historieskrivning fick inte stå oemotsagd. Bland annat ingick sedermera chefen för Konjunkturinstitutet Bent Hansen i svaromål. Debatten fördes i form av artiklar i *Ekonomisk Tidskrift*. Själv sökte jag uppträda som domare. I ett avsnitt i min doktorsavhandling hävdade jag att de till synes diametralt motsatta analysresultaten berodde på att det fanns implicita skillnader i de förutsättningar som använts i respektive analyser. Till synes fick dock Hammarskjöld sista ordet med (det muntligt framförda) påpekandet att bara den som arbetade inom Riksbanken kunde till fullo förstå motiven för dess handlande. Det var i princip samma argument som använts i debatten med Welinder.

En annan uppmärksamman penningpolitisk begivelse med Hammarskjöld som huvudaktör var apprecieringen av svenska kronan den 12 juli 1946 (plus 17 procent). Enligt Hammarskjöld var motivet bland annat risken för kraftiga prisstegringar i USA med kostnadsspridning till andra länder via de internationella råvarumarknaderna (här lyser tankegångarna från Hammarskjölds avhandling igenom!). Myrdal var på den tiden handelsminister och upprördes över att regeringen inte informerades om åtgärden, som rimmade dåligt med hans prognoser om en efterfrågedepression.

Vid ett möte med Nationalekonomiska Föreningen i mars 1947 angrep Erik Lundberg den förda politiken och kom särskilt in på apprecieringen. Enligt Lundberg borde inflationshotet mötas med åtstramning inte från kostnadssidan, utan med åtstramning av efterfrågan. Hammarskjöld

gick i svaromål på den kritik som ur hans synpunkt torde ha kommit från ett både oväntat och ovälkommet håll.

Myrdal var arkitekten till handels- och kreditavtalet med Sovjetunionen 1946 ("miljardkrediten") med det uttalade syftet att ge bränsle till den svenska konjunkturen. Hammarskjöld hade en annan geopolitisk intresseinriktning och låg bakom ett betalningsavtal med valutakredit till England. Beloppet uppgick till drygt halva rysskrediten och hade inga direkta handelspolitiska syften. – Det var på Storbritanniens förslag som Hammarskjöld sedan blev FN:s generalsekreterare.

En annan motsättning mellan Myrdal och Hammarskjöld kan noteras från den tid den förre var chef för FN:s Europakommission i Genève och den senare var högste FN-chef i New York. Myrdal initierade en utredning om en kartellisering av de internationella bensinbolagen ("The Seven Sisters") som stoppades av Hammarskjöld.

Under de första åren som generalsekreterare tog nationalekonomen Hammarskjöld sig tid att noga läsa FN:s ekonomiska rapportering. Själv anställd i New York bevittnade jag hur utkastet till *World Economic Report* kom tillbaka till medarbetarna med preciserade ändringsförslag av Hammarskjölds hand. Så småningom tog emellertid den diplomatiska verksamheten hela hans tid i anspråk.

Bland FN-personalen kom Hammarskjöld att successivt omfattas av stigande respekt och beundran. Ett vittnesbörd om detta är en episod från FN-filialen i Mexico City, då staden 1957 nattetid råkade ut för en kraftig jordbävning. FN-byggnaden skadades ordentligt. Bland annat uppstod stora sprickor i väggarna. I sin rapport till högkvarteret i New York om förödelsen påpekade filialchefen som slutkläm att allt som hänger på väggarna hade ramlat ner och fördärvats, men att som genom Guds nåd och speciella försyn det enda som hängde kvar oskadat var ett stort porträtt av generalsekreteraren.

Referenser

- Hammarskjöld, D., (1932), "Utkast till en algebraisk metod för dynamisk prisanalys", *Ekonomisk Tidskrift*.
- Hammarskjöld, D., (1933), "Konjunkturspridningen", SOU 1933:29.
- Hammarskjöld, D., (1938), "Staten som marknadsfaktor i konjunkturförloppet", bilaga 1 till *Meddelanden från Konjunkturinstitutet*, Serie A:2.
- Hammarskjöld, D., (1946), "Kommentar", *Ekonomisk Tidskrift*, nr 2.
- Hammarskjöld, D., (1946), "Reflexioner kring ett ränteproblem", *Ekonomisk Tidskrift*, nr 4.
- Hammarskjöld, D., (1947), "Replik till Bent Hansen", *Ekonomisk Tidskrift*, nr 1.
- Hansen, B., (1947), "Hammarskjölds ränteproblem", *Ekonomisk Tidskrift*, nr 1.
- Hansen, B., (1947), "Replik till Dag Hammarskjöld", *Ekonomisk Tidskrift*, nr 3.
- Kragh, B., (1951), "Prisbildningen på kreditmarknaden", Appelbergs Boktryckeriaktiebolag.
- Myrdal, G., (1944), "Varning för fredsoptimism".
- Welinder, C., (1946), "Budgetpolitiken inför kravet på samhällsekonomisk balans", *Ekonomisk Tidskrift*, nr 2.
- Welinder, C., (1946), "Genmäle", *Ekonomisk Tidskrift*, nr 2.

Tumba Bruksmuseum invigs

Tumba Bruksmuseum invigdes lördagen den 4 juni 2005 som en del av högtidlighållandet av Tumba Bruks 250-årsjubileum. Bruksmuseet har tillkommit på initiativ av Sveriges riksbank och kommer att drivas av Kungliga Myntkabinettet. Bruksmuseet visar upp Tumba Bruks historia, Riksbankens sedelhistoria och papperstillverkningen i Tumba Bruk. Riksbanken har gett ut en minnesedel om 100 kr för att högtidlighålla 250-årsjubileumet.

Kenneth Rogoff ny rådgivare till Riksbanken

Sveriges riksbank har utnämnt professor Kenneth Rogoff, Harvard University, till rådgivare åt Riksbankens direktion. Kenneth Rogoff är född 1953 och doktorerade vid MIT 1980. Han har varit professor vid Princeton och Harvard. Han har även arbetat på den amerikanska centralbanken och på Internationella valutafonden. Rogoffs forskningsområde är internationell ekonomi och makroekonomi och han har bedrivit både teoretisk och empirisk forskning.

Systemet med externa rådgivare till Riksbanken har funnits i 15 år. Övriga rådgivare till direktionen är professor Franklin Allen (Wharton School, University of Pennsylvania), professor Arnoud Boot (Universitetet i Amsterdam) och professor Lars Svensson (Princeton University). Dessutom är professor Eric Leeper (Indiana University) rådgivare till avdelningen för penningpolitik.

Riksbanken ger med anledning av 100-årsminnet av unionsupplösningen mellan Sverige och Norge ut minnesmynt i guld och silver

För att högtidlighålla 100-årsminnet av unionsupplösningen mellan Sverige och Norge har Riksbanken gett ut ett 200 kronors minnesmynt i silver och ett 2 000 kronors minnesmynt i guld. Försäljningen började den 16 juni 2005. Konstnär är skulptören Annie Winblad Jakubowski och mynten har tillverkats av Nordic Coin AB Svenska myntverket i Eskilstuna.

På myntens framsida visas två i höjdlid förskjutna vertikala halvor som genom en linje delar en cirkel i två delar. Omskriften är upptill "NORGE 1905 o 2005 SVERIGE" och nedtill "UNIONSUPPLÖSNINGEN". På myntens framsida är en flaggstång med en tretungad flagga avbildad. Till vänster om flaggstången finns texten "TVÅ NATIONER I SAMFÖRSTÅND".

Sedlar och mynt motsvarande 5 miljarder kronor ogiltiga från årsskiftet 2005/06

Vissa äldre sedlar och mynt till ett värde av nästan 5 miljarder kronor upphör den 1 januari 2006 att vara giltiga betalningsmedel. Det motsvarar ungefär 5 procent av alla svenska sedlar och mynt som finns i omlopp i dag.

Sedlar som blir ogiltiga är de äldre versionerna av 100- och 500-kronorssedlarna utan folieband och genomsiktsbild samt de äldre 20-kronorssedlarna av något större storlek och med en mer blåaktig färgton. Mynt som blir ogiltiga är samtliga silverfärgade 50-öresmynt. Syftet är att minska antalet parallella versioner och därmed göra det lättare för allmänheten att känna till sedlars och mynts utseende och säkerhetsdetaljer. En större informationskampanj kommer att påbörjas i höst.

Den svenska finansmarknaden

Den 1 juli 2005 publicerades *Den svenska finansmarknaden 2005*. Skriften ges ut en gång per år och syftar till att öka kunskapen om det finansiella systemet och dess funktioner i samhällsekonomin.

Skriften beskriver institutioner och marknader samt dess roller i ekonomin. Förutom värdepappers- och derivatmarknaderna omfattar beskrivningarna även exempelvis bankerna, försäkringsbolagen, fondbolagen och värdepappersbolagen. Dessutom ägnas ett särskilt kapitel åt att beskriva och förklara den speciella infrastruktur som används för betalningar och värdepapperstransaktioner i Sverige.

Svenskt värdepappersinnehav 2004

Det totala värdet av svenska värdepapperstillgångar i utlandet uppgick vid utgången av 2004 till 1 817 miljarder kronor; en ökning med 18 procent jämfört med vid utgången av 2003. Det visar den årliga undersökningen om svenska placerares innehav av utländska portföljaktier och räntebärande värdepapper som publicerades den 1 september 2005.

Värdeökningen beror främst på stigande börskurser men även på ökade köp av både aktier och räntebärande värdepapper. Undersökningen visar också att drygt två tredjedelar av svenskarnas totala utländska portfölj var investerad inom EU-området. Den största innehavarkategorin av portföljtillgångarna är sektorn 'Övriga finansinstitut', som består av bland annat försäkringsbolag och fonder.

Riksbanken ger med anledning av 100-årsminnet av Dag Hammarskjölds födelse ut minnesmynt i guld och silver

För att högtidlighålla 100-årsminnet av Dag Hammarskjölds födelse har Riksbanken gett ut ett 200 kronors minnesmynt i silver och ett 2 000 kronors minnesmynt i guld. Försäljningen började den 7 september 2005.

Konstnär är Ernst Nordin och mynten har tillverkats av Nordic Coin AB Svenska myntverket i Eskilstuna.

På myntens framsida visas ett porträtt av Dag Hammarskjöld i profil omgivet av omskriften "DAG HAMMARSKJÖLD" upptill och årtalen "1905–2005" nedtill. På myntens frånsida finns stiliserade lågor med omskriften "VÅR VÄG ÄR GLÖD OCH ICKE ASKA"; en text ur Dag Hammarskjölds tolkning av den franske författaren och nobelpristagaren Saint-John Perse's "Chronique".

Minnesmynten presenterades av riksbanksfullmäktiges vice ordförande Johan Gernandt vid en ceremoni på Riksbanken i samband med ett seminarium som uppmärksammade Dag Hammarskjöld som ekonom och hans tid på Riksbanken. Riksbankschef Lars Heikensten, professor Assar Lindbeck och skådespelerskan Lena Endre, som framförde några av Hammarskjölds texter, medverkade.

Riksbanken omfördelar guld- och valutareserven

Riksbanken avser att under tiden 27 september 2005 till 26 september 2006 sälja upp till 10 ton av guldreserven. Försäljningen sker inom ramen för det guldavtal – Central Bank Gold Agreement (CBGA) – som tecknats mellan 15 europeiska centralbanker och som trädde i kraft den 27 september 2004. Avtalet löper på fem år och ger Riksbanken möjlighet att sälja upp till 60 ton guld fördelat över avtalsperioden. Förra året sålde Riksbanken 15 ton guld inom ramen för guldavtalet. Intäkterna från försäljningen kommer att återinvesteras i valutareserven, det vill säga i värdepapper i utländsk valuta. Syftet med att minska andelen guld är att möjliggöra för en bättre riskjusterad avkastning på Riksbankens tillgångar.

Riksbanken och bankerna träffar överenskommelse om kontanthantering

Riksbanken och bankerna Danske Bank i Sverige, Föreningssparbanken, Handelsbanken, Nordea och SEB har träffat en överenskommelse som innebär att driften vid Riksbankens depåer i Härnösand och Malmö fortsätter fram till den 1 juli 2006. Därmed säkerställs övergången till den nya kontanthanteringsstruktur som Riksbanken beslutade om i augusti 2004. Tidigare uppsagd personal på Riksbankens depåer i Härnösand och Malmö kommer att erbjudas anställning hos bankerna.

Riksbanken inledde 1998 ett arbete med att effektivisera kontanthanteringens med en minskning av antalet riksbanksdepåer från elva till fyra. I augusti 2004 beslutade Riksbanken att minska antalet depåer ytterligare, från fyra till två. En utvecklad depåstruktur i bankernas regi väntas leda till att antalet värdetransporter kan minskas och kontanthanteringens i landet blir säkrare och effektivare.

Riksbankschef Lars Heikensten avgår

Riksbankschef Lars Heikensten har av regeringen nominerats till svensk ledamot av den Europeiska revisionsrätten och han har därför meddelat riksbanksfullmäktige att han beslutat avgå senast den 1 mars 2006.

Med anledning av beslutet gör Heikensten följande kommentar: "Det finns flera skäl till att jag tagit detta beslut. Jag ser fram emot möjligheten att arbeta i den europeiska revisionsrätten. Den bedriver ett viktigt arbete som spänner över hela EU:s verksamhet, med nära kopplingar till flera av EU:s institutioner främst kanske parlamentet. Om jag godkänns kommer jag att få goda möjligheter att lära mig nya saker och förhoppningsvis också att bidra till utvecklingen inom EU."

Stefan Ingves ny riksbankschef, Svante Öberg ny vice riksbankschef och Lars Nyberg omvald som vice riksbankschef

Riksbanksfullmäktige beslutade den 11 oktober 2005 att utse Stefan Ingves att efterträda Lars Heikensten som riksbankschef. Samtidigt utsågs Svante Öberg till ny ledamot i Riksbankens direktion. Bakgrunden är att vice riksbankschef Villy Bergström avgår vid årsskiftet, två år före utgången av hans mandatperiod. Fullmäktige omvalde vidare vice riksbankschef Lars Nyberg för en ny mandatperiod. Samtliga beslut fattades med enhällighet.

Stefan Ingves är 52 år, ekonomie doktor och sedan 1999 chef för avdelningen för monetära och finansiella system på Internationella valutafonden, IMF. Dessförinnan var han bland annat finansråd och chef för finansmarknadsavdelningen på Finansdepartementet under 1980- och början av 1990-talet, generaldirektör vid Bankstödsnämnden (1993–1994) samt vice riksbankschef (1994–1998).

Svante Öberg är 59 år och för närvarande chef för Statistiska centralbyrån. Han har tidigare bland annat varit chef för Konjunkturinstitutet (1997–1999), statssekreterare på Finansdepartementet (1994–1997) och (1990–1991) samt rådgivare på IMF (1992–1994).

Lars Nyberg är 60 år och har varit vice riksbankschef sedan 1999. Han är docent i nationalekonomi och har tidigare bland annat varit vice VD i Handelsbanken och Föreningsparbanken samt VD i Länsförsäkringar.

Samtliga tillträder vid årsskiftet.

Riksbankens direktion består av sex ledamöter som väljs för mandatperioder på sex år. Övriga ledamöter är förste vice riksbankschef Eva Srejber och vice riksbankscheferna Kristina Persson och Irma Rosenberg.

Riksbanken ger med anledning av 150-årsminnet av Sveriges första frimärke ut minnesmynt

Med anledning av 150-årsminnet av Sveriges första frimärke ger Riksbanken ut ett minnesmynt. Myntet har ett nominellt värde av 50 kronor och försäljningspriset är 60 kronor. Myntupplagan är begränsad till 100 000 stycken. Försäljningsstarten skedde den 14 oktober 2005. Konstnär är

Annie Winblad Jakubowski och mynten har tillverkats av Nordic Coin AB Svenska Myntverket i Eskilstuna.

På myntets framsida visas ett 4 skilling banco frimärke med omskrift i en ram "SVERIGES FÖRSTA FRIMÄRKE 150 ÅR" samt till vänster året "1855" och till höger "2005". På frånsidan av myntet visas en bild av ett bevingat brev som flyger över ett landskap med hus och skog avbrutet av en väg genom landskapet. På brevet finns ett posthorn avbildat. Till höger finns valörbeteckningen 50 KR. Randen på myntet är slät.

■ Kalendarium

- 2002-03-18 Riksbanken beslutar höja *reporäntan* från 3,75 procent till 4,0 procent att gälla fr.o.m. den 20 mars 2002. Riksbanken beslutar vidare att *in-* och *utlåningsräntan* justeras till 3,25 respektive 4,75 procent.
- 04-25 Riksbanken beslutar höja *reporäntan* från 4,0 procent till 4,25 procent att gälla fr.o.m. den 2 maj 2002. Riksbanken beslutar vidare att *in-* och *utlåningsräntan* justeras till 3,5 respektive 5 procent.
- 06-28 Riksbanken fastställer *referensräntan* för perioden 1 juli 2002–31 december 2002 till 4,5 procent.
- 11-15 Riksbanken beslutar sänka *reporäntan* från 4,25 procent till 4,0 procent att gälla fr.o.m. den 20 november 2002. Riksbanken beslutar vidare att *in-* och *utlåningsräntan* justeras till 3,25 respektive 4,75 procent.
- 12-05 Riksbanken beslutar sänka *reporäntan* från 4,0 procent till 3,75 procent att gälla fr.o.m. den 11 december 2002. Riksbanken beslutar vidare att *in-* och *utlåningsräntan* justeras till 3,0 respektive 4,5 procent.
- 2003-01-01 Riksbanken fastställer *referensräntan* för perioden 1 januari 2003–30 juni 2003 till 4,00 procent.
- 03-17 Riksbanken beslutar sänka *reporäntan* från 3,75 procent till 3,50 procent att gälla fr.o.m. den 19 mars 2003. Riksbanken beslutar vidare att *in-* och *utlåningsräntan* justeras till 2,75 respektive 4,25 procent.
- 06-05 Riksbanken beslutar sänka *reporäntan* från 3,50 procent till 3,00 procent att gälla fr.o.m. den 11 juni 2003. Riksbanken beslutar vidare att *in-* och *utlåningsräntan* justeras till 2,25 respektive 3,75 procent.
- 06-30 Riksbanken fastställer *referensräntan* för perioden 1 juli 2003 till 31 december 2003 till 3,0 procent.
- 07-04 Riksbanken beslutar sänka *reporäntan* från 3,0 procent till 2,75 procent att gälla fr.o.m. den 9 juli 2003. Riksbanken beslutar vidare att *in-* och *utlåningsräntan* justeras till 2,00 respektive 3,50 procent.
- 2004-01-01 Riksbanken fastställer *referensräntan* för perioden 1 januari 2004–30 juni 2004 till 3,0 procent.

- 02-06 Riksbanken beslutar sänka *reporäntan* från 2,75 procent till 2,50 procent att gälla fr.o.m. den 11 februari 2004. Riksbanken beslutar vidare att *in-* och *utlåningsräntan* justeras till 1,75 respektive 3,25 procent.
- 03-31 Riksbanken beslutar sänka *reporäntan* från 2,50 procent till 2,00 procent att gälla fr.o.m. den 7 april 2004. Riksbanken beslutar vidare att *in-* och *utlåningsräntan* justeras till 1,25 respektive 2,75 procent.
- 06-30 Riksbanken fastställer *referensräntan* för perioden 1 juli 2004 till 31 december 2004 till 2 procent.
- 2005-01-01 Riksbanken fastställer *referensräntan* för perioden 1 januari 2005–30 juni 2005 till 2 procent.
- 06-20 Riksbanken beslutar sänka *reporäntan* från 2,00 procent till 1,50 procent att gälla fr.o.m. den 22 juni 2005. Riksbanken beslutar vidare att *in-* och *utlåningsräntan* justeras till 0,75 respektive 2,25 procent.
- 06-30 Riksbanken fastställer *referensräntan* för perioden 1 juli 2005–31 december 2005 till 1,5 procent.

■ Avgivna yttranden

Riksbankens direktion har sedan den 1 januari 2002 avgivit följande yttranden över betänkanden, utredningar och skrivelser.

- 2002-02-22 Yttrande över promemoria om tillämpning av EG-förordningen om gränsöverskridande betalningar i euro. Avgivet till Finansdepartementet.
- 06-06 Yttrande över (Ds 2002:5) om Reformerade bank- och finansieringsrörelse regler. Avgivet till Finansdepartementet.
- 07-02 Yttrande över Betänkandet (SOU 2001:96) "En rättvisare värld utan fattigdom". Avgivet till Utrikesdepartementet.
- 09-30 Yttrande över Värdepappersfondsutredningens delbetänkande (SOU 2002:56). Avgivet till Finansdepartementet.
- 10-04 Yttrande över delbetänkandet "Tid – för arbete och ledighet" (SOU 2002:58). Avgivet till Näringsdepartementet.
- 10-08 Yttrande över betänkandet "Stabiliseringspolitik i valutaunionen" (SOU 2002:16). Avgivet till Finansdepartementet.
- 10-25 Remissyttrande av förslag till riktlinjer för statsskuldens förvaltning. Avgivet till Finansdepartementet.
- 2003-02-21 Yttrande över promemorian "Starkare ekonomiska drivkrafter för arbetsgivare att minska sjukfrånvaron" (Ds 2002:63). Avgivet till Finansdepartementet.
- 03-19 Yttrande över Värdepappersfondsutredningens slutbetänkande (SOU 2002:104). Avgivet till Finansdepartementet.
- 04-10 Yttrande över Riksdagens revisorers rapport (2002/03:9) Upphandling vid Sveriges riksbank. Avgivet till Riksdagens revisorer.
- 04-30 Yttrande över Framtida finansiell tillsyn (2003:22). Avgivet till Finansdepartementet.
- 04-30 Yttrande över Riksdagens revisorers rapport (2002/03:11) Riksbankens verksamhet – en studie av produktiviteten i Riksbanken. Avgivet till Riksdagens revisorer.
- 04-30 Yttrande över betänkande (SOU 2002:118) Utveckling och förbättring av den ekonomiska statistiken samt delbetänkandet (2002:73) Förbättrad statistik om hushållens inkomster. Avgivet till Finansdepartementet.

- 05-07 Yttrande över förslag till Europaparlamentets och rådets direktiv om öppenhetskrav för emittenter vars värdepapper upptagits till handel på en reglerad marknad. Avgivet till Finansdepartementet.
- 05-30 Yttrande över betänkandet Våra skatter? (SOU 2002:47). Avgivet till Finansdepartementet.
- 06-30 Yttrande över departementspromemorian (Ds 2003:28) Kandidatländernas anslutning till den Europeiska unionen. Avgivet till Utrikesdepartementet.
- 06-30 Yttrande över transparensutredningens betänkande (SOU 2003:48) Införlivande av transparensdirektivet. Avgivet till Näringsdepartementet.
- 06-30 Yttrande över promemoria om förslag till Lag om Europabolag (Ds 2003:15). Avgivet till Justitiedepartementet.
- 09-04 Yttrande över departementsskrivelse 2003:36 "Europeiska konventet om EU:s framtid: resultat och utgångspunkter inför nästa regeringskonferens". Avgivet till Utrikesdepartementet.
- 09-18 Yttrande över Finansinspektionens rapport Intressekonflikter i livbolagen. Avgivet till Finansdepartementet.
- 11-14 Promemoria om ratificering av ändring i stadgan för Europeiska centralbankssystemet och Europeiska centralbanken. Avgivet till Finansdepartementet.
- 12-22 Yttrande över slutbetänkandet "Förslag till ett moderniserat solvenssystem för försäkringsbolag" (SOU 2003:84). Avgivet till Finansdepartementet.
- 2004-04-15** Yttrande över departementspromemorian Nya principer för utformning av statsbudgeten (Ds 2003:49). Avgivet till Finansdepartementet.
- 06-29 Yttrande över Långtidsutredningens betänkande (SOU 2004:19). Avgivet till Finansdepartementet.
- 09-14 Yttrande över delbetänkandet Samhällets behov av betaltjänster (SOU 2004:52). Avgivet till Näringsdepartementet.
- 09-14 Yttrande över Finansdepartementets promemoria om flytt rätt för pensionssparande (Fi 2004/2598). Avgivet till Finansdepartementet.
- 10-06 Yttrande över betänkandet Näringslivet och förtroendet (SOU 2004:47) samt Svensk kod för bolagsstyrning (SOU 2004:46). Avgivet till Justitiedepartementet

- 2005-01-12 Yttrande över Finansdepartementets promemoria Vissa kupongskattefrågor (Fi2004/6209). Avgivet till Finansdepartementet.
- 01-12 Yttrande över remiss angående behov av sekretess för uppgifter om sändare (basstationer) för mobiltelefoni. Avgivet till Post & Telestyrelsen.
- 01-13 Yttrande över delbetänkandet Genomförande av tjänstepensionsdirektivet (SOU 2004:101). Avgivet till Finansdepartementet.
- 01-13 Yttrande över promemoria om ändrade avgifter för insättningsgarantin (Fi2004/5444). Avgivet till Finansdepartementet.
- 02-03 Yttrande över remiss av Krisberedskapsmyndighetens översyn av förordningen (2002:472) om fredstida krishantering och åtgärder vid höjd beredskap (0409/2004). Avgivet till Krisberedskapsmyndigheten.
- 02-11 Yttrande över remiss av Krisberedskapsmyndighetens planeringsunderlag avseende samhällets krisberedskap 2006 (0522/2004). Avgivet till Krisberedskapsmyndigheten.
- 02-24 Yttrande över Finansdepartementets promemoria om ett förnyat efterlevandeskydd inom premiepensionssystemet (Fi2001/4111). Avgivet till Finansdepartementet.
- 02-25 Yttrande över promemoria om ersättningar till ledande befattningshavare i aktiebolag och försäkringsbolag (promemoria 2005-01-04) (Ju2005/39/L1). Avgivet till Justitiedepartementet.
- 03-10 Yttrande över promemorian Fördraget om upprättande av en konstitution för Europa (Ds 2004:52) del 1–4. Avgivet till Utrikesdepartementet.
- 03-10 Yttrande över promemorian Förenklade redovisningsregler m.m. (Ju2004/10672/L1). Avgivet till Justitiedepartementet.
- 04-06 Yttrande över förslag beträffande föreskrifter om informationssäkerhet för 24-timmarsmyndigheter. Avgivet till Statskontoret.
- 04-11 Yttrande angående remiss av rapporten Strategi för att säkra Internets infrastruktur. Avgivet till Näringsdepartementet.
- 04-14 Yttrande angående remiss av rapporten Svensk krisberedskap i internationell samverkan. Avgivet till Krisberedskapsmyndigheten.

- 05-02 Yttrande över promemoria om förslag till ny lag om särskild tillsyn över finansiella konglomerat och till flera ändringar i befintliga lagar på finansmarknadsområdet (Ds 2005:1). Avgivet till Finansdepartementet.
- 05-13 Yttrande över riksdagsförvaltningens remiss om lag om säkerhetsskydd i riksdagen och dess myndigheter (Dnr 030-3555-04/05). Avgivet till Riksdagsförvaltningen.
- 06-20 Yttrande över betänkandet "Reformerat system för insättningsgarantin", SOU 2005:16. Avgivet till Finansdepartementet.
- 07-15 Yttrande angående remiss av En utvecklad krisberedskap – Krisberedskapsmyndighetens (KBM) underlag inför 2005 års proposition om krisberedskap och KBM:s översyn av förordning (2002:472) om åtgärder för framtida krishantering och förhöjd beredskap. Avgivet till Försvarsdepartementet.
- 07-19 Yttrande över promemoria Vissa skattefrågor med anledning av ny aktiebolagslag, m.m. (Fi2005/3215). Avgivet till Finansdepartementet.
- 09-12 Yttrande över promemoria angående framskjuten tillämpningstidpunkt för nya värderingsbestämmelser i årsredovisningslagen (Ju2005/5758/L1). Avgivet till Justitiedepartementet.
- 09-12 Yttrande över remissen Prospektansvar – slutbetänkande av Prospektutredningen (SOU 2005:18). Avgivet till Finansdepartementet.
- 09-12 Yttrande angående Ny reglering av offentliga uppköpserbjudanden (SOU 2005:58). Avgivet till Justitiedepartementet.
- 09-27 Yttrande över remiss angående Föreskrifter och allmänna råd om intern riskklassificering (IRK) och föreskrifter om operativ risk (FI Dnr 05-5696-200). Avgivet till Finansinspektionen.
- 10-05 Yttrande över remissen Följdändringar med anledning av departementspromemorian Förenklade redovisningsregler med mera. (Ju2004/10672/L1) (Fi2005/4324). Avgivet till Finansdepartementet.
- 10-05 Yttrande över delbetänkandet "Säker information – förslag till informationssäkerhetspolitik" (SOU 2005:42) (Fö2005/1418). Avgivet till Försvarsdepartementet.
- 10-10 Yttrande över remissen Förslag till ändringar och anpassningar av redovisningsföreskrifterna med anledning av

verkligt värdeoptionen samt Redovisningsrådets normer (FI Dnr 05-191-250). Avgivet till Finansinspektionen.

■ Tabeller

- 1 Riksbankens tillgångar och skulder 101
- 2 Penningmängd 102
- 3 Av Riksbanken bestämda räntesatser 103
- 4 Kapitalmarknadsräntor 103
- 5 Dagslåne- och penningmarknadsräntor 104
- 6 Internationella räntor och ränta på statskuldväxlar 105
- 7 TCW-index och kronans kurs mot vissa valutor 106
- 8 Effektiv nominell växelkurs – TCW-index 107

Aktuell statistik från Riksbanken redovisas även på Internet (www.riksbank.se). Tidpunkter för publicering av statistik över Riksbankens balansräkning och valutareserv samt finansmarknads- och betalningsbalansstatistik tillkännages på Internationella valutafondens (IMF) webbplats (dsbb.imf.org). Publiceringstidpunkter finns även på Riksbankens webbplats.

1 Riksbankens tillgångar och skulder

TILLGÅNGAR. MILJONER KRONOR

		Guld	Utlåning till penning- politiska motparter	Fordringar i utländsk valuta	Övriga tillgångar	Summa
2004	Jan	18 029	15 901	146 891	12 110	192 931
	Feb	18 029	14 887	146 551	11 828	191 295
	Mars	19 130	14 509	151 951	11 897	197 487
	April	19 129	14 975	150 885	12 255	197 244
	Maj	19 129	10 001	149 736	2 866	181 732
	Juni	17 719	10 760	146 234	3 182	177 895
	Juli	17 718	10 635	153 528	2 897	184 778
	Aug	17 718	10 801	150 035	2 800	181 354
	Sept	18 095	10 269	150 885	2 718	181 967
	Okt	18 095	10 405	147 908	2 807	179 215
	Nov	18 095	11 063	150 093	2 706	181 957
	Dec	17 392	17 002	145 256	5 935	185 585
2005	Jan	16 436	11 101	145 391	5 725	178 653
	Feb	15 952	10 210	147 097	5 575	178 834
	Mars	16 558	12 016	148 366	5 503	182 443
	April	16 558	11 042	155 500	5 858	188 958
	Maj	16 558	11 286	152 090	5 966	185 900
	Juni	18 730	4 955	165 709	3 158	192 552
	Juli	18 730	5 346	166 846	3 370	194 292
	Aug	18 730	4 781	167 749	3 107	194 367
	Sept	19 845	4 937	162 401	3 245	190 428

SKULDER

		Utelöpande sedlar och mynt	Eget kapital	Skulder till penning- politiska motparter	Skulder i utländsk valuta	Övriga skulder	Summa
2004	Jan	101 954	80 697	64	8 408	1 808	192 931
	Feb	100 615	80 697	61	7 774	2 148	191 295
	Mars	100 295	80 697	98	6 079	10 318	197 487
	April	100 863	80 697	68	4 769	10 847	197 244
	Maj	102 008	65 317	95	3 099	11 213	181 732
	Juni	102 858	65 317	190	4 159	5 371	177 895
	Juli	102 747	65 317	37	10 883	5 794	184 778
	Aug	102 979	65 317	280	6 821	5 957	181 354
	Sept	102 670	65 317	79	8 900	5 001	181 967
	Okt	102 821	65 317	25	5 326	5 726	179 215
	Nov	103 297	65 317	101	6 557	6 685	181 957
	Dec	108 894	65 317	613	7 448	3 313	185 585
2005	Jan	104 438	65 317	36	5 817	3 045	178 653
	Feb	103 557	65 317	94	6 453	3 413	178 834
	Mars	104 269	65 317	640	3 021	9 196	182 443
	April	103 876	65 317	31	10 138	9 596	188 958
	Maj	103 760	65 317	378	6 490	9 955	185 900
	Juni	105 489	55 813	153	5 421	25 676	192 552
	Juli	106 024	55 813	205	6 730	25 520	194 292
	Aug	105 600	55 813	117	6 864	25 973	194 367
	Sept	105 884	55 813	43	5 490	23 198	190 428

2 Penningmängd

STOCKUPPGIFTER ULTIMO FÖR PERIODEN

		Miljoner kronor		Tolv månaders procentuell förändring		
		M0	M3	MO	M3	
2002	Jan	89 737	1 031 807	Jan	6,4	7,4
	Feb	88 950	1 014 905	Feb	5,5	7,1
	Mars	89 998	1 033 020	Mars	5,6	6,5
	April	88 666	1 049 030	April	2,6	7,6
	Maj	88 818	1 025 757	Maj	2,4	4,3
	Juni	89 383	1 053 910	Juni	2,4	4,1
	Juli	88 631	1 037 162	Juli	2,2	6,1
	Aug	89 945	1 051 986	Aug	2,6	6,7
	Sept	89 567	1 061 341	Sept	1,9	5,2
	Okt	89 461	1 051 867	Okt	0,7	2,9
	Nov	90 465	1 068 389	Nov	0,6	2,8
	Dec	95 866	1 086 057	Dec	-0,9	4,5
2003	Jan	90 122	1 085 994	Jan	0,4	5,3
	Feb	90 505	1 072 732	Feb	2,9	5,7
	Mars	91 966	1 092 435	Mars	2,2	5,8
	April	92 334	1 095 256	April	4,1	4,4
	Maj	92 346	1 097 622	Maj	4,0	7,0
	Juni	92 296	1 106 661	Juni	3,3	5,0
	Juli	91 608	1 090 284	Juli	3,4	5,1
	Aug	93 324	1 109 725	Aug	3,8	5,5
	Sept	92 451	1 113 021	Sept	3,2	4,9
	Okt	92 364	1 114 967	Okt	3,2	6,0
	Nov	93 070	1 107 251	Nov	2,9	3,6
	Dec	98 481	1 119 288	Dec	2,7	3,1
2004	Jan	93 087	1 109 798	Jan	3,3	2,2
	Feb	92 465	1 117 521	Feb	1,0	4,2
	Mars	92 399	1 116 429	Mars	0,5	2,2
	April	92 653	1 130 152	April	0,3	3,2
	Maj	93 032	1 132 356	Maj	0,7	3,2
	Juni	94 732	1 115 232	Juni	2,6	0,8
	Juli	92 962	1 115 661	Juli	1,5	2,3
	Aug	94 355	1 126 118	Aug	1,1	1,5
	Sept	93 992	1 147 939	Sept	1,7	3,1
	Okt	93 657	1 149 171	Okt	1,4	3,1
	Nov	95 163	1 161 064	Nov	2,2	4,9
	Dec	98 239	1 171 100	Dec	-0,2	4,6
2005	Jan	95 017	1 159 539	Jan	2,1	4,5
	Feb	94 810	1 165 302	Feb	2,5	4,3
	Mars	95 494	1 156 372	Mars	3,3	3,6
	April	94 646	1 171 578	April	2,2	3,7
	Maj	95 314	1 185 708	Maj	2,5	4,7
	Juni	96 426	1 220 466	Juni	1,8	9,4
	Juli	96 316	1 205 699	Juli	3,6	8,1
	Aug	96 671	1 196 327	Aug	2,5	6,2

3 Av Riksbanken bestämda räntesatser

PROCENT

	Annonserings- datum	Ikraftträdande- datum	Repo- ränta	Inlånings- ränta	Utlånings- ränta	Period	Referens- ränta ¹
2002	03-19	03-20	4,00	3,25	4,75	2002:2hä	4,50
	04-26	05-02	4,25	3,50	5,00	2003:1hä	4,00
	11-15	11-20	4,00	3,25	4,75	2003:2hä	3,00
	12-05	12-11	3,75	3,00	4,50	2004:1hä	3,00
2003	03-18	03-19	3,50	2,75	4,25	2004:2hä	2,00
	06-05	06-11	3,00	2,25	3,75	2005:1hä	2,00
	07-04	07-09	2,75	2,00	3,50	2005:2hä	1,50
2004	02-06	02-11	2,50	1,75	3,25		
	03-31	04-07	2,00	1,25	2,75		
	06-21	06-22	1,50	0,75	2,25		

¹ Den 1 juli 2002 ersattes diskontot av en referensränta som fastställs av Riksbanken i slutet av varje kalenderhalvår för närmast kommande kalenderhalvår.

4 Kapitalmarknadsräntor

EFFEKTIVA ÅRSRÄNTOR TILL SÄLJKURS. MÅNADSGENOMSNIITT, PROCENT

		Obligationer emitterade av					
		Statens				Bostadsinstitut	
		3 år	5 år	7 år	9-10 år	2 år	5 år
2004	Jan	3,22	4,00	4,46	4,65	3,39	4,35
	Feb	3,04	3,86	4,42	4,55	3,19	4,19
	Mars	2,72	3,53	4,16	4,31	2,85	3,86
	April	2,77	3,75	4,40	4,55	2,88	4,09
	Maj	2,96	3,97	4,55	4,68	3,09	4,36
	Juni	3,01	4,03	4,60	4,72	3,11	4,40
	Juli	2,86	3,88	4,45	4,57	2,95	4,22
	Aug	2,75	3,85	4,29	4,42	2,83	4,05
	Sept	2,80	3,90	4,26	4,37	2,86	4,02
	Okt	2,68	3,75	4,13	4,25	2,75	3,84
	Nov	2,56	3,60	4,01	4,13	2,62	3,69
	Dec	2,34	3,33	3,76	3,90	2,38	3,38
2005	Jan	2,62	3,16	3,58	3,84	2,79	3,20
	Feb	2,53	3,10	3,51	3,76	2,70	3,12
	Mars	2,55	3,20	3,61	3,86	2,73	3,22
	April	2,43	2,97	3,35	3,58	2,61	3,31
	Maj	2,20	2,72	3,10	3,34	2,35	3,05
	Juni	1,93	2,44	2,85	3,11	2,06	2,76
	Juli	1,88	2,40	2,81	3,06	2,01	2,71
	Aug	2,06	2,57	2,93	3,14	2,20	2,87
	Sept	2,06	2,50	2,82	2,98	2,21	2,76

5 Dagslåne- och penningmarknadsräntor

MÅNADSGENOMSNIITT, PROCENT

		Reporänta	Dagslåneränta	Statsskuldväxlar			Företagscertifikat	
				3 mån	6 mån	12 mån	3 mån	6 mån
2002	Jan	3,75	3,85	3,74	3,81		3,94	3,97
	Feb	3,75	3,85	3,87	3,99		4,01	4,14
	Mars	3,84	3,94	4,09	4,29	4,64	4,27	4,43
	April	4,00	4,10	4,25	4,41		4,52	4,69
	Maj	4,25	4,35	4,29	4,48	4,79	4,64	4,79
	Juni	4,25	4,35	4,28	4,42	4,71	4,88	5,00
	Juli	4,25	4,35	4,26	4,37		4,89	4,95
	Aug	4,25	4,35	4,19	4,29	4,43	4,83	4,87
	Sept	4,25	4,35	4,17	4,21	4,29	4,82	4,84
	Okt	4,25	4,35	4,07		4,14	4,67	4,64
	Nov	4,15	4,25	3,91	3,84	3,93	4,20	4,19
	Dec	3,85	3,95	3,66	3,68	3,77	3,97	3,95
2003	Jan	3,75	3,85	3,65			3,90	3,88
	Feb	3,75	3,85	3,61	3,40	3,55	3,85	3,79
	Mars	3,64	3,74	3,40	3,36	3,35	3,64	3,57
	April	3,50	3,60	3,42			3,62	3,59
	Maj	3,50	3,60	3,18	2,96		3,43	3,37
	Juni	3,16	3,26	2,81	2,71	2,61	3,03	2,94
	Juli	2,82	2,92	2,68			2,87	2,82
	Aug	2,75	2,85	2,71	2,81		2,88	2,90
	Sept	2,75	2,85	2,71	2,73	2,91	2,88	2,92
	Okt	2,75	2,85	2,73			2,89	2,93
	Nov	2,75	2,85	2,72	2,75		2,88	2,93
	Dec	2,75	2,85	2,69	2,70	2,83	2,86	2,87
2004	Jan	2,75	2,85	2,60			2,77	2,74
	Feb	2,59	2,69	2,46	2,38	2,47	2,59	2,59
	Mars	2,50	2,60	2,27	2,23	2,28	2,43	2,40
	April	2,10	2,20				2,15	2,18
	Maj	2,00	2,10	1,99	2,07	2,33	2,15	2,23
	Juni	2,00	2,10	1,98	2,07	2,38	2,15	2,24
	Juli	2,00	2,10				2,15	2,24
	Aug	2,00	2,10	2,03	2,13		2,15	2,25
	Sept	2,00	2,10	2,00	2,13		2,15	2,26
	Okt	2,00	2,10				2,16	2,27
	Nov	2,00	2,10	2,03	2,12		2,14	2,25
	Dec	2,00	2,10	2,00	2,05		2,12	2,16
2005	Jan	2,00	2,10				2,10	2,12
	Feb	2,00	2,10	1,97			2,06	2,08
	Mars	2,00	2,10	1,97	1,99	2,08	2,06	2,07
	April	2,00	2,10				2,06	2,08
	Maj	2,00	2,10	1,89	1,83	1,85	2,02	2,01
	Juni	1,85	1,95	1,66	1,64	1,65	1,80	1,78
	Juli	1,50	1,60				1,60	1,60
	Aug	1,50	1,60	1,50	1,57	1,78	1,61	1,65
	Sept	1,50	1,60	1,47	1,55	1,75	1,62	1,67

6 Internationella räntor och ränta på statsskuldväxlar

ENKEL ÅRSRÄNTA. MÅNADSGENOMSNIITT, PROCENT

		3-månadersplaceringar				6-månadersplaceringar			
		USD	EUR	GBP	SSVX ¹	USD	EUR	GBP	SSVX ¹
2002	Jan	1,74	3,28	3,94	3,74	1,85	3,28	4,04	3,81
	Feb	1,81	3,30	3,94	3,87	1,94	3,33	4,08	3,99
	Mars	1,91	3,34	4,03	4,09	2,15	3,45	4,23	4,29
	April	1,87	3,39	4,06	4,25	2,11	3,47	4,26	4,41
	Maj	1,82	3,40	4,05	4,29	2,01	3,56	4,26	4,48
	Juni	1,79	3,41	4,06	4,28	1,93	3,52	4,27	4,42
	Juli	1,76	3,34	3,94	4,26	1,82	3,40	4,07	4,37
	Aug	1,69	3,28	3,90	4,19	1,69	3,31	3,91	4,29
	Sept	1,73	3,24	3,88	4,17	1,71	3,18	3,89	4,21
	Okt	1,71	3,20	3,88	4,07	1,67	3,08	3,87	
	Nov	1,39	3,07	3,88	3,91	1,40	2,96	3,89	3,84
	Dec	1,33	2,86	3,92	3,66	1,34	2,81	3,92	3,68
2003	Jan	1,27	2,76	3,88	3,65	1,29	2,69	3,87	
	Feb	1,25	2,63	3,65	3,61	1,25	2,51	3,59	3,40
	Mars	1,19	2,47	3,56	3,40	1,17	2,39	3,50	3,36
	April	1,22	2,48	3,54	3,42	1,20	2,41	3,48	
	Maj	1,20	2,35	3,53	3,18	1,16	2,25	3,49	2,96
	Juni	1,03	2,09	3,55	2,81	1,00	2,02	3,48	2,71
	Juli	1,04	2,08	3,38	2,68	1,05	2,04	3,37	
	Aug	1,05	2,09	3,43	2,71	1,11	2,12	3,52	2,81
	Sept	1,06	2,09	3,60	2,71	1,10	2,12	3,70	2,73
	Okt	1,08	2,09	3,72	2,73	1,12	2,12	3,87	
	Nov	1,08	2,10	3,88	2,72	1,17	2,17	4,07	2,75
	Dec	1,08	2,09	3,93	2,69	1,15	2,13	4,08	2,70
2004	Jan	1,04	2,03	3,96	2,60	1,10	2,06	4,11	
	Feb	1,03	2,02	4,08	2,46	1,09	2,03	4,19	2,38
	Mars	1,02	1,97	4,21	2,27	1,07	1,95	4,34	2,23
	April	1,06	1,99	4,30		1,19	2,01	4,45	
	Maj	1,16	2,03	4,44	1,99	1,44	2,08	4,63	2,07
	Juni	1,41	2,06	4,69	1,98	1,72	2,13	4,91	2,07
	Juli	1,54	2,06	4,77		1,80	2,13	4,93	
	Aug	1,66	2,06	4,86	2,03	1,87	2,11	4,98	2,13
	Sept	1,85	2,06	4,84	2,00	2,01	2,14	4,93	2,13
	Okt	2,01	2,10	4,80		2,15	2,13	4,85	
	Nov	2,24	2,12	4,77	2,03	2,42	2,16	4,81	2,12
	Dec	2,44	2,12	4,76	2,00	2,65	2,16	4,78	2,05
2005	Jan	2,60	2,10	4,75		2,85	2,15	4,77	
	Feb	2,76	2,09	4,79	1,97	2,98	2,13	4,84	
	Mars	2,95	2,09	4,87	1,97	3,21	2,14	4,95	1,99
	April	3,07	2,08	4,83		3,31	2,11	4,88	
	Maj	3,19	2,07	4,78	1,89	3,42	2,08	4,78	1,83
	Juni	3,36	2,05	4,72	1,66	3,54	2,05	4,69	1,64
	Juli	3,56	2,08	4,56		3,78	2,09	4,47	
	Aug	3,74	2,09	4,50	1,50	3,96	2,10	4,49	1,57
	Sept	3,84	2,09	4,50	1,47	3,98	2,11	4,47	1,55

¹ Statsskuldväxlar.

7 TCW-index och kronans kurs mot vissa valutor

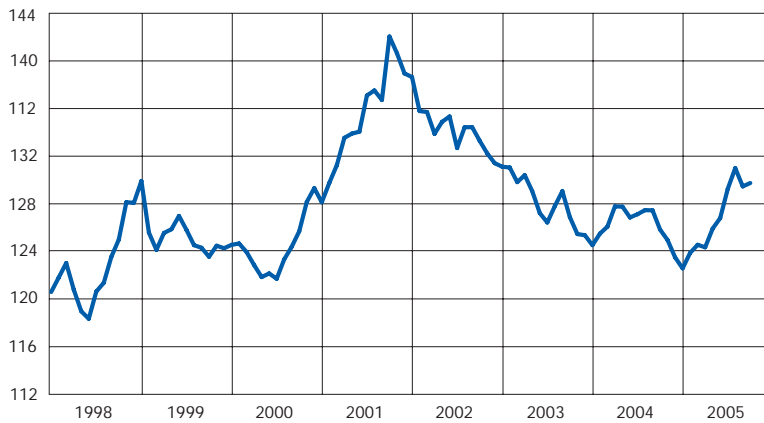
MÅNADSGENOMSNIITT

		TCW-index	SEK				
			EUR	GBP	USD	JPY	CHF
2002	Jan	135,7390	9,2292	14,9642	10,4398	0,0788	6,2594
	Feb	135,6543	9,1869	15,0223	10,5603	0,0791	6,2179
	Mars	133,8096	9,0600	14,7064	10,3396	0,0789	6,1690
	April	134,8265	9,1331	14,8742	10,3105	0,0788	6,2300
	Maj	135,2764	9,2236	14,6763	10,0519	0,0796	6,3300
	Juni	132,6093	9,1190	14,1612	9,5591	0,0774	6,1959
	Juli	134,3652	9,2705	14,5199	9,3400	0,0791	6,3380
	Aug	134,3777	9,2524	14,5486	9,4641	0,0795	6,3235
	Sept	133,2278	9,1735	14,5449	9,3504	0,0775	6,2617
	Okt	132,1625	9,1053	14,4489	9,2793	0,0749	6,2156
	Nov	131,3311	9,0785	14,2485	9,0655	0,0746	6,1869
	Dec	131,0292	9,0931	14,1771	8,9458	0,0732	6,1861
2003	Jan	130,9609	9,1775	13,9590	8,6386	0,0727	6,2767
	Feb	129,7272	9,1499	13,6813	8,4930	0,0711	6,2358
	Mars	130,3167	9,2221	13,5031	8,5298	0,0720	6,2777
	April	128,9566	9,1585	13,2756	8,4370	0,0704	6,1248
	Maj	127,1076	9,1541	12,8520	7,9229	0,0676	6,0426
	Juni	126,3154	9,1149	12,9638	7,8108	0,0660	5,9211
	Juli	127,6987	9,1945	13,1295	8,0807	0,0681	5,9417
	Aug	128,9600	9,2350	13,2074	8,2825	0,0697	5,9957
	Sept	126,7679	9,0693	13,0143	8,0861	0,0703	5,8616
	Okt	125,3358	9,0099	12,9077	7,6966	0,0703	5,8195
	Nov	125,2370	8,9908	12,9783	7,6831	0,0703	5,7642
	Dec	124,3958	9,0169	12,8514	7,3632	0,0682	5,8001
2004	Jan	125,3707	9,1373	13,1985	7,2493	0,0681	5,8343
	Feb	125,9654	9,1814	13,5574	7,2599	0,0682	5,8367
	Mars	127,6783	9,2305	13,7500	7,5243	0,0694	5,8922
	April	127,6519	9,1711	13,7941	7,6501	0,0711	5,9008
	Maj	126,7383	9,1312	13,5751	7,6061	0,0679	5,9248
	Juni	127,0144	9,1422	13,7711	7,5332	0,0688	6,0193
	Juli	127,3590	9,1954	13,8041	7,4931	0,0685	6,0222
	Aug	127,3415	9,1912	13,7313	7,5444	0,0683	5,9753
	Sept	125,7140	9,0954	13,3500	7,4484	0,0677	5,8943
	Okt	124,8272	9,0610	13,1085	7,2557	0,0666	5,8730
	Nov	123,3656	9,0036	12,8863	6,9390	0,0662	5,9155
	Dec	122,4392	8,9786	12,9405	6,7030	0,0646	5,8495
2005	Jan	123,7464	9,0538	12,9620	6,8996	0,0668	5,8527
	Feb	124,4271	9,0839	13,1666	6,9778	0,0665	5,8614
	Mars	124,2160	9,0860	13,1189	6,8755	0,0654	5,8669
	April	125,8007	9,1650	13,4189	7,0796	0,0660	5,9230
	Maj	126,6878	9,1942	13,4357	7,2482	0,0679	5,9511
	Juni	129,1463	9,2585	13,8466	7,6079	0,0700	6,0170
	Juli	130,9115	9,4284	13,7113	7,8281	0,0699	6,0507
	Aug	129,3670	9,3426	13,6266	7,6002	0,0687	6,0158
	Sept	129,6486	9,3367	13,7798	7,6215	0,0686	6,0279

Anmärkning. Bas för TCW-index är den 18 november 1992. TCW (Total Competitiveness Weights) är ett sätt att mäta kronans värde mot en korg av andra valutor. TCW bygger på genomsnittliga aggregerade flöden av bearbetade varor för 21 länder. Vikterna tar hänsyn till såväl export-, import- som " tredje lands" -effekter.

8 Effektiv nominell växelkurs – TCW-index

INDEX: 18 NOVEMBER 1992=100

Anm. TCW (Total Competitiveness Weights) är ett sätt att mäta kronans värde mot en korg av andra valutor. TCW bygger på genomsnittliga aggregerade flöden av bearbetade varor för 21 länder. Vikterna tar hänsyn till såväl export-, import- som "tredje lands"-effekter.

■ Tidigare utgivna artiklar

Kronemissioner i utlandet	<i>Loulou Wallman</i>	1990:1
Valutamarknaden i april 1989 – en global undersökning	<i>Robert Bergqvist</i>	1990:1
Betalningsbalansen 1989	<i>Gunnar Blomberg</i>	1990:2
Återinvesterade vinstmedel och direktinvesteringstillgångar	<i>Fredrika Röckert</i>	1990:2
Utländsägandet – lagen om utländska företagsförvärv	<i>Per Arne Ström</i>	1990:2
Den internationella valutamarknaden 1989 och 1990	<i>Robert Bergqvist</i>	1990:3
Avvecklingen av valutaregleringen – effekter på lång och kort sikt	<i>Christina Lindenius</i>	1990:3
Kreditmarknaden t.o.m. tredje kvartalet 1990	<i>Marianne Biljer och Per Arne Ström</i>	1990:4
Färre lån och större amorteringar – Riksbankens hushållsenkät första halvåret 1990	<i>Anna Thoursie</i>	1990:4
Nya uppgifter om resevalutautflödet	<i>Fredrika Röckert</i>	1990:4
Bytesbalansen reviderad	<i>Fredrika Röckert</i>	1990:4
Competition and Regulation: Trends in financial systems	<i>David T. Llewellyn</i>	1990:4
Utländska bankfilialers lånemöjligheter i Riksbanken	<i>Loulou Wallman</i>	1991:1
EMU-processen under 1990 – en uppsummering	<i>Gustaf Adlercreutz</i>	1991:1
Den norska kronans koppling till ECU	<i>Christina Lindenius</i>	1991:1
Betalningsbalansen 1990	<i>Fredrika Röckert</i>	1991:2
Det svenska innehavet av utländska portföljaktier	<i>Martin Falk</i>	1991:2
Affärsbankernas resultatutveckling	<i>Bo Dahlheim, Peter Lagerlöf och Per Arne Ström</i>	1991:2
De internationella kapitaltäckningsreglerna – arbetet går vidare	<i>Göran Lind och Åke Törnqvist</i>	1991:2
Värna Valutafondens monetära roll!	<i>Margareta Kyhlberg</i>	1991:2
Finansbolagen – sektor i omvandling	<i>Marianne Biljer</i>	1991:3
Den svenska kronans koppling till ecu	<i>Hans Lindberg och Christina Lindenius</i>	1991:3
Privat ecu – egenskaper och utveckling	<i>Jonny Nilsson</i>	1991:3
Den internationella valutamarknaden 1990 och 1991 – EMS-blocket expanderar	<i>Robert Bergqvist och Leif Johansson</i>	1991:4
EES-avtalet och Riksbanken	<i>Jan Nipstad</i>	1991:4
Hushållsenkäten första halvåret 1991	<i>Siv Stjernborg</i>	1991:4
Riksbanken och primary dealers	<i>Robert Bergqvist och Ann Westman Mårtensson</i>	1992:1
Ekonomisk och monetär union – startskottet i Maastricht	<i>Gustaf Adlercreutz</i>	1992:1
Den europeiska monetära unionen – konvergenskrav och anpassningsbehov	<i>Christian Nilsson</i>	1992:1
Kreditmarknaden 1991	<i>Marianne Biljer</i>	1992:2
Banksektorns resultatutveckling i Sverige och i övriga Norden	<i>Bo Dahlheim, Göran Lind och Anna-Karin Nedersjö</i>	1992:2
Avreglering av certifikat- och obligationsmarknaderna i svenska kronor	<i>Loulou Wallman</i>	1992:2

Utländska förvärv av aktier i svenska företag	<i>Rolf Skog</i>	1992:2
EES-avtalet och de finansiella marknaderna	<i>Jan Nipstad</i>	1992:2
Budgetunderskottet och finanspolitikens inriktning	<i>Krister Andersson</i>	1992:3
Utlandets placeringar i svenska räntebärande värdepapper	<i>Martin Falk och Tomas Niemelä</i>	1992:3
The Performance of Banks in the UK and Scandinavia:		
A Case Study in Competition and Deregulation	<i>David T. Llewellyn</i>	1992:3
Den internationella valutamarknaden 1991 och 1992	<i>Marie Kjellsson</i>	1992:4
Valutamarknaden i april 1992	<i>Robert Bergqvist</i>	1992:4
Räntetrappan	<i>Ann Westman Mårtensson</i>	1992:4
Kommunernas ekonomi	<i>Maude Svensson</i>	1992:4
Östeuropas reformsträvanden	<i>Christina Nordh</i>	1992:4
Penningpolitiska indikatorer	<i>Yngve Lindh</i>	1993:1
Betalningssystemen i brytningstid	<i>Hans Bäckström</i>	1993:1
Annus horribilis för EMU	<i>Gustaf Adlercreutz</i>	1993:1
Betalningsbalansen 1992	<i>Martin Falk och Anders Lindström</i>	1993:2
Kreditmarknaden 1992	<i>Marianne Biljer och Johanna Jonsson</i>	1993:2
Utvecklingen i banksektorn 1992	<i>Bo Dahlheim, Göran Lind och Anna-Karin Nedersjö</i>	1993:2
Strukturell sparandebrist – ett långvarigt problem i svensk ekonomi	<i>Annika Alexius och Gunnar Blomberg</i>	1993:2
Riksbankens hushållsenkät 1992	<i>Eeva Seppälä</i>	1993:2
Fördelar och nackdelar med EMU	<i>Annika Alexius och Yngve Lindh</i>	1993:2
Konvergensprocessen i EG-länderna inför en ekonomisk och monetär union	<i>Maria Landell och Magnus Lindberg</i>	1993:2
Kapitaltäckning för marknadsrisk	<i>Robert Bergqvist och Mats Ericsson</i>	1993:3
Värdepapperisering på den svenska kreditmarknaden	<i>Willem van der Hoeven</i>	1993:3
Statliga indexobligationer	<i>Kerstin Hallsten</i>	1993:3
Skattning av terminsräntor	<i>Lars E.O. Svensson</i>	1993:3
Den internationella valutamarknaden under 1992 och 1993	<i>Kerstin Mitlid och Karolina Björklund</i>	1993:4
Skuldsanering pågår	<i>Daniel Barr och Kurt Gustavsson</i>	1993:4
Kommer Sverige att gå Finlands väg?	<i>Maria Landell</i>	1993:4
Penningpolitiska styrmedel i EMU	<i>Kari Lotsberg och Ann Westman</i>	1993:4
Penningpolitikens effekter på räntebildningen	<i>Annika Alexius</i>	1994:1
Tillgångsprisernas roll i ekonomin	<i>Claes Berg och Mats Galvenius</i>	1994:1
Andra fasen i EMU-processen	<i>Louise Lundberg</i>	1994:1
Betalningsbalansen 1993 under rörlig växelkurs	<i>Anders Lindström och Tomas Lundberg</i>	1994:2
Utlandets innehav av svenska värdepapper	<i>Mattias Croneborg och Johan Östberg</i>	1994:2
Kreditmarknaden	<i>Johanna Jonsson</i>	1994:2
Utvecklingen i banksektorn 1993	<i>Göran Lind och Anna-Karin Nedersjö</i>	1994:2
Riksbanken och systemrisken i derivatmarknaden	<i>Marianne Wolfbrandt</i>	1994:2
Riksbanken reducerar kassakraven för bankerna till noll	<i>Kari Lotsberg</i>	1994:2
Riksbankens nya räntestyrningssystem	<i>Lars Hörngren</i>	1994:2
Hushållsenkäten	<i>Eeva Seppälä</i>	1994:2

Statsskulden, räntorna och utländska placerares beteende <i>Thomas Franzén</i>	1994:3
Monetära index – indikatorer för penningpolitiken <i>Bengt Hansson och Hans Lindberg</i>	1994:3
Sveriges nettoskuld till utlandet <i>Robert Bergqvist och Anders Lindström</i>	1994:3
Riksbanken, RIX och systemrisken <i>Daniel Barr</i>	1994:3
RIX – Riksbankens system för clearing och avveckling <i>Bertil Persson</i>	1994:3
Den internationella valutamarknaden <i>Martin Edlund och Kerstin Mitlid</i>	1994:4
Avkastningskurvan och investerarnas beteende <i>Lars Hörngren och Fredrika Lindsjö</i>	1994:4
Direktinvesteringar – tolkning och innebörd <i>Johan Östberg</i>	1994:4
Prisstabilitet och penningpolitik <i>Urban Bäckström</i>	1995:1
Samordning av den ekonomiska politiken i EU <i>Christina Lindenius</i>	1995:1
Bankernas inlåningsmonopol och konkurrensen om sparandet <i>Daniel Barr och Lars Hörngren</i>	1995:1
Bankernas räntor och Riksbankens ränteanalys <i>Anna-Karin Nedersjö</i>	1995:1
Riksbanken och valutamarknaden <i>Robert Bergqvist och Ann Westman</i>	1995:1
Betalningsbalans 1994 – kapitalflöden och växelkurs <i>Robert Bergqvist och Mattias Croneborg</i>	1995:2
Prisstabilitet och ekonomisk tillväxt <i>Mats Galvenius och Yngve Lindh</i>	1995:2
Produktionsgap och inflation i ett historiskt perspektiv <i>Mikael Apel</i>	1995:2
Kreditmarknaden 1994 – skuldsättningen minskar <i>Felice Marlor</i>	1995:2
Bankerna och bostadsinstitutet 1994 <i>Björn Hasselgren och Anna-Karin Nedersjö</i>	1995:2
Riksbankens hushållsenkät 1994 – ökat finansiellt sparande <i>Hans Dillén</i>	1995:2
Penningpolitisk styrning i teori och praktik <i>Lars Hörngren</i>	1995:3
Estimating Forward Interest Rates with the Extended Nelson and Siegel Method <i>Lars E. O. Svensson</i>	1995:3
Hushållens sparande i privatobligationer <i>Lotte Schou och Marianne Wolfbrandt</i>	1995:3
Turismen styr resevalutan <i>Fredrika Röckert</i>	1995:3
Riksbanken och det europeiska monetära samarbetet <i>Urban Bäckström</i>	1995:4
Strategi och instrument i etapp tre av EMU <i>Claes Berg</i>	1995:4
EMU och sysselsättningen <i>Krister Andersson och Anatoli Annenkov</i>	1995:4
EMU:s slutmål – en gemensam valuta <i>Stefan Ingves och Agneta Brandimarti</i>	1995:4
EU, EMU och betalningssystemet <i>Hans Bäckström</i>	1995:4
Hanteringen av bankkrisen – sedd i efterhand <i>Stefan Ingves och Göran Lind</i>	1996:1
Kronans reala jämviktskurs <i>Annika Alexius och Hans Lindberg</i>	1996:1
Snabba kast i internationella kapitalflöden <i>Fredrika Röckert och Karin Stillerud</i>	1996:1
Den svenska derivatmarknaden domineras av ett fåtal aktörer <i>Antti Koivisto och Marianne Wolfbrandt</i>	1996:1
”Herstatt-risken” och det internationella banksystemet <i>Hans Bäckström</i>	1996:1
Penningpolitiska strategier för den europeiska centralbanken <i>Claes Berg</i>	1996:2
Producent- och importpriser samt KPI – starkt samband på disaggregerad nivå <i>Hans Dellmo</i>	1996:2
Riksbankens hushållsenkät 1995: Nyupplåningen minskar <i>Peter Lundkvist</i>	1996:2
Penningpolitik, inflation och arbetslöshet <i>Mikael Apel och Lars Heikensten</i>	1996:3

Potentiell produktion och produktionsgap	<i>Mikael Apel, Jan Hansen och Hans Lindberg</i>	1996:3
Statens förändrade roll på finansmarknaderna	<i>Martin Blåvarg och Stefan Ingves</i>	1996:3
Sveriges utlandsskuld ur olika perspektiv	<i>Robert Bergqvist och Tomas Lundberg</i>	1996:4
Riksbankens räntestyrningssystem	<i>Karolina Holmberg</i>	1996:4
Strukturella perspektiv på de offentliga finanserna	<i>Johan Fall</i>	1996:4
Penningpolitiken och arbetslösheten	<i>Urban Bäckström</i>	1997:1
Macroeconomic indicators of systemic risk	<i>Felice Marlor</i>	1997:1
Strukturomvandlingen och prisbildningen	<i>Tor Borg och Mattias Croneborg</i>	1997:1
Elektroniska pengar – risker, möjligheter, frågetecken	<i>Hans Bäckström och Peter Stenkula</i>	1997:1
Har inflationsprocessen förändrats?	<i>Claes Berg och Peter Lundkvist</i>	1997:2
Förväntningar om EMU och ränteutvecklingen	<i>Hans Dillén och Martin Edlund</i>	1997:2
EMU 1999 – en lägesrapport	<i>Jonas Eriksson och Loulou Wallman</i>	1997:2
Riksbanken hushållsenkät 1996: Nyupplåningen ökar	<i>Peter Lundkvist</i>	1997:2
Den svenska repomarknaden	<i>Christian Ragnartz och Johan Östberg</i>	1997:3/4
Floaten i betalningssystemet	<i>Johanna Lybeck</i>	1997:3/4
Lärdomar av den nederländska modellen	<i>Jonas A. Eriksson och Eva Uddén-Jondal</i>	1997:3/4
Kronans roll utanför EMU	<i>Kerstin Mitlid</i>	1998:1
EMU snart verklighet – hur påverkas den ekonomiska politiken?	<i>Lars Heikensten och Fredrika Lindsjö</i>	1998:1
Fem år med prisstabilitetsmål	<i>Urban Bäckström</i>	1998:1
Samspelet för finansiell stabilitet	<i>Göran Lind</i>	1998:1
Varför är det bra med en självständig Riksbank	<i>Mikael Apel och Staffan Viotti</i>	1998:2
Ska Riksbanken bry sig om aktiepriser?	<i>Ossian Ekdahl, Jonas A. Eriksson och Felice Marlor</i>	1998:2
Valutakurser och valutaoptioner som EMU-indikatorer	<i>Javiera Aguilar och Peter Hördahl</i>	1998:2
Value at Risk	<i>Lina El Jahel, William Perraudin och Peter Sellin</i>	1998:2
Effektivitet i betalningssystemet – ett nätverksperspektiv	<i>Gabriela Guibourg</i>	1998:3
Värdepapperisering – en framtida finansieringsform?	<i>Martin Blåvarg och Per Lilja</i>	1998:3
Sambanden mellan konkurrens och inflation	<i>Marcus Asplund och Richard Friberg</i>	1998:3
The New Lady of Threadneedle Street	<i>Edward George</i>	1998:3
The inflation target five years on	<i>Mervyn King</i>	1998:3
Kan man skapa ett globalt nätverk för betalningar?	<i>Hans Bäckström och Stefan Ingves</i>	1998:4
Varför ska man använda ränteindex?	<i>Christian Ragnartz</i>	1998:4
Internationella valutafondens utveckling och finansiella struktur	<i>Maria Götherström</i>	1998:4
Riksbankens inflationsmål – förtydliganden och utvärdering	<i>Lars Heikensten</i>	1999:1
Hedgefonder – orosstiftare?	<i>Per Walter och Pär Krause</i>	1999:1
Optionspriser och marknadens förväntningar	<i>Javiera Aguilar och Peter Hördahl</i>	1999:1

Managing and Preventing Financial Crises	<i>Martin Andersson och Staffan Viotti</i>	1999:1
Den aktuella penningpolitiken	<i>Urban Bäckström</i>	1999:2
Inflationsprognos med osäkerhetsintervall	<i>Mårten Blix och Peter Sellin</i>	1999:2
Marknadsvärderad utlandsställning	<i>Gunnar Blomberg och Johan Östberg</i>	1999:2
Därför har Sverige bytt stabiliseringspolitisk regim	<i>Villy Bergström</i>	1999:2
Mot nya nationella och internationella bankregler	<i>Göran Lind och Johan Molin</i>	1999:3
Valutareservens ränterisk	<i>Christian Ragnartz</i>	1999:3
Inflation Forecast Targeting	<i>Claes Berg</i>	1999:3
Den aktuella penningpolitiken	<i>Urban Bäckström</i>	1999:4
Olika sätt att bedriva inflationspolitik – teori och praktik	<i>Mikael Apel, Marianne Nessén, Ulf Söderström och Anders Vredin</i>	1999:4
Strukturella förändringar i banksektorn – drivkrafter och konsekvenser	<i>Per Lilja</i>	1999:4
Ekonomisk-politisk samordning i EU/EMU	<i>Lars Heikensten och Tomas Ernhagen</i>	2000:1
Finns det en "ny ekonomi" och kommer den till Europa?	<i>Jonas A. Eriksson och Martin Ådahl</i>	2000:1
Makroindikationer på kreditrisker vid företagsutlåning	<i>Lena Lindhe</i>	2000:1
Internationella portföljinvesteringar	<i>Roger Josefsson</i>	2000:1
Den aktuella penningpolitiken	<i>Urban Bäckström</i>	2000:2
Makroekonomiskt beroende av demografin:		
En nyckel till bättre framtidsbedömningar	<i>Thomas Lindh</i>	2000:2
Euron och svensk bostadsfinansiering	<i>Margareta Kettis och Lars Nyberg</i>	2000:2
Conducting Monetary Policy with a Collegial Board:		
The New Swedish Legislation One Year On	<i>Claes Berg och Hans Lindberg</i>	2000:2
Hantering av bankkriser – förslag till nytt regelverk	<i>Staffan Viotti</i>	2000:3
Banklagskommitténs huvud- och slutbetänkande		2000:3
Att besegra inflationen – en introduktion till Sargents analys	<i>Ulf Söderström och Anders Vredin</i>	2000:3
The conquest of American inflation: A summary	<i>Thomas J. Sargent and Ulf Söderström</i>	2000:3
Den aktuella penningpolitiken	<i>Urban Bäckström</i>	2000:4
Kreditvärdering och konjunkturcykeln: kan konkurser prognosticeras?	<i>Tor Jacobson och Jesper Lindé</i>	2000:4
Ansökarländernas val av växelkurssystem inför EMU	<i>Martin Ådahl</i>	2000:4
Lönespridning mellan olika sektorer i Sverige	<i>Sara Tägtström</i>	2000:4
Trends in Swedish Public Finances – Past and Future	<i>Yngve Lindh and Henry Ohlsson</i>	2000:4
Självständiga centralbanker i demokratier?	<i>Villy Bergström</i>	2001:1
Räntestyrning i penningpolitiken – hur går det till?	<i>Kerstin Mittlid och Magnus Vesterlund</i>	2001:1
Förändrad lönebildning i en förändrad omvärld?	<i>Kent Friberg och Eva Uddén Sonnegård</i>	2001:1
Riksbankens yttrande över betänkandet		
Offentlig administration i Sverige av banker i kris (SOU 2000:66)		2001:1
Hur kan centralbanker främja finansiell stabilitet?	<i>Tor Jacobson, Johan Molin och Anders Vredin</i>	2001:2

Regulation and banks' incentives to control risk	<i>Arnoud W.A. Boot</i>	2001:2
Maintaining financial stability: Possible policy options	<i>Philip Lowe</i>	2001:2
Dealing with financial instability: The central bank's tool kit	<i>Arturo Estrella</i>	2001:2
Skattepolitiska utmaningar och prioriteringar	<i>Robert Boije</i>	2001:2
Fastighetsskattens roll i skattesystemet	<i>Peter Englund</i>	2001:2
Riksbankens roll som övervakare av den finansiella infrastrukturen	<i>Martin Andersson, Gabriela Guibourg och Björn Segendorff</i>	2001:3
Internationella valutafondens kvoter – om funktion och inflytande	<i>Anna-Karin Nedersjö</i>	2001:3
How good is the forecasting performance of major institutions?	<i>Mårten Blix, Joachim Wadefjord, Ulrika Wienecke and Martin Ådahl</i>	2001:3
Aktieindexoptioner som framåtblickande indikator	<i>Magnus Lomakka</i>	2001:3
Ett finansiellt mått på inflationsförväntningar	<i>Malin Andersson och Henrik Degrér</i>	2001:3
Om prisstabilitet och finansiell stabilitet	<i>Sonja Daltung</i>	2001:4
Kontant användningen i den svenska ekonomin	<i>Martin Andersson och Gabriela Guibourg</i>	2001:4
Hur kan man förklara löneutvecklingen?	<i>Lars Calmfors och Eva Uddén Sonnégård</i>	2001:4
Hushållen, aktiemarknaden och det finansiella systemet	<i>Urban Bäckström</i>	2002:1
Riksbankens valutainterventioner – beredning, beslut och kommunikation	<i>Lars Heikensten och Anders Borg</i>	2002:1
Realränta och penningpolitik	<i>Magnus Jonsson</i>	2002:1
Guldreservens roll och avkastning på guld	<i>Annette Henriksson</i>	2002:1
Centralbankers behov av eget kapital	<i>Tomas Ernhagen, Magnus Vesterlund och Staffan Viotti</i>	2002:2
Inter-bank exposures and systemic risk	<i>Martin Blåvarg and Patrick Nimander</i>	2002:2
Rixmod – Riksbankens makromodell för penningpolitisk analys	<i>Christian Nilsson</i>	2002:2
Bör skatteavvikelse integreras i budgetprocessen?	<i>Robert Boije</i>	2002:2
Avkastningskurvan och Riksbankens signalering	<i>Malin Andersson, Hans Dillén och Peter Sellin</i>	2002:3
Konsolidering inom den svenska banksektorn: ett centralbanksperspektiv	<i>Lars Frisell och Martin Noréus</i>	2002:3
An evaluation of forecasts for the Swedish economy	<i>Mårten Blix, Kent Friberg and Fredrik Åkerlind</i>	2002:3
The art of targeting inflation	<i>Lars Heikensten and Anders Vredin</i>	2002:4
IRB-ansatsen i Baselkommitténs förslag till nya kapitaltäckningsregler: några simuleringsbaserade illustrationer	<i>Tor Jacobson, Jesper Lindé och Kasper Roszbach</i>	2002:4
Reformerad hantering av internationella finanskriser	<i>Ola Melander</i>	2002:4
Riksbankens yttrande över betänkandet "Stabiliseringspolitik i valutaunionen"	SOU 2002:16	2002:4
Är det bra med globalisering?	<i>Villy Bergström</i>	2003:1
Nationell stabiliseringspolitik vid ett svenskt medlemskap i EMU	<i>Robert Boije och Hovick Shahnazarian</i>	2003:1

Hur påverkas ekonomin av inflationsmålet? <i>Malin Adolfson och Ulf Söderström</i>	2003:1
The use of market indicators in financial stability analyses <i>Mattias Persson and Martin Blåvarg</i>	2003:2
Kortbetalningar i Sverige <i>Lars Nyberg och Gabriela Guibourg</i>	2003:2
Restposten i betalningsbalansen – ett problem? <i>Gunnar Blomberg, Lars Forss och Ingvar Karlsson</i>	2003:2
Särskilda dragningsrätter – ett smörjmedel <i>Anna-Karin Nedersjö</i>	2003:2
Riksbankens yttrande över betänkandet Framtida finansiell tillsyn SOU 2003:22	2003:2
On central bank efficiency <i>Mårten Blix, Sonja Daltung and Lars Heikensten</i>	2003:3
An Inflation Reports Report <i>Eric M. Leeper</i>	2003:3
Finansiella bubblor och penningpolitik <i>Hans Dillén och Peter Sellin</i>	2003:3
IMF – utveckling, kritik och uppgifter framöver <i>David Fareljus</i>	2003:3
Krisövning ger krisfärdighet <i>Göran Lind</i>	2003:4
Payment system efficiency and pro-competitive regulation <i>Mats A. Bergman</i>	2003:4
Är "löneglidning" ett problem? <i>Eva Uddén Sonnegård</i>	2003:4
Den offentliga sektorns strukturella sparande <i>Robert Boije</i>	2004:1
The peaks and troughs of the Stability and Growth Pact <i>Jonas Fischer</i>	2004:1
Lessons from the past: What can we learn from the history of centralized wage bargaining? <i>Michelle Alexopoulos and Jon Cohen</i>	2004:1
Kan vi bli bäst igen? Kapitalbildningens roll för den långsiktiga tillväxten <i>Villy Bergström</i>	2004:2
Den finansiella acceleratoren och företagets investeringar <i>Claes Berg, Jan Hansen och Peter Sellin</i>	2004:2
Den svenska bankkrisen – ursprung och konsekvenser <i>Peter Englund</i>	2004:2
Assessment of the Riksbank's Work on Financial Stability Issues <i>Franklin Allen, Lennart Francke and Mark W. Swinburne</i>	2004:3
Effektivitet i kontantförsörjningen <i>Sonja Daltung och Mithra Ericson</i>	2004:3
Inflation och relativa prisförändringar i den svenska ekonomin <i>Bengt Assarsson</i>	2004:3
Ett decennium med inflationsmål <i>Lars Heikensten</i>	2004:4
Hushållens inflationsåsikter – historien om två undersökningar <i>Stefan Palmqvist och Lena Strömberg</i>	2004:4
Prissättningsbeteendet i svenska företag <i>Mikael Apel, Richard Friberg och Kerstin Hallsten</i>	2004:4
Riksbanken och sysselsättningen <i>Villy Bergström, Annika Svensson och Martin Ådahl</i>	2005:1
Penningpolitik med inflationsmål – erfarenheter från 20 länder <i>Claes Berg</i>	2005:1
Den "nya ekonomin" och svensk produktivitet på 2000-talet <i>Björn Andersson och Martin Ådahl</i>	2005:1
On the need to focus more on the asymmetry problem within the EU Fiscal Policy Framework <i>Robert Boije</i>	2005:1
Basel II – nytt regelverk för bankkapital <i>Göran Lind</i>	2005:2
Penningpolitiska förväntningar och terminspremier <i>Jan Alsterlind och Hans Dillén</i>	2005:2
Riksbankens räntestyning – penningpolitik i praktiken <i>Annika Otz</i>	2005:2